
THE
UNIVERSITY
OF CHICAGO
LIBRARY

JANA AMOSA KOMENSKÉHO

SEBRANÁ

DÍLA KAZATELSKÁ.

I.

UMĚNÍ KAZATELSKÉ.

V PRAZE.
NÁKLADEM SPOLKU KOMENSKÉHO.
1893.

Comenius
II

JANA AMOSA KOMENSKÉHO:

UMĚNÍ KAZATELSKÉ.

V PRAZE.
TISKEM ARTIST. ÚSTAVU A KNIHTISKÁRNY J. STOLAŘE.
1893.

BV 4249
.C95C7
v.1

Předmluva vydavatelova.

V „Labyrintě světa“ líčí Komenský spůsob pravých kazatelů křesťanských, „mužů to prý obyčejů krotkých a přívětivých, jak mezi sebou, tak vůbec k jiným. Času více s Bohem než s lidmi trávili, modlitbami, čtením a přemyšlováním; co mimo to času jest, ten na vyučování jiných, buď v shromáždění vůbec aneb v soukromnost obzvláštně vynakládají. Jistili mi to posluchači, a sám jsem zkusil, že se kázaní jejich nikdá bez vnitřního pohnutí srdce a svědomí neslýchá; protože z úst jejich pronikavá moc Božských výmluvností plyne. I plésání jsem při posluchačích i slzy spatřil, když se aneb o milosrdenství Božím aneb o lidské nevděčnosti mluvilo: tak se to od nich opravdově, živě a vroucně koná“.

A dále vypravuje: „Přistoupil jsem pak obzvláštně k jednomu z nich, promluviti chtěje, kterýž byl muž počestných šedin a z jehož tváře božského hned cosi se stkvělo. Když se mnou mluvil, řeč jeho přívětivé jakési přísnosti plná byla; a všelijak patrné bylo, že Boží legát jest, tak nic světem nepáchl. Když jsem ho obyčejem naším tituly ctíti chtěl, nedal, nazývaje to fraškami světa; jemu titulem a cti dosti že jest, jestliže jej služebníkem Božím, a líbí-li se mi, otcem svým nazovu. Když mi požehnání dával, nevím, jakou pochotnost a v srdci rozvinující se radost jsem cítil; a porozuměl jsem v pravdě, že pravá theologia mocnějšího a pronikavějšího cosi jest, nežli jakž se toho vůbec zakouší“.

Kdo Komenskému za mladých let tímto ideálem křesťanského kazatele byl, zda-li některý z professorů

jeho Henbornských aneb snad spíše některý ze ctihodných otců Jednoty Bratrské, nedovedeme pověděti. Tolik však víme, že Komenský sám dospěl v pozdějším věku k výši, která mu v mladosti na mysli tanula, stav se co do umění, moudrosti, Bohu oddanosti, lásky k lidským dušem, pokory, neomrzelosti v práci, v službách a v utrpení i po každé jiné stránce obrazem služebníka Kristova, ku kterému v nejhlubší uctivosti jest pohlížeti.

Od takového muže se neučiti aneb učiti se nechtíti, bylo by znamením ne toho, že jsme nad něj pokročili, nýbrž toho, že jsme ještě ani nepočali rozuměti tomu, jak mnoho nám dosud zbývá učiniti, abychom se mu poněkud přiblížili.

Nelze si dnes mysliti školu, jmenovitě českou školu bez Komenského, jemuž u veliké míře děkovati jest za to, čím ta škola již nyní jest, a jenž i na dalekou budoucnost ještě k dalším pokrokům ukazuje cestu: a tu měli bychom domýšleti se, že Komenský, jak sám se označuje: „povoláním bohoslovec", jehožto všecky kořeny duše tkvěly v Bohu a jehož „všecky práce byly pro Krista a učedníky jeho", nemá nám více čeho pověděti jako křesťanský kazatel a kazatelů učitel?

Bohužel, nemluví nám ústa Komenského v této příčině tak hojně, jako v jiných oborech. Vyvrácením a spálením Lešna v dubnu r. 1656 utrpěla bohoslovecká literatura česká ztrátu přežalostnou, nenahraditelnou. Zhynuly tu v plamenech kromě české Konkordance, totiž biblického slovníku, a jiných vzácných děl rukopisy všech po tu dobu držaných kázaní Komenského, ovoce to čtyřicetileté kazatelské činnosti jeho. Tím pilněji jest nám drobty jinak zachované snášeti a na užitek obraceti.

Za tím účelem uspořádáno přítomné vydání „Sebraných kazatelských děl J. A. Komenského".

V to pojata jsou všecka jeho česká homiletická díla v užším smyslu, s pominutím spisů všeobecně vzdě-

lavatelných, neb převahou příležitostných *) a to následující:

1. Umění kazatelské dle rukopisu nyní neznámého r. 1823. J. L. Zieglerem, a opět r. 1872 v Praze vydané.

2. Historie o umučení a smrti, pohřbu a vzkříšení Pána našeho Ježíše Krista ze všech čtyř evanjelistů sebraná a v jistý pořádek uvedená (v Lešně 1631; v Amsterodamě 1663; v Berlíně 1757; v Praze 1832; v Olomouci 1847; v Karlíně 1864), jež jest textovním základem ku sbírce zvané:

3. Kázaní XXI. o tajemstvích smrti, vzkříšení a na nebe vstoupení Krista, Spasitele světa, v Lešně 1636; v Amsterodamě 1663, v Berlíně 1757, v Karlíně 1864.

4. Kázaní vánoční; v Berlíně 1763; v Kutné Hoře b. r.

5. Kázaní postní; v Berlíně 1763; v Kutné Hoře b. r.

6. Matuzalém, to jest o daru dlouhověkosti; b. m.

7. Enoch, t. j. o stálém lidí Bohu oddaných s Bohem chození, b. m. 1656.

Otisky pořízeny jsou na základě vydání význačnějším tiskem poznamenaných; kázaní o Matuzalémovi (pohřichu neúplně zachované) a o Enochovi dle opisu v knihovně evanjel. lycea v Prešpurku co unica chovaných exemplářů, laskavostí p. dra. Jana Kvacsaly nám obstaraného.

Pro snadnější vyhledání důležitějších předmětů připojen oba svazky zahrnující Ukazatel slov i věcí.

Ve všech těchto spisech jeví se Komenský stejně prostým a přirozeným, živým a srdečným, v analysi i v synthesi mistrným, jakž jej odjinud vůbec známe.

*) K takovým čítáme i. a. pohřební řeč nad paní Esterou Sádovskou (Č. Č. M. 1891) i kázaní r. 1655. po přejití nebezpečí městu Lešnu hrozícího konané a r. 1765. v Berlíně nově vydané (Útočiště v soužení i nebezpečenství nejjistší aneb boj s Bohem modlitbami).

Otázkou mohlo by býti, v jakém poměru jsou kazatelské práce jeho k potřebám a požadavkům nynějšího věku.

Na otázku tuto stručně odpovídajíce, řekli bychom tolik: Při homiletických pracech Komenského shledá se totéž, co o vychovatelských spisech jeho jest vůbec uznáno, totiž že tu neb onu podrobnost třeba dovede již leckterý z nynějších žáčků poopraviti, ale jádro samo že jest tak zdravé, základ tak pevný, nastínění podstatných rysů tak dokonalé, že i největší vychovatelští mistři mají se tu čemu učiti.

Nezůstalať sice dlouhá doba, jež nás od Komenského dělí, ani pro umění homiletické bez značného vlivu v směru exegetickém, methodickém i paedagogickém. Lepším poznáním původního textu, zevrubnějším vyšetřením historického rámce biblických dějů, jakož i mohutným rozvojem věd přírodních, dospělo se k názorům v nejednom případě určitějším a správnějším. Souběžně s povšechným proudem duchovým vymanila se homiletika evanjelická z okovů scholastického formalismu, popouštějíc plnou volnost účelnému uspořádání látky a jmenovitě individualitě kazatelově. Změna nastala i v posluchačstvu: jednotný druhdy názor světový promísen jest nyní živly více neb méně různorodými, jimž dlužno jest na svém místě slušnou péči věnovati.

V podstatě však jest úkol křesťanského kazatele včera i dnes jeden a týž, a v tomto vzhledě Komenský dosti činí požadavkům nejvyšším. Nesou-li práce jeho po některých stránkách ráz své doby, neděje se to ani příliš zhusta ani spůsobem rušivým, ano nejednou spíše tak, že počínáme pochybovati, zda-li domnělá vyvýšenost jistých moderních mistrů jest skutečně ve všem oprávněna.

Biblický text vykládá Komenský zdravě, pilně šetře předního pravidla evanjelické exegese, aby Písmo Písmem vykládáno bylo; v allegorii a typologii, třeba že důvtip-

ným sestavením povrchnímu oku utajených shod nejednou až překvapuje, přece z mezí střízlivosti nevybočuje; při pořádání homiletické látky přihlíží sice k organickému sečlenění, avšak určitým schematem se neváže, nýbrž zevnější sestrojení kázaní přispůsobuje hlavnímu účelu jeho a zvláštní povaze každého daného případu; v polemice jest mírný, nejevě v ní ani záliby ani vášnivosti a jen potud jí místo dávaje, pokud se mu k odmítnutí zvláště nebezpečných scestností za nutno vidí, a tím vším mezi kazateli všech věků vynikající místo zaujímá.**)

Ovšem pokusů o řešení běžných problemů filosofických neb socialních čtenář u něho nenalezne. Ale totéž přihodí se čtenáři, otevře-li sbírku kázaní nejednoho z nejproslulejších kazatelů moderních, ne že by tito otázky tohoto druhu ignorovali neb utajiti se snažili, nýbrž že se necítí k tomu povoláni, aby předměty více na periferii sobě vykázaného oboru ležící právě se své kazatelny rozbírali. I Komenský spatřoval vlastní úkol svůj na kazatelně v konání poselství Kristova, totiž aby posluchače v přijatou pravdu křesťanskou hlouběji uváděl, k životu s vyznáváním evanjelia souhlasícímu napomínal, k stálosti v pracech i v utrpení povzbuzoval, v zármutcích potěšoval. A to koná s takou mocí, plností a lahodou,

**) Důkazem toho jest i pochvalné přijetí německého překladu XXI. kázaní pašijových a velikonočních sl. A. Van Andelovou pořízeného. (J. A. Comenius Passions-, Oster- und Himmelfahrts-Predigten nach der böhm. Ausgabe von 1757. in's Deutsche übertragen, Herborn, 1882.) A čteme-li posudek prof. Dra. Zimmera (v Perthes Handlex. III. str. 387.) o nejslavnějším kazateli naší doby Spurgeonovi, kdež dí: ... „Jeho co do sestavení a provedení nad míru jasná kázání činí nejhlubší dojem svou posvátnou opravdivostí i svou jako by z čerstvého zdroje plynoucí a naprosto nelíčenou přirozeností, nesouce především svrchovaně pravdivý evanjelický a biblický ráz; jejich středem jest vždy Kristus ukřižovaný, Spasitel hříšných; vše což kolem tohoto středu se kupí, jest získáno vroucí modlitbou a ustavičným studováním Písma, a byť i někdy allegorické a typické vykládání poněkud daleko zacházelo, přece jen v svých mocně a radostně o Pánu svědčících kázaních Písmo v podstatě jen zase Písmem vysvětluje, ..“ jest nám, jako by to o Komenském pověděno bylo.

čině samého Krista a následování jeho středem všeho počínání a snažení, že jeho kázaní jsou i podnes ještě svěžím pramenem křesťanského vzdělání.***)

Co se pak týče jeho „Umění kazatelského“, omezuje se tu Komenský skoro výhradně na stránku praktickou, †) ale tento užší rámec, v němž není takřka jediného slova zbytečného, vyplňuje výborně a poskytuje takové množství vhodných pokynů, že ho ani leckteré dílo nejnovějších spisovatelů v tomto ohledě nepřevyšuje.

Vydávajíce tudíž tato „Sebraná kazatelská díla J. A. Komenského“, činíme to s bezpečnou nadějí, že klademe v ruce českého obecenstva netoliko vzácnou památku historickou, nýbrž knihu významu důležitého a ceny trvalé.

L. B. Kašpar.

***) Dr. H. F. von Criegern, Komenského z německého stanoviska jinak dosti přísně kritisující (J. A. Comenius als Theolog, Lipsko 1881.), přece plně uznává, že v kázaních jeho „jeví se evanjelický duch, kterýž se v současnících postrádá,“ že „kazatelský způsob jeho vysoko nad úroveň současného věku se povznáší,“ že „vůči hříčkám a hrubé polemice svých vrstevníků Komenský mluví tónem důstojným, vážným a vší náruživosti prostým,“ že „ustavičně jest v živém vztahu k Písmu a i když allegorisuje, že to činí způsobem úplně oprávněným,“ jsa „v jednotlivostech duchaplným, důmyslným, hlubokým a mystickým.“

†) Za účelem srovnání uvádíme tuto rozvrhy homiletických návodů některých vynikajících spisovatelů starších i novějších.

Melanchthon, přední reformační theoretik homiletický, (jejž pak následovali Chemnitz, Major a j.), ve své Ratio brevis sacrarum concionum, 1535, dělí předmět takto: I. Různé části kázaní. 1. Exordium. 2. Vypravování. 3. Proposice. 4. Důvody. 5. Potvrzení. 6. Ozdoby. 7. Rozvedení. 8. Vyvrácení. 9. Závěrka. 10. Perorace. II. Jednoduchá themata. III. Složená themata. IV. Vysvětlení různých mínění. V. Příklad.

Erasmus (Ecclesiastes, sive Concionator Evangelicus z r. 1535, vyd. 1543) v čtyřech knihách obšírně pojednává 1. O ctnostech kazateli potřebných. 2. O studování předmětu, částech kázaní atd. 3. O přednešení kázaní atd. 4. O trojí stránce kněžského úřadu, topice atd. Dodatkem: O modlitbě.

Angl. biskup Wilkins, 1667, (Gift of Praeching), naznačuje hlavním úkolem kazatele: 1. Učiti světle, 2. Dovoditi silně, 3. Hýbati mocně; a dle toho přisuzuje kázaní tyto tři části: 1. Vysvětlení. 2. Potvrzení. 3. Na užitek obrácení.

Chr. Palmer ve své Evanj. Homiletice (5. vyd. 1867.) rozvláčně rozmlouvá 1. O slovu Božím. 2. O církevním mravu. 3. O posluchačích a 4. O osobnosti kazatelově. O formální stránce kázaní jedná v části 3. a to: o textu, o kázaní „jako díle uměleckém," o disposici, o thematě, o provedení, o přístupu a o závěrce.

A. Vinet v Homiletice r. 1853. dle přednášek jeho vydané pojednává v první části o invenci (o thematě a materiále kázaní), v druhé o disposici (o disposici povšechně, o úvodu, o oznámení plánu, o přechodech, o závěrce, o formě kázaní vůbec, o pomůckách k disponování); v třetí o provedení (o slohu a přednesu).

Z nejnovějších: Th. Christlieb v Homiletice dle přednášek Th. Haarbeckem v Bazileji r. 1893. vydané dělí předmět takto: 1. Pojem a podstata, úkol a cíl kázaní; 2. osobní podmínky kázaní; 3. látka a obsah kázaní; 4. forma kázaní jakožto řeči a přednášky.

UKAZATEL

SLOV I VĚCÍ.

Texty Písma sv.

1 M. 1, 28 II. 298
1 M. 3, 7 II. 192
1 M. 3, 17. 18 II. 192
1 M. 5, 21—24 II. 385
1 M. 5, 25—27 II. 369
1 M. 49, 11 II. 143
3 M. 4 II. 64. 179. 217
3 M. 7, 28—34 II. 179
4 M. 35, 25—28 II. 67
1 Sam. 17, 28 II. 54
2 Král. 2, 19—22 . . . II. 315
Job 32, 9 II. 182
Ž. 8 II. 285
Ž. 40, 7 I. 58
Ž. 51, 12 II. 328
Ž. 91, 15 II. 284
Ž. 124, 3—7 I. 36
Ž. 127 II. 284
Kaz. 9, 1 II. 287
Pís. 1, 13 II. 60
Izai. 1, 27 II. 98
„ 8, 20 II. 296
„ 9, 6 II. 272
„ 43, 2. 3 II. 286
„ 44, 3 II. 304
„ 53 II. 46
„ 56 I. 46. 70
„ 63 II. 143
Jer. 11, 19 II. 63
„ 31, 33 II. 328
„ 33, 16 II. 133
Ezech. 21, 21 I. 58
Dan. 9, 24 II. 324
Oz. 3, 4. 5 II. 105
Zach. 3, 9 II. 274

Mat. 5, 20 I. 72. II. 105
Mat. 6, 24—34 I. 24
Mat. 9, 6 I. 32
Mat. 13, 52 . . . I. 32. II. 317
Mat. 17, 21 II. 362
Mk. 9, 49 II. 325. 362
Luk. 2, 21 . . I. 25. 32. 38. 42
Luk. 10, 1 II. 360
Luk. 11, 14—28 . I. 23. II. 332
Luk. 12, 35 I. 71
Jan 2, 45—57 II. 61
Jan 3, 16 . . I. 15. 26. 33. 38. 42 43. 70. 71—74
Jan 6, 63 II. 117
Jan 8, 46—59 I. 26. 34. 40. 41. 44.
Jan 12, 31 II. 179
Jan 13, 34. 35 I. 26. 34. 39. 42. 44
Jan 20, 19—31 II. 263
Jan 20, 21 II. 332
Jan 21, 1—25 II. 276
Řím. 1, 4 II. 251
„ 3 I. 24. II. 179

Řím. 12, 1 I. 47
„ 13, 11—14 I. 28
1 Kor. 2, 2 II. 53
2 Kor. 2, 11 II. 172
„ 5, 1 I. 36
Ef. 2, 14 II. 181
Jak. 2, 14 -17 I. 24
2 Petr 2, 4 II. 155
1 Jan 1, 9 II. 181
1 Jan 3, 8 II. 332
1 Jan 3, 21 I. 47

Jména a předměty.

Adam druhý II. 298
Addubitatio I. 86. 88
Aj, člověk! II. 193
Akeldama II. 170
Alexander Veliký . . . II. 378
Allegorie I. 45. 65
Amplifikování I. 53
Analysis . I. 13. 17. 21. 25. 29
Anaphora I. 84
Antikrist I. 48. II. 275. 289. 301
Antithesis I. 14. 17
Aposiopesis I. 86. 87
Apostrophe . . . I. 86. 88. 97
Apoštolské vyznání víry II. 347
Applicatio . . . I. 42. 68. 74. 99
Appolinaris II. 305
Aprilem posílání II. 184
Ariáni II. 348
Aristotelici II. 348
Aronova roucha II. 131
Artikulní disposice . . . II. 67
Asmodeus II. 347
Athanasius II. 245
Augustin II. 285. 320. 329. 377 390.
Barabáš II. 194
Beránek velikonoční I. 86. 105
Beránka hod II. 102
Beránka svázání II. 154
Betanie II. 311
Biskupů synové II. 334
Bludové v církvi . . . II. 289
Boha všude vidění . . . II. 392
Boží moudrost II. 260
z Budova páni II. 380
Bůh koho opouští . . . II. 68
Causa I. 14. 15
Ciceronův styl I. 93. 94
Circumstantiae . I. 14. 18. 25
Církve los II. 71
Climax I. 84. 85
Communicatio . . I. 86. 89. 102
Concessio I. 86. 90
Consequentia I. 14. 19
Cornu Václav II. 379
Correctio I. 86. 87.
Člověk I. 8
Čtyřicátý den II. 303
Declaratio I. 68. 71
Definící I. 14. 17
Demonstratio I. 68. 72
Demosthenův styl . . . I. 93
Desatero Boží přikázaní II. 344
Dichotomia I. 70
Digressio I. 29
Disposice I. 67
Distributio I. 69
Dlouhost kázaní I. 81
Dlouhověkosti dar . . . II. 370
Doégova zráda I. 56
Doloha I. 68. 74
Dovozování I. 48
Ducha sv. dary II. 275
Duchové zlí II. 337
Duchovní stav II. 357
Důvodnění I. 68. 72
Dvanácte článků víry . II. 347
Ďábel . . . II. 69. 99. 146. 159
„ arciřemeslník . . II. 89
Ďábelská osidla II. 341
Ďábelství po všech stavích II. 356
Ďábelství vymítání . . . II. 332
Ďáblovy povahy II. 81. 159. 171
Enoch II. 383
Epilogus . . I. 68. 78. 99. 103
Epistrophe I. 84. 85
Epitheta I. 9. 84
Erast Václav II. 380
Euthymius II. 267
Effecta I. 14. 18
Elizeus II. 318
Elizeus Kristus II. 317
Emphases neb nervy . I. 31. 33
Exclamatio I. 86. 87
Exempla I. 14. 19
Exordium I. 67. 68
Exulanti II. 283. 358

Fabricius Pavel II. 381
Formulae transitionum I. 106
František II. 224. 295
Figurae dictionis . . . I. 84
Figurae sententiae . . . I. 86
Fíku prokletí II. 100

Gestů vážnost I. 90

Harmonia o vzkříšení P. II. 37
Heródes Čtvrták . II. 174. 177
Heródes a s Pilátem smíření II. 181
Hilarius II. 383
Hlasu příjemnost . . . I. 90
Homonymia I. 58
Horác I. 80
Hřešiti na milost . . . II. 172
Hříchů odpuštění . . . II. 252
Hříchu povaha II. 80
Hříchu přenešení II. 56. 57. 168
Hudba starozákonní . . I. 46
Hyperbole I. 64
Hypothesis I. 37
Hypotyposis I. 83. 97

Choditi s Bohem . . II. 389
Chrám Jeruzalémský . II. 95
Chrám těla Kristova . II. 136
Chrysostomus . I. 102. II. 245

Impetus I. 69
Interrogatio I. 86. 87
Invencí I. 20
Ironia I. 64
Izop II. 107

Jadrnost I. 31. 81
Jan Evanj. II. 285
Jericho II. 318. 321
Jeroným II. 278
Jetsemane II. 148
Jidáše vyloučení . II. 114. 117
Jidášovo pokání . . . II. 173
Jozef z Arimatie . . . II. 230

Katechismus . . I. 73. II. 344
Kázaní postní II. 332
Kázaní vánoční . . . II. 316
Kázaní líbeznost . . . I. 80
Kázaní mocnost . . . I. 92
„ spořádanost . . I. 30
Kazatelovo povolání . I. 5
Kazatelovo přednášení I. 6
Kazatelů dary . . II. 275. 285
„ povinnosti II. 275. 286 301
Kláštery II. 387
Klíče království B. . . II. 355
Klíčů moc II. 269
Kněží II. 357
Kněžovky II. 358
Komentáry I. 20
Koncilia II. 259
Konečný Matouš . . . II. 380
Kornár Ludvík II. 374
Korunování Páně . . . II. 192
Kodrus I. 19
Krátkost I. 80
Krista jetí, svázání atd. II. 149
Kristova smrt II. 211
Kristova utrpení, co jsou? II. 52
„ „ čeho zrcadlo? II. 57
Kristovo na nebe vstoupení II. 290. 302
Kristovo pohřbení . . . II. 229
Kristovo souzení . II. 161. 174
Kristovo z mrtvých vstání II. 240
Kristovy kosti II. 216
„ nevinny vyhlášení II. 185
„ rány II. 274
Kristus Elizeus . . II. 273. 325
Kristus inspektor . . . II. 390
Kristus prokurátor . . . II. 99
Kristův ortel smrti . . II. 65
Křest sv. II. 108. 355
Křesťanů jména II. 387
Kříže Kristova moc . . II. 219
Křižování Páně II. 199

Latinská biblí II. 282
Latinské brebenty . . . II. 115
Legio II. 338
Locus communis I. 37
Lochar Václav . . II. 367. 379
Lotra rozhřešení II. 206
Luther II. 272
Lyranus II. 287

Manicheové . . . II. 305. 348
Manželé II. 356
Matuzalém II. 367
Merismus I. 83
Metafory I. 35. 59
Metonymia I. 61
Milování Boha I. 100
Milování společné . . . I. 51
Mladí lidé II. 356
Modlitba kněze Krista . II. 128
Modlitba Páně . . . II. 351 392
Modlitba služebníka církevního I. 103

Modlitby I. 11. II. 1—41. 330. 362. 366. 398
Monstrance II. 262
Náměstkové v církvi . II. 89
Napomínání I. 99
Naučení v textu I. 37
Nazianzenus I. 98
Neděle kejchavná . . . I. 23
Neláska I. 52
Nestřídmost II. 374
Nikodém II. 331
Noh umývání II. 113
Oběti za hřích II. 217
Oběť Kristova II. 128
Oběť pokojná II. 120
Objectiones I 14. 19
Occupatio I. 86. 89
Olivetská zahrada II. 139. 148. 234
Opony roztržení II. 214
Originací I. 8
Origenes I. 46
Oruží I. 57. 66
Otcové církevní I. 94
Ozdobování slov I. 84
Papež římský II. 71
Paronomasia I. 84. 86
Parrhesia I. 95
Particulae numerandi . I. 105
Partitio I. 69
Pašije II. 1—35. 47
Pěknost věcí I. 81
Perikopy II. 316
Periphrasis I. 9. 84
Peroratio I. 78
Petr a Jan II. 289
Petrova horlivost . . . II. 158
Petrův pád I. 56. II. 153. 158
Pilát II. 175. 186
Písemně mluviti I. 93
Plášť šarlatový II. 193
Plnost věcí I. 8
Ploce I. 86
Podobenství I. 74
Pohanské knihy I. 94
Pokání I. 100
„ Achabovo . . . I. 55
„ papeženců . . . II. 173
Pokoje kníže II. 272
Pokrytce obrácení . . . II. 126
Pokrytství II. 171
Pole hrnčířovo II. 170
Poniatovský Julián . . II. 380
Posluchači II. 358
Postilly I. 11. 12. 20
Posvěcovati co jest . . II. 130
Potěšování I. 102
Praedikanti II. 301
Pravice II. 285
„ Boží II. 306
Propositio I. 67. 69. 99
Prosopoeia I. 86. 88. 97
Přecházky I. 73
Přesnice II. 109
Případnost I. 81
Příprava k več. P. II. 126. 330
Přístup I. 67. 69
Ptáků střílení II. 184
Půst II. 362
Rada proti Kristu . . . II. 62
Rejstřík zpěvů paš. . . II. 42
Roucha svlečení II. 192
Rozmazánkové . . . II. 109. 287
Rozvádění I. 53
Rozvrh I. 67. 69
Rybářů množství . . . II. 284
Selah I. 96
Seneka I. 94. II. 390
Similia I. 14. 19. 22
Slovo Boží II. 354
Smrt mučedlnická . . . II. 287
Smyslu vysvětlení . . I. 68. 71
Sociniáni I. 19
Sofron Daniel II. 379
Soud světa II. 99
Soudu troje stání . . . II. 99
Spasení z milosti . . . I. 51
Spravedlnost evanjelická I. 72
Starcové II. 369
Stupně darů II. 275
Sůl II. 321
Supererogatio II. 397
Svátosti ne zázrakové . II. 123
Svědomí dobré I. 47
Svědomí dvě strany . . II. 107
Svědomí živost II. 125
Synekdoche I. 63
Synonyma I. 9. 84
Šturmovy žvanice . . . II. 275
Testimonia I. 14. 20
Textové po kusích . . . II. 316
Textovní disposice . . . I. 67
Textu zpytování I. 12
Textus hypotheticus . . I. 67
Textus theticus I. 67
Texty disputující . . . I. 23
Texty historické I. 23

Texty probuzující . . . I. 23
„ vyučující I. 23
Thema I. 22
Thesis I. 37
Tisíce počet II. 371
Transitiones I. 78
Trestání I. 101
Trojice sv. I. 50. II. 66
Tropus I. 59
Tyranové duchovní . . II. 110
Tři dny v hrobě II. 241
Třtina do ruky dána . . II. 192

Ubezpečenost II. 172
Učiti čemu? II. 383
Umyvadlo II. 117
Usus didascalicus I. 46. 74. 75
„ elenchticus I. 46. 74. 75
„ epanorthoticus I. 46. 74. 76
„ paedeuticus I. 46. 74. 76
„ paracleticus I. 46. 74. 77

Vdovci a vdovy . . . II. 356
Večer života II. 276
Večeře Páně I. 112. 115. atd. 355
„ obyčej při ní . . II. 119
Veřeje dveří II. 107
Vita contemplativa . . . II. 82
„ practica II. 82
Vrhavecký Jan II. 379
Vrchnosti a poddaní . . II. 357
Všetečnost II. 288. 311
Vykoupení — soud . . . II. 98
Vysvětlování věcí . . . I. 56

Zahrada Olivetská II. 139. 148. 234
Zapeklenost Židů . . . II. 187
Závírka I. 68. 78
Zázraky prvotní . . II. 296. 302
Zjevení Páně II. 291
Zima II. 100
Znamení s Bohem chodění II. 396
Zrada proti Kristu I. 55. II. 74
Zrno pšeničné II. 98
Zprávců nedostatky . . II. 274
Zvláštnost I. 81

Žehrání II. 125
Žena II. 254
Židů nevděčnost II. 195
Živost v učení II. 383

Opravy.

I. 59. 10. zd. čti *συγκαταβασις*
II. 23. 5. zd. byli — bilí.
II. 62. 6. zd. čti *συνηγαγον*.
II. 76. 5. zd. pravil — pravý.
II. 86. 21. zd. 1 M. 12, 3. — 2 M. 12, 3.
II 86. 6. a 7. zd. této... onono — toto... onoho.
II. 97. 12. zd. vstupovali — ustupovali.
II. 117. 3. zh. Jan 3, 63 — Jan 6, 63.
II. 119. 20. zh. napnil — naplnil.
II. 121. 4. zh. světa účastný — Krista účastný.
II. 136. 8. zd. strašeném — strašném.
II. 162. 4. zd. ztracen — ztracena.
II. 167. 8. skupinu — slupinu.
II. 100. 15. zh. 22 — 2.
II. 267. 7. zh. drubtů — drobtů.
II. 270. 7. zd. zaplšenou — zaplašenou.
II. 295. 8. zd. čti *μαθητευσατε*.
II. 329. 11. zd. vševědoucího — nevědoucího.
II. 372. 14. zd. Mahalale — Mahalaleel.
II. 374. 5. zd. 271 — 27.
II. 394. 16. zd. z utvrzenému — a utvrzenému.

UMĚNÍ KAZATELSKÉ.

Fabricius Pavel II. 381
Formulae transitionum I. 106
František II. 224. 295
Figurae dictionis . . . I. 84
Figurae sententiae . . . I. 86
Fiku prokletí II. 100

Gestů vážnost I. 90

Harmonia o vzkříšení P. II. 37
Heródes Čtvrták . II. 174. 177
Heródes a s Pilátem smíření II. 181
Hilarius II. 383
Hlasu příjemnost . . . I. 90
Homonymia I. 58
Horác I. 80
Hřešiti na milost . . . II. 172
Hříchů odpuštění . . . II. 252
Hříchu povaha II. 80
Hříchu přenešení II. 56. 57. 168
Hudba starozákonní . . I. 46
Hyperbole I. 64
Hypothesis I. 37
Hypotyposis I. 83. 97

Choditi s Bohem . . II. 389
Chrám Jeruzalémský . II. 95
Chrám těla Kristova . II. 136
Chrysostomus . I. 102. II. 245

Impetus I. 69
Interrogatio I. 86. 87
Invencí I. 20
Ironia I. 64
Izop II. 107

Jadrnost I. 31. 81
Jan Evanj. II. 285
Jericho II. 318. 321
Jeroným II. 278
Jetsemane II. 148
Jidáše vyloučení . II. 114. 117
Jidášovo pokání . . . II. 173
Jozef z Arimatie . . . II. 230

Katechismus . . I. 73. II. 344
Kázaní postní II. 332
Kázaní vánoční . . . II. 316
Kázaní líbeznost . . . I. 80
Kázaní mocnost . . . I. 92
„ spořádanost . . I. 30
Kazatelovo povolání . I. 5
Kazatelovo přednášení I. 6
Kazatelů dary . . II. 275. 285
„ povinnosti II. 275. 286 301
Kláštery II. 387
Klíče království B. . . II. 355
Klíčů moc II. 269
Kněží II. 357
Kněžovky II. 358
Komentáry I. 20
Koncilia II. 259
Konečný Matouš II. 380
Kornár Ludvík II. 374
Korunování Páně . . . II. 192
Kodrus I. 19
Krátkost I. 80
Krista jetí, svázání atd. II. 149
Kristova smrt II. 211
Kristova utrpení, co jsou? II. 52
„ „ čeho zrcadlo? II. 57
Kristovo na nebe vstoupení II. 290. 302
Kristovo pohřbení . . . II. 229
Kristovo souzení . II. 161. 174
Kristovo z mrtvých vstání II. 240
Kristovy kosti II. 216
„ neviny vyhlášení II. 185
„ rány II. 274
Kristus Elizeus . . II. 273. 325
Kristus inspektor . . . II. 390
Kristus prokurátor . . . II. 99
Kristův ortel smrti . . II. 65
Křest sv. II. 108. 355
Křesťanů jména II. 387
Kříže Kristova moc . . II. 219
Křižování Páně II. 199

Latinská biblí II. 282
Latinské brebenty . . . II. 115
Legio II. 338
Locus communis I. 37
Lochar Václav . . II. 367. 379
Lotra rozhřešení II. 206
Luther II. 272
Lyranus II. 287

Manicheové . . . II. 305. 348
Manželé II. 356
Matuzalém II. 367
Merismus I. 83
Metafory I. 35. 59
Metonymia I. 61
Milování Boha I. 100
Milování společné . . . I. 51
Mladí lidé II. 356
Modlitba kněze Krista . II. 128
Modlitba Páně . . . II. 351 392
Modlitba služebníka církevního I. 103

Modlitby I. 11. II. 1—41. 330. 362. 366. 398
Monstrance II. 262
Náměstkové v církvi . II. 89
Napomínání I. 99
Naučení v textu I. 37
Nazianzenus I. 98
Neděle kejchavná . . . I. 23
Neláska I. 52
Nestřídmost II. 374
Nikodém II. 331
Noh umývání II. 113
Obětí za hřích II. 217
Oběť Kristova II. 128
Oběť pokojná II. 120
Objectiones I 14. 19
Occupatio I. 86. 89
Olivetská zahrada II. 139. 148. 234
Opony roztržení II. 214
Originací I. 8
Origenes I. 46
Oruží I. 57. 66
Otcové církevní I. 94
Ozdobování slov I. 84
Papež římský II. 71
Paronomasia I. 84. 86
Parrhesia I. 95
Particulae numerandi . I. 105
Partitio I. 69
Pašije II. 1—35. 47
Pěknost věcí I. 81
Perikopy II. 316
Periphrasis I. 9. 84
Peroratio I. 78
Petr a Jan II. 289
Petrova horlivost . . . II. 158
Petrův pád I. 56. II. 153. 158
Pilát II. 175. 186
Písemně mluviti I. 93
Plášť šarlatový II. 193
Plnost věcí I. 8
Ploce I. 86
Podobenství I. 74
Pohanské knihy I. 94
Pokání I. 100
„ Achabovo . . . I. 55
„ papeženců . . . II. 173
Pokoje kníže II. 272
Pokrytce obrácení . . . II. 126
Pokrytství II. 171
Pole hrnčířovo II. 170
Poniatovský Julián . . II. 380
Posluchači II. 358
Postilly I. 11. 12. 20
Posvěcovati co jest . . II. 130
Potěšování I. 102
Praedikanti II. 301
Pravice II. 285
„ Boží II. 306
Propositio I. 67. 69. 99
Prosopoeia I. 86. 88. 97
Přecházky I. 78
Přesnice II. 109
Případnost I. 81
Příprava k več. P. II. 126. 330
Přístup I. 67. 69
Ptáků střílení II. 184
Půst II. 362
Rada proti Kristu . . . II. 62
Rejstřík zpěvů paš. . . II. 42
Roucha svlečení II. 192
Rozmazánkové . . . II. 109. 287
Rozvádění I. 53
Rozvrh I. 67. 69
Rybářů množství . . . II. 284
Selah I. 96
Seneka I. 94. II. 390
Similia I. 14. 19. 22
Slovo Boží II. 354
Smrt mučedlnická . . . II. 287
Smyslu vysvětlení . . I. 68. 71
Sociniáni I. 19
Sofron Daniel II. 379
Soud světa II. 99
Soudu troje stání . . . II. 99
Spasení z milosti . . . I. 51
Spravedlnost evanjelická I. 72
Starcové II. 369
Stupně darů II. 275
Sůl II. 321
Supererogatio II. 397
Svátosti ne zázrakové . II. 123
Svědomí dobré I. 47
Svědomí dvě strany . . II. 107
Svědomí živost II. 125
Synekdoche I. 63
Synonyma I. 9. 84
Šturmovy žvanice . . . II. 275
Testimonia I. 14. 20
Textové po kusích . . . II. 316
Textovní disposice . . . I. 67
Textu zpytování I. 12
Textus hypotheticus . . I. 67
Textus theticus I. 67
Texty disputující . . . I. 23
Texty historické I. 23

Texty probuzující . . . I. 23
„ vyučující I. 23
Thema I. 22
Thesis I. 37
Tisíce počet II. 371
Transitiones I. 78
Trestání I. 101
Trojice sv. I. 50. II. 66
Tropus I. 59
Tyranové duchovní . . II. 110
Tři dny v hrobě II. 241
Třtina do ruky dána . . II. 192

Ubezpečenost II. 172
Učiti čemu? II. 383
Umyvadlo II. 117
Usus didascalicus I. 46. 74. 75
„ elenchticus I. 46. 74. 75
„ epanorthoticus I. 46. 74. 76
„ paedeuticus I. 46. 74. 76
„ paracleticus I. 46. 74. 77

Vdovci a vdovy . . . II. 356
Večer života II. 276
Večeře Páně I. 112. 115. atd. 355
„ obyčej při ní . . II. 119
Veřeje dveří II. 107
Vita contemplativa . . . II. 82
„ practica II. 82
Vrhavecký Jan II. 379
Vrchnosti a poddaní . . II. 357
Všetečnost II. 288. 311
Vykoupení — soud . . . II. 98
Vysvětlování věcí . . . I. 56

Zahrada Olivetská II. 139. 148. 234
Zapeklenost Židů . . . II. 187
Závírka I. 68. 78
Zázraky prvotní . . II. 296. 302
Zjevení Páně II. 291
Zima II. 100
Znamení s Bohem chodění II. 396
Zrada proti Kristu I. 55. II. 74
Zrno pšeničné II. 98
Zpráveů nedostatky . . II. 274
Zvláštnost I. 81

Žehrání II. 125
Žena II. 254
Židů nevděčnost II. 195
Živost v učení II. 383

Opravy.

I. 59. 10. zd. čti *συγκαταβασις*
II. 23. 5. zd byli — bilí.
II. 62. 6. zd. čti *συνηγαγον*.
II. 76. 5. zd. pravil — pravý.
II. 86. 21. zd. 1 M. 12, 3. — 2 M. 12, 3.
II 86. 6. a 7. zd. této... onono — toto... onoho.
II. 97. 12. zd. vstupovali — ustupovali.
II. 117. 3. zh. Jan 3, 63 — Jan 6, 63.
II. 119. 20. zh. napnil — naplnil.
II. 121. 4. zh. světa účastný — Krista účastný.
II. 136. 8. zd. strašeném — strašném.
II. 162. 4. zd. ztracen — ztracena.
II. 167. 8. skupinu — slupinu.
II. 100. 15. zh. 22 — 2.
II. 267. 7. zh. drubtů — drobtů.
II. 270. 7. zd. zaplšenou — zaplašenou.
II. 295. 8. zd. čti *μαθητευσατε*.
II. 329. 11. zd. vševědoucího — nevědoucího.
II. 372. 14. zd. Mahalale — Mahalaleel.
II. 374. 5. zd. 271 — 27.
II. 394. 16. zd. z utvrzenému — a utvrzenému.

UMĚNÍ KAZATELSKÉ.

Napomenutí

služebníkům církve.

Jotam (v knize Soudců 9, 7.) k *Sichemským* bratřím a krajanům svým mluvě, řekl: „*Slyšte mne a uslyší vás Bůh.*“ — I já vás všechněch, Boží služebníci, evanjelium svatého hlasatelé a moji v Kristu milí bratří a otcové, spolu dělníci díla Páně, nejprv a především prosím: slyšte mne, a uslyší vás Bůh. Prosím ještě, a prosím pro lásku Kristovu: poslechněte mne, a přijměte dověrně. Nebo jest věc k společnému vzdělání a k slávě Boží přináležející. Víte o tom, co Písmo dí, že *milujícím Boha všecky věci napomáhají k dobrému* (Řím. 8, 28.) totiž těm, kteří všeho, což Bůh dělá, k dobrému užíti se snažejí. A protož i náš nyní přítomný žalostný způsob, v kterém sebe vidíme postavené, k dobrému nám přijíti může, budeme-li milující Boha; což ač Bůh sám nejlépe ví, jak způsobiti, i nám však mysliti jest povinné, jak a k čemu bychom přítomného svého vyhnání, pokrývání a koutkování, a tak invito et ingrato hoc otio nostro, užíti mohli.

O čemž já zdání své povědíti chci otevřeně, proto že mne Bůh nutí; a v kom živá láska Kristova bude, v kom k Bohu a slovu jeho milost, v kom žádost vzdělání církve a spasení lidského, ten téhož Ducha bude nyní. Prosím ještě: dověrně mne přijměte; láska k vám a k dílu Božímu nutí mne; nemohu mlčeti; bych sobě pak toho mnohými prosbami, naříkáním i slzami na vás dobývati měl, abyste v té částce to též se mnou smýšleli: mohu-li jen posloužiti tomu, nepřestanu.

„*Když se soudové tvoji na zemi konají, Hospodine, tehdáž se obyvatelé země učí spravedlnosti,*“ dí prorok *Izaiáš* 26, 9, Protož poněvadž i při nás divné soudy své koná Pán Bůh, slušné jest, abychom otvírali oči a

prohlédali, jak se učiti spravedlnosti. Povinné tedy, bratří v Kristu milí! býti soudím, abychom nyní obzvláštně v této Boží kázni jsouce, rozpomínali se na toto tré:

1. Kdo jsme byli, a jaké naše povolání?
2. Kdo jsme již, a jaký náš způsob? a
3. Co napotom činiti?

To, k čemu jsme někdy povoláni byli, jest náměstenství Kristovo, *a na místě Kristově prositi lidi, aby se smířili s Bohem,* 2 Kor. 5, 20. a býti *rozdavači tajemství Božích,* 1 Kor. 4, 1. *a jimi jako hřivnou těžiti,* Mat. 25, 14. jak kdo nejužitečněji může, se snažiti, a tak dílo kazatele konati, 2 Tim. 4, 5. Kteréž povolání naše, *kazatelství,* není jako jiný v světě obchod a řemeslo, to jest zisku hledání a roboty odbývaní aneb na druhou stranu potřásání kadeří neb provozování vášní a libosti aneb něco podobného jako lidských věcí běžné konání; ale jest většího cosi, důstojnějšího a hroznějšího, než zlý jazyk pověděti může: *na místě Božím státi, věci ne své neb anjelské, než Boha samého za příkazy lidem vyhlašovati.* K čemuž jistě žádnému jinak přistupovati nesluší než s hrůzou jako *Mojžíš,* kterýž od Boha k lidu mluviti maje, řekl: *„Lekl jsem se, až se třesu,“* a mysliti sluší, aby slovo Boží skrze nás vynášené tím, čímž býti má, bylo, jmenovitě: mocí Boží a mečem pronikavým na obě straně ostrým, prostupujícím srdce lidská až do kostí a mozku, abychom nečinili jako Farizeové, lenivé řeči vylévajíce, ale jako moc umění Božího majíce.

Toho povinen bývá každý služebník církevní jak modlitbami tak i pilnou prací hledati, a to proto:

1. Že Boží přísná pohrůžka jest: *Zlořečený ten, kdož dílo Boží dělá lstivě.* Jer. 48, 10. Lstivě dílo Boží dělati, jest dělati lenivě. Nebo se hned dokládá: *Zlořečený, kdo zdržuje meč svůj od krve.* (48, 10.) Slovo Boží jest meč ten Boží, nabroušený proti nepřátelům slávy jeho, my pak, kterýmž svěřil slovo své, jsme pošva toho Božího meče. Protož kdo ho jadrně neužívá a nebrousí, ale zadržuje a tím zdržováním jej v sobě k tuposti a zerzání přivodí, zlořečen jest.

2. Naproti tomu pěkné jest zaslíbení Boží: *Kdo jest věrný v málе, nad mnohem ustanovím jej.* Mat. 25, 21. 23. *Kdo má, tomu bude dáno.* Luk. 19, 26. To jest: kdo hřivny

své pilně užívá, rozmnožuje v něm Pán Bůh dary své, ním milosrdenství své.

3. Příklad apoštolů k témuž vede, kteří, ač dary hojné měli, je však při sobě rozmnožovati velmi pilně se snažovali. Svatý Pavel k Timoteovi takto píše: *„Rozněcuj v sobě dar Boží, kterýž jest dán skrze vkládání rukou mých.“* 2 Tim. 1, 6. A opět: *„Nezanedbávej daru, kterýž jest v tobě. O tom přemýšluj, v tom buď ustavičně, ať jest prospěch tvůj znám všechněm. Buď pilen sebe i čítání; v tom trvej, nebo to čině, i samého sebe spasíš i ty, kteříž tebe poslouchají.“* 1 Tim. 4, 14—16.

4. Příklad nás povzbuzuje řečníků světských, nýbrž všech řemeslníků, z nichž každý oddává se svému obchodu a myslí na to, aby ne humplířem nějakým, ale mistrem byl a za to procházeti mohl. Ale tutoť Kristovo naříkání na nedbanlivost synů světla místo své má.

5. Nelze jinak užitečně konati díla Božího, nebo Kristus dí: *„Každý umělý učitel v království Božím vynáší z pokladu svého staré i nové věci.“* Mat. 13, 52. A poněvadž učitelům poručeno jest stavěti, bořiti, štěpovati, pleniti, mečem slova nepřátely tříbiti (Jer. 1, 10.), musejíť se nejprv tomu svému umění naučiti. Nebo jak tesař stavěti bude, nenaučí-li se? Jak zahradník štěpovati, nevyšetří-li sobě prvé všech případností? Jak zápasník, bez vyrozumění prvé chopům, meče užívati bude? Protož svatý Pavel dí: *že služebník církve zmocněn býti musí v umění Božím, aby i napomínáti mohl, i odporující přemáhati.*

6. Nečiní-li toho kdo, neužitečný bude: *Vztáhl-li by kdo ruku k pluhu* (dí Kristus) *a ohlédal se zase* (totiž rozmařile dílo Boží dělal) *není způsobný k království Božímu.* Luk. 9, 62.

A lenivému zprávci *Laodicenského* sboru dí: *„Poněvadž nejsi ani studený, ani horký, než vlažný, vyvrhu tě z úst svých.“* Zjev. 3, 16. Veliké tedy, slavné, důstojné, a náramné pilnosti potřebující jest kazatelské umění, k němuž jsme povoláni. Ale co se to stalo, že nám práce naše kazatelské všechněm téměř Pán Bůh zastavil? Ohlédati toho bedlivě sluší. Porozumívá se pak ze Zjevení svatému Janovi učiněného, proč *Bůh svícny služebníků pohybuje z místa jejich,* jmenovitě pro opuštění lásky a bedlivosti v povolání. Zjev. 2, 5. A protož ulekněme se všickni, a ne za jiné mějme, než že pro nehodnost naši námi

zmítá Pán Bůh náš, tak jakž hrozil skrze proroka, *že pastýřům těm, kteříž nepasou stáda, zastavípasení.* Ezech. 34, 10.

Toho pak k tomu užíti sluší, abychom pilně soudíce, v čem neživě konána povinnost naše, potom se napravovati hleděli, jmenovitě obnovovati se v pobožnosti na příklad jiným, krotiti modlitbami hněv Boží a rozněcovati v sobě nad jiné časy dary Boží, tak abychom (propustí-li nás Pán Bůh z vězení tohoto a k místům našim navrátí) tím hodněji, horlivěji a užitečněji úřad kazatelský konati mohli. Jakož věříme, že se milosrdenstvím svým k církvi své zase navrátí Pán Bůh a že žeň mnohá bude, kdy by jen ženců hodných dosti bylo?

Nezávidiž tedy sebe žádný církvi Boží. Staří i mladí na to mysleme, aby nás Bůh a církev co nejlépe užila. Každý se snaž jako vypulerovaná střela býti, schovaná v toulu Božím, kteréž by k střílení na nepřátely slávy své užívati kdykoli mohl Pán Bůh. K čemuž sobě i jiným pro slávu Boží napomoci žádostiv, to, v čemž jsem posavád několik let pracoval, vystihnouti chtěje, základ toho řečnictví Božího aneb *kazatelství* nyní jsem, jak jsem uměl, v sumu pojal a na papír uvedl, žádnému se tím za mistra než všechněm za spoluučedlníka vystavuje, nebo všickni se vždycky čemu učiti máme. A dalť by Bůh, abychom všickni my Kristoví služebníci nic nebyli než jako hromádka ruk vše jedna druhou umývajících: ani závist, ani oslýchavost tuto by místa míti neměla. Umí-li kdo co, rád jiným ukázati má a přáti, aby nejen jiní totéž, co on, ale tisíckrát nad to uměli. Neumí-li kdo co, přiučiti by se rád měl, by od dítěte bylo, a poděkovati Pánu Bohu. Není hanba učiti se, než neuměti, a nechtít se učiti. A protož kdo učiti se žádostiv jest, s tím se i tuto sdílím, komu se pak zdá, že již umí, co uměti má, a dalšího vedle jiných se cvičení nepotřebuje, ten nechať užívá smyslu svého, nezapomínaje však na to, co Duch Boží dí: že *zdá-li se komu, že již něco umí, ten ještě nic neumí, jak by uměti měl, ale domnělá jej známost nadýmá.* 1 Kor. 8, 2. A nedělá-li díla Božího lstivě, ať se v tom opatří. Láska neumí, než vzdělání hledati svého i jiných; kteráž aby rozlita byla v srdcích našich, způsobiž to Bůh pro jméno své!

Léta Páně 1651.

Jan Amos Komenský.

OBSAH

kazatelského umění.

Kazatelovo povolání a povinnost jest, v pravdě učiti lidi cestě Boží, Mat. 22, 16., vysvětlovati tajemství víry, 1 Tim. 3, 9., ponoukati k dobrému v čas neb nevčas, trestati zlé, žehrati na urputné, 2 Tim. 4, 2, napomínati učením zdravým nedbalé, a přemáhati odpírající. Tit. 1, 9.

To pak vše, má-li se státi užitečně, musí se díti:

1. *Světle.*

Svíce nohám mým jest slovo tvé, a světlo stezce mé. Žalm 119, 105.

Napiš vidění, a to zřetedlně na dskách, aby je snadně přeběhl čtenář. Abakuk 2, 2.

Panovník Hospodin dal mi jazyk umělý, abych uměl příhodně k ustalému mluviti slovo jeho. Probuzuje každého jitra, probuzuje mi uši, abych slyšel, tak jako pilně se učící. Izaiáš 50, 4.

2. *Líbě.*

Ó jak jsou sladké hrdlu mému výmluvnosti tvé, sladší nad med ústům mým. Žalm 119, 103.

Zjevováním pravdy v příjemnost uvodíme sebe u každého svědomí lidského před oblíčejem Božím. 2 Kor. 4, 2.

3. *Mocně.*

Učinil ústa má podobná meči ostrému, v stínu ruky své skryl mne; učiniv ze mne střelu výbornou, v toule svém schoval mne. Izaiáš 49, 2.

Živáť jest zajisté řeč Boží a mocná, a pronikavější nad každý meč na obě straně ostrý, a dosahujeť až do rozdělení i duše i ducha i kloubů i mozku v kostech, a rozeznává myšlení i mínění srdce. Žid. 4, 12.

Učil je jako moc maje, a ne jako zákonníci. Mat. 7, 29.

Přednášení kazatelovo musí býti

1. *světlé,* aby posluchač všecko jako před očima vymalované sobě maje, zřetedlně pochopiti a zpamatovati se mohl;

2. *líbé,* aby lid v poslouchání bez tesknosti zdržán býti mohl;

3. *mocné,* aby nejen uši lektány, ale hned srdce jímána, ku poslušenství Bohu skloňována byla; tak že tomuto trému kazatel se naučiti musí:

1. Srozumitedlně věci Boží umět přednášeti.
2. Líbezně a příjemně umět je vypravovati a
3. Umět škodlivých bludů dobývati.

Toho pak nikdo konati moci nebude, leč bude-li prvé *hojnost řeči a věcí* míti, aby užitečně z čeho vybíral; tak že čtyry budou částky kazatelského umění:

I. **hojnost,**
II. **světlost,**
III. **líbeznost,** a
IV. **mocnost.**

Hojnost, Světlost, Líbeznost, Mocnost, } záleží v { rozličnosti, spořádanosti, ozdobnosti, horlivosti } řečí a věcí.

Odkudž této zprávy o kazatelství čtvero dílů bude.

V dílu p r v n í m poučíme: odkud hojnost, a rozličnost řeči a věcí bráti;

v d r u h é m: čím a jak je uměle pořádati;

v t ř e t í m: jak je ušlechtile okrašlovati;

v p o s l e d n í m: čím a jak jim pronikavost dodávati.

Nebo ačkoli taková ku kazatelství způsobnost a zásobnost Boží v člověku dar jest, je však dar lidské prozřetedlnosti svěřený, kterýž jak modlitbami, tak náležitou pilností každému upřímnému služebníku církevnímu rozněcovati v sobě náleží, 2 Tim. 1, 6. a od mužů osvícených jistá pravidla již vyšetřína jsou, jak a odkud kazatel hojnost věcí sobě nasbírati, jak je pěkně spořádati, jak a čím okrašlovati, jak a čím ostrosti přidávati může a má. Protož takovými pomocmi nezhrdati, ale jich vděčně, snažně a pobožně užívati náleží.

Že pak každému užitečnému kázání čtvero to přináleží, trojím podobenstvím ukázati se to může.

Předně, že kdo dům stavěti chce, musí sobě nejprvé staviva s potřebu nashromážditi, dříví, kamení, cihel, vápna, hlíny, prken, šindelů, hřebíků. Pak rozdělí a vyzdvihne stěny, stropy, dvéře, okna, střechu. Potom přidává ozdob vnitř i zevnitř bílením, líčením, malováním, táflováním atd. Naposledy potravami dům zachystaje, bydlí v něm.

Za druhé: kdo bystré hody připraviti chce, musí nejprvé míti dosti mouky, masa, octa, soli, piva, vína, vody. Potom se ty krmě mastí, solí, koření, sladí, octí, aby v čas byly. Naposledy se s náležitou poctivostí hostům předkládají.

Za třetí: prorok Ezechiel ukázanou sobě maje hromadu kostí suchých, nejprvé jim spojiti se poručil. Potom masu a žilám na nich zrůsti rozkázal a koží se potáhnouti; naposledy duchu života do nich vstoupiti. Ez. 37, 1—14.

Což umění kazatelského obrazem jest. Tak zajisté slovo Boží v Písmě na hromadách ležící, jest, v částečkách svých považené, jako *materia* nebo-li *látka*, z které se něco vyváděti musí. Toto proroci Boží musejí nejprv rozbírati, a co k čemu přináleží, pořádati; potom výklady svými vyplňovati a ušlechtilostí jako barvami přiličovati, a naposledy duchem mocnosti slovům jako života přidávati.

Díl první.

O hojnosti řeči a věcí.

Výmluvnosti církevní první jest základ, aby kazatel plnou hojnost měl i věcí i slov rozličných, tak aby to obé z něho plynulo.

Plnost věcí že má býti při tom, kdož jiné učí, ukazuje příklad onoho Elihu, kterýž řekl: „Pln jsem řeči, tak že jest těsno ve mně duchu života mého.“ Job 32, 18. a Siracha, kterýž řekl: „Ještě pomyslím, abych vypravoval, nebo jako prchlivostí naplněn jsem.“ Sir. 39, 16. a příklad Krista, kterýž naplněn byl duchem moudrosti a rozumnosti (Izaiáš 11, 2.) a jehož ústa byla podobná meči ostrému. Izaiáš 49, 2. I v té věci náměstkem Kristovým má býti kazatel, pokud možné, aby z plnosti jeho posluchači brali milost za milost. Jan 1, 16.

I. O hojnosti řeči.

K hojnosti a hbitosti toto troje přináleží:

1. Býti v jazyku tom, kterýmž se káže, dobře zmocněným, a všelijaké jeho pěkné phrases, přísloví a průpovídky v dobré povědomosti míti.

2. Znáti způsob vykládání slov, jmenovitě skrze *originaci* (*slovozpyt*) *a konjugaci*, totiž, odkud které slovo jde, a jaká jiná z téhož kmene jdoucí okolo sebe má? Jako že *křesťané* slovou od *Krista*, jakoby se pravilo *kristiané; svátost od svatosti; člověk od celého věka*, totiž *věčnost*, k níž stvořen; *kázati* jest poroučeti, t. j. činiti vůli Boží. Tak i *cizí* slova uměti *vykládati: Anjel* že znamená *posla; Mesiáš* pomazaného; *církev* lid Páně atd.

Conjugací, jako: Kristus, kristiti (nyní říkáme křtíti, křstíti), křest, křesťan, křesťanský a t. d., z čehož půjde, že křesťan ve jménu Kristovu pokřtěný a v něj, jako v svůj kmen vštípený, má po křesťansku, totiž kristovsku živ býti, z něhož život svůj, a formu života i sílu bere.

3. Znáti způsob rozšiřování slov skrz { *synonyma* / *epitheta* / *periphrases.*

Synonymum (souznačnost), jest slovce, tuž věc vyznamenávající, jako: meč, kord, tesák, šavle; aneb: pěkný, krásný, ušlechtilý, bystrý, výtečný, sličný, a t. d. anebo: Ježíš, Kristus, Pán, Vykupitel, Spasitel, Syn Boží, a t. d. Synonyma jsou proto, že kteréhokoli uživeš, jedna a táž věc se míní.

Epitheton (soujmí) pak jest slovíčko, jinému místo titule přidané, jako: pěkný muž.

Periphrasis jest, když se místo jednoho slova celá věc klade, to jest, vypsání té věci jinými slovy, jako kdy bych člověka jmenovati maje, řekl: Nejušlechtilejší ze všech tvorů, ten k nesmrtedlnosti stvořený a rozumem obdařený tvor, a t. d. Periphrasis lecjaks udělati se může, jen aby se rozumělo, co se míní.

Příklad toho, jako i všech následujících pravidel, nech ať se ukáže na onom Kristovu promluvení (Jan. 3, 16.): „*Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.*“

1. Skrze *synonyma (souznačnosti):* Tak Stvořitel sobě zalíbil v hříšných, že dítě své jedinké poslal, aby všeliký, kterýž doufá v něho, nebyl zatracen, nýbrž došel slávy neskonalé.

2. Skrze *epitheta:* Tak náramně věčný Bůh horlivě zamiloval bídný ten nehodný svět, že nejmilejšího svého, toho právě jednorozeného Syna rád dal, aby žádný bez výminky, kdož jen v něho srdečně věří, nikoli nezahynul, ale jistotně měl život věčný.

3. Skrze *periphrasim.* Divná věc a užasnutí hodná, že nejdůstojnější ten Pán, před nímž se nebesa i země třesou (a kterýž maje nevýmluvného utěšení a slávy sám v sobě dosti, od věků na věky, žádného nepotřeboval a nepotřebuje, ten řku) láskou zahořel k zpronevěřilým svým odpadlcům tak hrubě, že to, což nejmilejšího měl

pod svým srdcem, což pěstoval v lůně svém, jim za vlastní odevzdal, a to k tomu cíli, aby jejich byl spomocníkem, kteříž by koli k němu se obrátili, hříchy své jemu s pokorou vyznali, za odpuštění a shlazení jich žádali a jemu se s tělem i s duší oddali, takové všecky aby on svorně v svou ochranu a péči vzal, jim zmařenu býti nedopustil, alebrž s sebou až nad nebesa vyzdvihna, věčného spolu s sebou blahoslavenství účastnými učinil.

Kdo by se tak v shledávání pěkných synonym, epithet a periphrasí pocvičil, uhlédal by, jak by mu výmluvnosti přibývalo, tak že by jemu v strojení se na kázání jen věci prohlédnouti potřebí bylo; slova by se sama naskytala.

II. O hojnosti věcí.

„*Každý umělý učitel v království Božím vynáší z pokladu svého staré i nové věci*“ — dí Kristus. Mat. 13, 52. Poklad tedy všelijakých Božích věcí má býti v srdci kazatele, aby netoliko starého něco a vůbec posluchačům známého jemu ukryto nebylo, ale aby nové totiž věci (nové ne s strany podstaty, než s strany způsobu přednášení) od něho vynášeny byly. Takové hojnosti a plnosti věcí nabývá se:

1. Z častého a bedlivého biblí svaté čítání, aby kazatel všelijaké historie a všelijaké propovědění Písem, co kde stojí, věděl. *Theologus in Scriptura nascitur.* Bohomluvec v Písmě se narodí.

2. Známostí katechismu a *locorum communium,* obecných míst, tak aby pravý smysl všech článků víry znal, a co se vedle pravidla víry s pravdou srovnává neb nesrovnává, jasně rozeznávati mohl.

3. Přináleží k tomu povědomost historie církevní, jakož i jiných dějepisů světských.

4. Známost uměloství a řečí, *artium et linguarum,* také napomáhá.

5. Bedlivé jiných kazatelů poslouchání a k své potřebě odevšad užitečných věcí shromažďování.

6. Pilné se ku kázání strojení.

Z těchto všech punktů o posledním samém na ten čas obšírněji se něco položí.

O strojení se ku kázání,

co, a kolikero jest?

„*Prvé nežli bys mluvil, nauč se, a prvé než by ses modlil* (ovšem jiné k modlitbám napomínal) *připrav sobě řeči, abys nebyl jako pokoušející Pána*“ — dí Sirach 18, 20. 24.

Strojení pak to jest pilné vyhledávání, co by se s užitkem lidu přednésti mohlo. Což chce-li vykonávati a vyhledávati kazatel, musí do čtveré postilly nahlédnouti:

totiž do postilly { skutků Božích, potřeby posluchačů, textu přítomného, psané; buď že kázání jsou

nějaká a řeči, neb homilie, čili výklady neb místa obecná.

Mnozí jen této postilly hledí, své neb cizí někdejší kázání chytajíce a jim se učíce.

Někteří i sami sic přemyšlovati majíce úmysl, nejprv však do postilly a výkladu nahlédají a odtud strojení se začátek berou; ale ani toho činiti není dobře, pro příčiny tři:

1. Že ten zvyk lenivého a nepracovitého kazatele činí. Nebo najda tu něco, na čemž že by se přestati mohlo, jemu se zdá, dále nemyslí.

2. Že ne všecka kázání všechněm časům a místům přísluší. Protož kdož se jen postilly drží, často říká (nevěda sám co) ledacos nepřípadného, někdy i směšného.

3. Že ten zvyk jalového přemyšlovatele činí, by zajisté potom i chtěl sám na věc mysliti, zastíněnou a zaměstnanou již má mysl tím, co četl. Protož nejlépe jest čtení toto k posledku sobě nechati.

Především pak má se kazatel utéci na radu tam, kdež studnice jest všeliké moudrosti, k Duchu svatému, skrze ponížené a vroucnou modlitbu. Nebo svatý Jakub dí: *Nedostává-li se komu moudrosti, žádej ji od Boha.* 1, 5. Neb dobře se pomodliti jest polovici odštudovati.

V modlitbě pak své kazatel: *Předně* děkovati má Bohu vděčně za dobrodiní, zvlášť, že jej sobě vyvolil, aby v něm, nádobě hlíněné, slovo smíření složil a skrze něho nehodného dobře líbeznou vůli svou lidem na spasení rozhlašoval. *Druhé*, vyznávati má skroušeným srdcem svou k tomu nestatečnost a zpozdilost, nýbrž hříšnost a nehodnost, jako Izaiáš 6, 5. a Jeremiáš 1, 6. *Třetí*, pro-

siti, aby Ducha svého vyslal Bůh, kterýž by otevřel oči jeho, aby do postill svých s užitkem nahlédnouti mohl, nýbrž kterýž by jemu sám vnukl, co by užitečného k slávě Boží a pro vzdělání jak své vlastní tak posluchačů mysliti a mluviti měl; on že Bohu úst svých a jazyka propůjčí, aby vložil, co chce, a užil, k čemu chce, a učinil prospěch, jaký se jemu líbí při posluchačích.

O postille skutků Božích a posluchačů.

Nahlédnouti do *postilly skutků Božích* jest souditi, co Pán Bůh na ten čas při světu a církvi dělá, dobrodiní-li nějaká, či pomsty pronáší?

Mezi dobrodiní přináleží pokoj, zdraví, úroda, dobrá vrchnost, šťastný ve všem prospěch a t. d.

Mezi pomsty válka, mor, nemoci, hlad, drahota, počasí neúrodné, vrchnost ukrutná a rozličná nedaření a t. d. Načež kazatel hleděti musí vždycky, aby to tak z textu potom bráti mohl, čím by se na přítomné skutky Boží v mysli posluchačů jako výklady dělaly.

Do *postilly pak posluchačů* nahlédnouti jest rozvážiti, čeho posluchači, kterým kázati bude, v přítomném svém způsobu potřebují, buď zespolka všickni, aneb někteří mezi nimi. Někteří zajisté jsou hloupí a neosvícení, jiní mudráci, někteří neutvrzení, jiní nedověrní, někteří zkormoucení, jiní veselí a to podle rozličných příčin. Někdy jsou tu sirotci v nově osiřalí, někdy manželé noví; někdy sami poddaní, někdy třeba samá vrchnost, tak že v pravdě, kdo by bez ohledu na posluchače a přítomnou jejich potřebu kázal, nejinak by činil, než jako by lékař všechněm nemocným, co by jich k němu přišlo, jeden lék dával, hoď se on komu k jeho nemoci nebo nehoď.

O zpytování textu

k nahledání mnohých užitečných věcí.

Na soudy Boží pohledě a posluchače své rozváže kazatel, teprv do textu ať se dá, a jej jednou, podruhé, i po třetí přečítá, co z vnuknutí Ducha svatého na mysl přicházeti bude zvlášť případného k přítomnému času, místu a osobám, to na papír pro snadnější zpamatování

poznamenati může. Nejprv pak celý text, potom částky jeho, pak po slovích rozvažovati a ohledovati má:

1. *Analysim*, rozbor: kolikero?
2. *Definici*, výmez, čili vymezení: co jest?
3. *Antithesim:* Proč toto neb ono?
4. *Causas, příčiny*, t. od koho? z čeho? k čemu? jak? a proč?
5. *Effecta, účinky*, co z toho pošlo? neb pojíti mohlo? neb mělo, neb má a může?
6. *Okoličnosti, circumstantiae:* kdy, kde, co před tím, s tím a zatím, jak dlouho? kolikrát?
7. *Similia:* k čemu to podobno neb nepodobno?
8. *Exempla:* kdo, kdy podobně učinil, neb se mu stalo?
9. *Námitky, objectiones:* co se proti tomu říká, neb říci může?
10. *Consequentia:* co odtud nám k užitku?
11. *Testimonia:* co jiní o tom smýšlejí, mluví a píší?

Podle těchto otázek kdo text a částky jeho, slova jeho, rozváží, věcí rozličných hojnost jemu se prýštiti bude. Nebo všecky výklady a postilly jen z těch otázek složeny jsou. Protož se někteří z těch terminů šířeji vysvětliti musejí, co se jimi míní a co se podle nich při textu dělati musí.

1. *Analysis* česky slove *rozebrání* neb *rozbor*, a poroučí, aby se buď text veřejně na některé jeho povědění, neb slovíčko v smyslu svém jako po částkách rozebralo. Tak hodinář činí, když hodinky opravovati a k nim něco přidělávati má, že je sobě nejprv buď rukama neb aspoň očima rozebere, aby, co se a jak čeho drží, co kde vyplniti, přidati, zpřímiti, přihladiti potřebí, vyrozuměl.

Analysis celého textu jest rozebírání jeho na jisté částky. Když se především souditi musí: jaký jest základ (thema) textu, jest-li v něm *řeč prostá*, čili *rozepře* o něco?

Řeč prostá (thema simplex) jest, když se věc prostě vypisuje a vysvětluje, bez odporu a hádky.

Rozepře (thema conjunctum neb compositum) pak, když se něčeho dovodí neb něco smítá.

Vysvětlení věci *prosté* děje se skrze otázky: Kdo? co? komu? čím? proč? čeho? jak? kdy? odkud? pokud? kam? kudy? jak dávno? jak dlouho? jakým pořádkem? co k tomu podobného neb odporného?

Rozepře má jen dvě otázky: Jest-li, a proč? Text tedy vezma, jestliže se čeho v něm dovodí neb smítá, musíš nejprve rozepři, oč činiti jest, v otázku postaviti, a zatím důvody a odvody, které autor vede a jak odporné smítá, vyhledati a spořádati.

Pakli jest prosté vypravování neb poučování, položiti také musíš themu, co vypisuje a skrze které z nahoře dotčených dotázek.

Na větším pak díle bývají textové smíšení, v nichž něco se vysvětluje a něco dovodí. Jako v epištole vánoční předně se učí, co o Kristu máme smýšleti? a potom se toho dovodí. Tak v textu nešporním svatodušním nejprv se historie klade o seslání Ducha sv., potom disputací o to. Tu tedy, co k čemu náleží, všeho považiti a rozebrati musíš.

Analysis slov jest ukázání, kolikero vyznamenání to slovíčko má a v jakém se smyslu tu bere; a jaké má sama ta vyznamenaná věc své částky? a t. d.

2. *Definicí* česky slove *výměr*, když se, co která věc jest, sama v sobě vyhledává a vyměřuje.

3. *Antithesis* jest něčeho jiného proti tomu stavění, když myslím, proč ten text neb to slovo tu stojí? proč toho neb onoho raději užito není?

4. *Causa*, když se vyhledává původu a příčiny, kdo učinil? z čeho? k čemu? či pomocí? a jak?

5. *Effecta, účinky*, co tím způsobeno jest, neb býti mělo a mohlo?

6. *Circumstantiae* jsou okolostojičnosti, kde, kdy, před tím co předešlo, co následovalo?

7. *Similia:* k čemu to, o čemž se mluví, připodobněno neb přirovnáno jest aneb býti může?

8. *Exempla:* kdo na příklad toho ukázán býti může, jemuž se podobné stalo, aneb že tak činil neb nečinil?

9. *Objectiones* (námitky): čím by se tomu na odpor vstoupiti mohlo a vstupuje, a jak to opraviti?

10. *Consequentia* (následovnost): k čemu se toho všeho užíti má, totiž ku poučení-li, či k výstraze; k napomenutí-li, či potrestání; ku potěšení-li, či k modlitbám?

Bůh slovem svým to při nás vzdělati usiluje, abychom byli rozumní, svatí a blahoslavení.

Rozumnost záleží v známosti pravdy a rozeznání jí od bludu. *Svatost* v následování ctnosti a utíkání nectnosti.

Blahoslavenství na ten čas v sladkosti potěšení Božího, v srdcích našich přebývajícího, a v obecenství s Bohem skrze modlitby. Protož kazatel k témuž věřícím napomáhaje, vyvozovati z Písem musí:

a) Institutionem: potvrzení v pravdě.

b) Refutationem: výstrahy od bludů a jak smítáni býti mají.

c) Exhortationem: napomínání a povzbuzování ku ctnosti.

d) Redargutionem: obviňování z hříchů a žehrání na ně.

e) Consolationem: Potěšení rozličná.

f) Preces: příčinu a formu díkůčinění a modliteb ukazovati. Šesterý ten naučení rozdíl obsažen jest v těchto slovích:

Potvrď, vyvrať, napomínej, tresci, těš, k horlivosti měj.

Doce et dedoce; hortare et dehortare; evige et deprime.

11. *Testimonia:* přivozování svědectví a povědění z Písem, z otců, z mudrců, z historie a t. d.

Toto jedenáctero, co se při textu ohledávati má, obsaženo jest v těchto slovích:

Rozber, co věc; proč a odkud? Co z ní a okolo? rozsuď. Podobnost, příklad, odpor viz! K čemu to? vše svědectvím ztiž.

Příkladem toho ukázaní.

Všeho toho příklad nechť se ukáže v našem povědění:

„Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.“ Jan 3, 16.

Celý text veřejně.

I. *Analysis*, rozbor. Cíl toho Krista promluvení jest, zveličiti lásku Boha, Otce svého, kdež ukazuje:

1. Kdo miloval? — Bůh. 2. Koho miloval? — svět. 3. Jak? — velice. 4. Čím to prokázal? — dáním Syna; kdež opět: *a)* jakého Syna dal? — jednorozeného; *b)* k čemu? — pro zbavení zahynutí a dopomožení k životu věčnému.

II. *Definitio*, výměr, jest vypsání milosrdenství Božího.

III. *Antithesis.* Proč se tento a ne jiný text na ten čas klade? Proto že Duch svatý utěšitelem slove; tuto pak se příklad nejsladšího potěšení pokládá.

IV. *Causae.*

1. Kdo ten text psal? kdo mluvil?

2. Komu k líbosti a potřebě? za jakou příčinou? z jakých slov složen? — Mocných a sladkých.

V. *Effecta. Oučinky.*

Co tehdáž tím při Nikodémovi způsobeno? Co do dnes při věřících může a má způsobeno býti?

VI. *Circumstantiae.*

Kde a kdy mluveno? V noci a v domě někde. Co před nimi a za nimi stojí.

VII. *Simile.*

Podoben jest text tento kvítku rozkošnému, krásu, vůni, i moc hojící divnou v sobě majícímu.

Dissimile. Není jako Mojžíšova řeč, kteráž hřímá „Zlořečený každý, kdož by nezůstal“ a t. d.

VIII. *Exempla.*

Komu se ten text kdy obzvláštně líbil?

IX. *Objectio, námitka.*

Co by tomu textu na odpor postaviti se mohlo? Ku příkladu Mat. 7, 20. 21. „Po ovocích jejich poznáte je. Ne každý, kdož mi říká: Pane, Pane! vejde do království nebeského, ale ten toliko, kdo činí vůli Otce mého, kterýž v nebesích jest.“

X. *Consequentiae.*

1. Naučení. Pravé jest, co o Kristu žalm 45. dí: „Rtové tvoji plní líbeznosti.“ A což o slovu Božím *David*, že nad med sladší.

2. Výstraha. Bloudí, kteří se raději Mojžíše neb Mahometa drží než Krista, nic podobného v nich nemajíce.

3. Napomenutí. Následujme Krista, a i sami jedni druhé osvěcujme, učme, těšme, veďme.

4. Žehrání. Zle činí, kteříž sebe i jiných zanedbávají.

5. Potěšení. Buďme tím jisti, což Kristus řekl: „Co ke mně přijde, nevyvrhu ven.“

6. Modlitba. Chvalme ho z té věrnosti, a jemu se poroučejme.

Po slovích.

Analysis, rozbor slov, co a kolikeru věc které slovo znamená? jako:

Bůh. Bohové se nazývají modly, anjelé, ale tu se míní pravý Bůh.

Syna. Syny Božími opět se i anjelé i lidé pobožní nazývají; ale tu se jednorozený Syn Boží míní.

Svět. Tím se jmenuje:

1. Nebe i země, i což v nich.
2. Sama země.
3. Pokolení lidské.
4. Díl lidí v světě pohřížených, to jest bezbožní, jacíž se i tuť rozumí, t. pokolení lidské skrze pád porušené a od přirození bezbožné. Každý žid, i pohan, muž, žena, mladý i starý, chudý i bohatý, učený i neučený, kdo jen věří.

Definitio, výměr: Co jest *Bůh?* — věčná nestihlá bytost, stvořitel a soudce náš. Co *svět?* — zmet, neb směsice a stok hříchů. Co *milovati?* — Oblíbiti, zachutnati sobě, do srdce vzíti. Co *syn?* — To též, co otec, téhož přirození, téhož stavu, též vzácnosti. Co *jednorozený?* — Jedinké potěšení. Co *dáti?* — odevzdati právem věčným. Co *každému?* — To, že žádného nevymiňuje, všechněm přeje. Co *věřiti?* — Oblíbiti tu Boží štědrost, a spolehnouti srdcem na ni. Co *zahynouti?* — Zmizeti, ztratiti se, zmařenu býti, na zmar přijíti. Co *život věčný míti?* — S Bohem slávy nevypravitedlné beze všeho skonání požívati.

Antithesis.

Tak, to jest: ne lecjaks, než velmi.

Bůh, ne anjel, ne ďábel, ne člověk.

Miloval: ježto nenáviděti mohl.

Svět. Nepraví: přátely své, než svět, t. nepřátely.

Že Syna: ne služebníka svého, ne cizího.

Jednorozeného, ne z mnohých jednoho.

Dal, nejen ukázal neb zapůjčil.

Aby žádný, nejen někdo.

Kdož věří: Nepraví, kdo sobě skutky svými zaslouží.

Nezahynul, ale měl život věčný. Moha dáti smrt, dává

život, ne na některý den neb měsíc neb rok trvající, ale věčný.

Causae. Příčina milování:

a) Žádná jiná, než pouhé milosrdenství jeho jest příčinou poslání Syna.

b) Že jinak lidem pomoženo býti nemohlo.

c) Příčina, že každému přeje, jest neobsáhlost a neskonalost milosrdenství jeho a Kristovy zásluhy.

d) Příčina a původ víry jest sám Bůh. Milostí spaseni jste skrze víru a to ne sami z sebe, ale dar jest to Boží. Efez. 2, 8. Avšak příčiny k víře napomáhající jsou slyšení slova Božího, modlitby a t. d. Příčina zahynutí jsou hříchové. Příčina věčného spasení živá v milosrdenství Božím pro zásluhy Kristovy, kterážto víra dobrými skutky se na jevo dává.

Effecta.

Bůh stvořil všecky lidi, s výminkou, aby ho poslouchali, a s pohrůžkou, kdyby ho neposlouchali. Tentýž uchová a zdržuje všecko.

Svět co dělá? — hřeší ustavičně a dráždí Boha.

Syn co? Skrze něho učiněno všecko, skrze něho tedy i obnoveno býti musilo.

Víra co působí?

1. Srdečnou k Bohu důvěrnost.

2. Sobě a všechněm tvorům nedověřování a od nich puštění.

3. Bohu se k věčnému poslušenství cele oddání.

Smrt věčná co přináší? — Bolesti nevypravitedlné, pláč a skřípění zubů, zatvrdilost a rouhání. Co působí život věčný? Radost nevypravitedlnou a chválení Boha věčně.

Circumstantiae, okoličnosti.

Kdy Bůh miloval? — Před věky, věda, že padneme; když jsme ještě nepřátelé byli.

Kdy dal Syna? — Uložením hned před věky, požíváním zásluhy jeho hned od počátku světa, viditelným příchodem posledního věku. Kam ho dal? — Do bíd a strastí. Co předešlo? Co se při tom stalo, co následovalo? a d. Kdy se věřiti má? a pokud? Kdy se koli začne, jen stále až do smrti. Kdy a kde jest život věčný? Zde začíná nyní, potom bude s Bohem v nebi.

Similia. Že Bůh miloval svět, totiž pokažené lidi, podobno jest tomu, že my lidé také pokažený a hnijící některý oud svůj milujeme a pokudž možné, spomoci hledíme. My zajisté částka jsme byli stvoření Božího. Že Bůh pro zachování nás Syna dal, trošku jest k tomu nápodobno, co Seleucus král učinil, který pro zachování zraku synu svému, oko své vlastní sobě vyloupil. Aneb Kodrus, Athenský král, kterýž pro vysvobození poddaných sebe zamordovati dal.

Exempla, příklady.

Že, kdo věří spasen bývá, na příklad toho jsou: žena hříšnice; Petr, lotr na kříži; Pavel a jiní hříšníci, kteříž skrze Krista spasení došli.

Objectio, námitka.

Miloval-li lidské pokolení Bůh, proč mu padnouti dopustil? Dal-li Syna, skrze něhož všecky stvořil: proč skrze něho bez výminky všech nespasí? Vyhledává-li samé víry: proč tomu sv. Jakub odpírá? Aby prý, kdo věří nezahynul; i však hynou mnozí a to bídně.

Consequentiae.

1. Naučení. Ne my Boha, ale Bůh prvé nás miloval; tedy spasení naše jde pouhým milosrdenstvím Božím; zvlášť poněvadž i víra dar jeho jest. Jednorozeného. Tedy jediný náš prostředník. Kdož věří; na víře živé, dobrých skutků pramenu, ospravedlnění naše záleží. Člověk spasením svým jist býti může, protože vírou jist býti může, má-li ji, či nemá.

2. Výstraha. Bloudí, kteří praví, že Bůh bez ohledu na víru nás vyvolil. Bloudí Sociniáni, zapírající jak božství Krista, tak i zásluhy jeho. Bloudí též, kteří praví, že Kristus za všecky neumřel. Nebo praví se, že Bůh dal Syna *celému* světu, to jest, všem lidem. Také bloudí, kteří praví, že se člověk v tomto životě spasením ujistiti nemůže.

3. Napomenutí. Poněvadž nás Bůh miloval, my sebe milujme, abychom nejen statek a jmění, ale i život kde potřebí vynaložiti hotovi byli. Milovati máme i nepřátely a příti vesměs všechněm, kdo nás v čem užíti může, aby užil. Hleďme se v živé víře (poněvadž na ní všecko zá-

leží) ustavičně vzdělávati, pro ni i trpěti rádi. Poněvadž k nebi přináležíme, nebeské věci zde konejme, svatí buďme, Boha chvalme.

4. *Žehrání* může býti na neopravdovost lásky v nás; na mstivost proti nepřátelům; na mrtvost víry, jíž se často bez pravdy chlubíme; na zemnatost a tělesnost naši, že k nebi zavoláni jsouce, předce sobě světské věci chutnáme a při nich lpíme.

5. *Potěšení.* Miloval-liť nás Bůh, kdy jsme ještě nepřátelé byli, čím více nyní po smíření. Dal-liť nám Syna, čehož by s ním nedal? Nežádal-liť Bůh ode mne jiného smíření, než abych věřil toliko v jeho milosrdenství: i budu věřiti, budu, živ jsa i umíraje, toho se držeti; kdo mně to vezme? Nechť jsem já hříšný, nechť jsem bídný tvor, nechť jsem nehodný milosti, jakž jsem, věřím však, že on jest milosrdný a pravdomluvný. Poněvadž mi Bůh praví, že já věřící spasen mám býti: toho se držím a toho ani svému svědomí, ani svůdcům, ani ďáblu samému vziti sobě nedám. Poněvadž nemáme zahynouti, co se bojíme, že nám svět vyhlazením hrozí? Naposledy nemůže-li bez toho býti, nechť sobě tu zemi mají, naše jest nebe.

6. *Modlitba.* Kdoby tuto na kolena nepadl, neděkoval, v dobrém setrvání sobě nežádal, aby tím spíše do nebe se dostal?

Testimonia, svědectví. Naposledy se ke všemu tomu pěkných pověděnì z Písem, otců, mudrců pohledati může, buď podobných a všecko to potvrzujících, aneb na oko proti tomu čelících, která jak by spolu srovnána a že jedno druhého nevyvrací, ukázáno býti mohlo, mysliti sluší.

O výkladech (komentářích) a postilláčh cizích.

Po vlastním textu rozebrání a vyzpytování, (jakž již příklad ukázán) teprv kazatel do postilly, kommentárů cizích, neb také do svých vlastních kázání (psával-li je sobě předešle) nahlédnouti může, a co tu k věci případného nalezne, k své *invencí* přivzíti. Tak chudí stavitelé činí, že od bohatších stavivo (čili materie) sobě přikupují, ano i staré své dříví, cihly, hřebíky zase berou.

Toho pak bude užitek trůj. Buďto zajisté nač kazatel sám prvé přišel, tutéž uhlédá a tak utvrdí, aneb

něco bystrého, čeho sám neviděl, najde a své tím přiomastí; aneb tím čtením na něco bystrého se zavede. Nebo zkušená věc jest, že mysl kazatele často ze čtení spisovatele lecos nasbírá, čehož třeba v tom spisovateli výslovně není. Proto že tak Duch svatý dary své v nás vlévá, aby to jako po žlábcích k nám plynulo, a jedni druhých, živých i mrtvých, abychom šetřili pro rozněcování se v lásce.

A tu opět cokoli užitečného se naskytá, na stranu běžně poznamenávejme.

K témuž přináleží i písní a žalmů přiložených (aneb které zpívati úmysl jest) prohlédnouti; též modlitby, které se říkati mají, jestliže hotové jsou před rukama (ale bylo by lépe, aby každý kazatel z kázání svého potom modlitbu sám formoval) přeběhnouti; neboť i tu slova, phrases a věci v nich obsažené materie něco přidají, a bude, jako by vše jedno z druhého plynulo, tak se vše vespolek držeti a vázati bude.

O analysi (rozboru) plnější.

To tak veřejně o *examinování* textu k nahledání co nejvíc užitečných věcí. Poněvadž pak (má-li kdo v tom jemný a hbitý býti) napřed jemu text dobře analyzovati nebo-li rozebírat věděti potřebí, a za tím

Co v textu jest { zatemnělého, jadrného, pochybného, zavinutého } { uměti } { vysvětlovati, vybírati, provozovati, rozvinovati } ; a to

opět: 1. Vyvozováním naučení, a

2. Amplifikováním;

za tou příčinou o té věci plnější ještě zpráva se učiní.

O analysi co pověděti potřebí,

obsahuje se těmito desíti aforismy nebo-li výměsky.

I. Každého strojení se na kázání počátek ať jest od analysí čili rozboru.

Analysis, rozbor, zajisté jest základem, na němž víc, než by, kdo nezkusí, věřiti mohl, záleží, protože *analysis*, rozbor,

1. otvírá oči do textu, aby smyslu jeho jadrně vyrozuměno býti mohlo.

2. Naskytá hned materie k budoucímu jeho vysvětlování, proto že co tu zavinutého bylo, samo se rozvínati a na částky rozkládati počíná.

3. Paměť i hned pořádá k snadnému toho, což kázati bude, v mysli obsažení.

Simile. V klubku svinutém co a jak mnoho jest nití, ani místně nevíš, ani jimi šíti neb svazovati nemůžeš; ale rozvina uhlédáš, co jest? a uživeš, k čemu potřeba.

Tak dům, po vrchu hledě, jak užitečný jest, neporozumíš, než projdeš-li, spočítáš-li a prohlédneš-li vnitřnosti jeho, kolik placů, kolik síní, kolik světnic, kolik komor, kolik sloupců, kolik jiných příhrad a k čemu která, i líbostiť v ní, co přinese i užitku, proto že budeš viděti, o čem mluviti.

II. Analysí začátek a základ jest najíti themu.

Nebo to jest, jakoby do města chtěje, bránu našel, již projda, ulice prohlédati může; aneb jakoby někdo na prostřední města věži trefil, nebo na ni vejda, všecko města položení spatřiti a kam se která ulice chýlí, vyrozuměti může; aneb také jakoby někdo veliký dům neb zámek prohlédati maje, hlavní klíč našel, proto že pomocí jeho všecky pokoje prohlédnouti může.

III. Thema jest hlavní věc textu, kterouž známou učiniti neb dovésti chce autor.

Cokoli se zajisté mluví neb píše, vždycky jest něco, o čem se předně mluví neb píše, a to jest *thema*, to jest základ řeči. A byť při tom na sta otázek bylo neb býti mohlo, však proto jedna jest hlavní, z níž tu jiné vyrostají, jako ratolesti z stromu. Protož, čím jest terče mezi létajícími střelami, matka mezi rojícími se včelami, jenerál mezi zšikovaným vojskem; tím jest hlavní *thema* mezi jinými drobnějšími v řeči jakékoli se sbíhajícími otázkami.

IV. K vynalezení tedy themy text přečísti potřebí bedlivě jednou i víc.

1. Nejprv třeba, abys viděl, historický-li jest text, či vyučující, či probuzující, či disputující.

Historický jest, který věc stalou vypisuje.

Vyučující jest, který co se o něčem smýšlí, aneb jak se něčemu rozuměti má, vysvětluje.

Probuzující, v němž se k něčemu napomenutí neb rada, neb prosba, neb výstraha, neb žehrání, neb potěšení a t. d. obsahuje.

Disputující naposledy, který nějakou rozepři zpravuje. Náš text jest vyučující.

2. Přečísti, abys soudil, o jedné-li tu materii (neb látce) text jedná, či o rozdílných; jako náš text jedinou věc traktuje: o poslání světu Spasitele.

3. Přečísti pilněji, abys textu ve všech jeho částkách a slovích rozuměl. Což může býti skrz udělání na všecko otázek, jako tuto: *Tak Bůh miloval svět* a t. d. Kdo miloval? — Bůh. Čího? — svého. Jakého? — Jednorozeného. K čemu? — Aby každý a t. d. Kdo prý, aby nezahynul? — Kdokoli věří. A což tedy? — Aby měl život věčný.

4. To zpravě, souditi veřejný cíl všeho toho, k čemu autor směřoval; (jako i prv ponavržené; historickým-li to způsobem něco oznámiti, čili poučiti něčemu s strany některého článku víry, čili probouzeti k činění neb nečinění ničeho? čili naposledy něco pochybného důvody ztvrditi, aneb co odporného tomu vyvrátiti?) ten zajisté cíl, k němuž směřuje autor, bude thema textu toho.

5. Poněvadž často smíšený text přichází, v němž se nejen vypravuje neb učí něco, ale i důvodí neb potvrzuje, a t. d. potřebí tu předce šetřiti, co nejpřednější cíl jest, z toho, aby thema se udělala a vzala, druhé pak aby se pod ní uvedlo. Jako evanjelium na třetí neděli postní, nebo-li kejchavnou Luk. 11, 14—28. nejprv vypravuje o vyvržení ďábelství a potom o hádce, kterouž Pán měl s farizei; však poněvadž přední záměr evanjelistův jest, historickým způsobem oznámiti, co se tu zběhlo, nechť za hlavní *themu* stojí: o vymítání němého ďábelství, při kterémžto toto čtvero pod themou státi bude:

a) Historie o tom, jak se stalo.

b) Soud farizejský o něm zlý a Kristovo jeho zmítání. Luk. 11, 15—17.

c) Výstraha před duchem zlým. Luk. 11, 24.

d) Soud jedné ženy o všem tom. Luk. 11, 27.

Naproti tomu v neděli smrtnou vypravuje sv. Jan 8, 46—59. historii, jak farizeové Krista ukamenovati chtěli, a jak k tomu přišlo, jmenovitě skrze hádku. Ale poněvadž tu hádku pilněji vypisuje, patrné jest, že na to předně měřil, aby tu rozepři vypsal. A to bude thema; to druhé pak, co z toho pošlo, přídavek toliko.

6. Přihází se také, že dvě podobné themy v jednom textu se sbíhají, buď dvě historie, buď o dvou neb více věcech poučování; buď dvě neb více rozepří a t. d. Protož tu můžeme buďto jednu themu s druhou spojiti skrze vyšší nějakou themu, jako v neděli XV. po sv. Trojici mluví Kristus Mat. 6, 24—34.

a) proti lakomým boháčům,

b) proti starostlivým chudým; ale to se pod jednu themu uvésti může, jmenovitě, že Kristus učí zřízenému spolehání na Boží opatrování a to na dvé:

1. Jsou-li prostředkové před rukama, aby se v ně nedoufalo.

2. Není-li jich, aby se nezoufalo.

Tak v kap. 3. k Řím. nejprv dovodí apoštol, že všickni jsou hříšníci až do v. 20, potom až dokonce že ospravedlnění z víry jest, ale to obé pod jednu hlavní themu náleží: Ospravedlnění že jest z víry živé, s dobrými skutky spojené. Jak. 2, 14—17.

Aneb můžeme nechati dvě themy, jako v neděli masopustní Luk. 18, 31—43. jest kázání Kristovo o smrti jeho a historie o Bartimeovi. Mark. 10, 46. Tak v neděli XXIV. po sv. Trojici Mat. 9, 18—26. (čte se nyní XXIII. neděli po sv. Duchu.) dvě rozdílné historie, jedna o Jairově dceři, druhá o ženě nemocné. Mat. 9, 20.

V. Buď že se jedna thema neb více jich ukáže, potřebí každou vlastním titulem odíti.

Nebo jestliže jest text historický, státi bude historie o tom a o tom.

Pakli vyučující, státi bude naučení neb zpráva o tom a o tom, a to buď slovy otevřenými, nebo v podobenství.

Pakli probuzující, tedy bude buďto napomenutí, aneb výstraha, aneb rozkaz a přikázání, aneb rada, aneb zápověď, aneb schválení, aneb stížnost a naříkání, aneb domluva a žehrání, aneb pohrůžka, aneb osvědčení, aneb

modlitba, aneb slib, aneb potěšení. Pakli disputující, tedy bude rozepře, neb hádka, neb odpor o to a o to a t. d.

VI. Themu polože, šetři, čím se ona v textu buď vysvětluje, aneb dovozuje.

Nebo jestliže jest thema historie, ukazují se bez pochyby *circumstantiae*, okoličnosti: Kdo? Co? Komu? čím? proč? kdy? kde? jak? kam? odkud? pokud? před kým učinil? co před tím? nebo při tom, nebo po tom se zběhlo? Co z toho pošlo? a t. d.

A tu jest nejsnadnější *analysis*.

Jestliže jest text *vyučující*, má také nějaké podobné otázky: Co jest? Kolikero? odkud, k čemu, z čeho, jak, kde, jaké vlastnosti, jaká užitečnost a působení, k čemu to podobné neb nepodobné? Co odporné tomu? Příklad a t. d.

A tu jest v *analysí* něco víc práce a umění.

Pakli text *probuzující*, tu obyčejně bývají dvě otázky: Co a proč? totiž nejprv se věc sama, k níž se směřuje, vysvětluje, potom příčiny k ní vedoucí kladou.

Pakli jest *rozepře*, potřebí vyhledati a pořádati důvody, jimiž autor smyslu svého hájí; též odpory, jimiž někdo protivný smysl zastává, jest zapotřebí zmítati a podvraceti; a toť jest vrch umění rozborného.

VII. Při rozbírání textu šetři, co vlastně k samé themě a co k podthemám náleží, aby jedno druhým mateno nebylo.

Nebo jakož strom nejprv veliké hlavní ratolesti ze sebe pouští a ta každá ratolest a větev své ratolístky a každá ratolístka své ratolestečky a t. d., podobně v textu, zvláště dlouhém, co se k vysvětlení neb povědění themy vede, to zase své obzvláštní vysvětleníčko a průvody má, tak že potřebí šetřiti, co k stromu, co k větvi, co k ratolístce které přináleží, aby jedno každé na své místo obráceno bylo.

Příklad.

1. Textu historického. Luk. 2, 21.

Když se naplnilo dní osm, aby obřezáno bylo to děťátko, nazváno jest jméno jeho Ježíš, kterýmž

bylo nazváno od anjela, prvé než se v životě počalo.

Obřezání Páně { Kdy? — dne osmého. / Co se při tom stalo?
Že mu jméno dáno { Jaké? Ježíš. / Proč? Proto že
již prvé dáno { Od koho? / Kdy?

2. Textu vyučujícího. Jan 3, 16.

Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.

O milosti Boží. { Kdo miloval svět? / Jak? — Tak velmi, že Syna poslal. / Což zveličuje trojím
1. Jakého syna? { svého jednorozeného,
2. Jak darem poslal? { darmo bez zásluh, darem dokonale.
3. K čemu? — Aby spasil. { Kdo toho má užíti? Každý. / Za jakou zásluhu? Za žádnou, jen kdo věří. / Co to spasení? Zbavení zahynutí, a život věčný.
Tu opět zveličuje tím

3. Textu probuzujícího. Jan 13, 34, 35.

Přikázání nové dávám vám, abyste se vespolek milovali, jakož já miloval jsem vás, tak abyste i vy milovali jeden druhého. Po tomť poznají všickni, že jste moji učedlníci, budete-li míti lásku jedni k druhým.

Napomenutí k milování. { Koho napomíná? Učedlníky. Vám, v. 34. 35.
Jaké býti má? { Společné. / Na způsob Kristův.
Čím k němu slouží? { 1. Že to přikázání nové t. nového zákona jediné. / 2. Příkladem svým. / 3. Užitkem. Budou míti znamení, a důvod, že jsou Kristovi.

4. Textu disputujícího nebo-li hádajícího. Jan 8, 46—59.

Na neděli smrtnou.

Za onoho času mluvil Pán Ježíš zástupům židovským, a knížatům kněžským:

46. „Kdo z vás obviní mne z hříchu? Jestli pak pravdu pravím, proč mně nevěříte? 47. Kdo jest z Boha, slovo Boží slyší; protož vy neslyšíte, že z Boha nejste.“

48. Tedy odpověděli Židé, a řekli jemu:

„Zdaliž my dobře nepravíme, že jsi Samaritán, a ďábelství máš?“

49. Odpověděl Ježíš: „Já ďábelství nemám; ale ctím Otce svého; než vy jste mne neuctili. 50. Já pak nehledám chvály své; jestiť, kdo ji hledá a soudí. 51. Amen, amen pravím vám: Bude-li kdo zachovávati slovo mé, smrti neuzří na věky.“ 52. Tehdy řekli mu Židé: „Nyní jsme poznali, že ďábelství máš. Abraham umřel i proroci; a ty pravíš: Bude-li kdo řeč mou ostříhati, neokusí smrti na věky. 53. Zda-li ty větší jsi, nežli Otec náš Abraham, kterýž umřel? I proroci zemřeli. Kým se ty činíš?

54. Odpověděl Ježíš: „Chválím-li já sebe, chvála má nic není. Jestiť Otec můj, kterýž mne chválí, o němž vy pravíte, že Bůh váš jest. 55. A nepoznali jste ho. Já pak znám jej. A kdy bych řekl, že neznám jej, bylbych podobný vám lhář. Ale známť jej, a řeč jeho zachovávám. 56. Abraham, Otec váš, veselil se, žádostiv jsa, aby viděl den ten můj. I viděl ho a radoval se.“

57. Tehdy řekli mu Židé: „Padesáte let ještě nemáš, a Abrahama jsi viděl?“

58. Řekl jim Ježíš: „Amen, amen pravím vám: Prve nežli Abraham byl, já jsem.“

59. I schápali kamení, aby házeli na něj. Ježíš pak skryl se, a prošed skrze ně, vyšel z chrámu, a tak odešel.

Rozepře Kristova s farizei oč?

Byl-li Kristus Spasitelem, čili nějakým svůdcem?

Kristus dovodí, že není svůdcem, proto že:

1. Pravdu mluví, v 46.
2. Ctí Otce, a učí ctíti, 49. 50.
3. Oni však že ho nectí.

Že Spasitelem jest, to dovodí

1. Svatostí života, 46.
2. Mocností slova, 51.
3. Známostí Otce, 55.
4. Svědectvím Abrahamovým, 56.
5. Věčností. 58.

Čím farizeové důvody Kristovy vyvracují? —

1. Zlostným haněním, bez důvodů. 48. A co na to pravil Kristus? 49.

2. Slov převrácením. 52. 53. 57.

Kterak se ozval Kristus? 55. 58.

Jaký toho byl konec? —

Farizeové se rozzlobili, Kristus pak ušel. 59.

VIII. Často se přihází, že, což k jedné otázce přináleží, ne spolu v textu stojí, ale rozstavené sem a tam. Pročež to analysta rozumně rozeznávati a co kam patří, pořádati má, jako v epištole k Římanům na neděli první adventní, 13, 11—14.

Obsah toho čtení jest:

Napomenutí k obnovení života.

Napomíná apoštol, abychom přestali hříchů: nestřídmosti, nečistoty, nelásky, sváru, a závisti, v 13.

Mluví figurně (obrazně), abychom procítili ze sna, bděli jako ve dne, a poctivě chodili, v. 11. 13., abychom odvrhli skutky temnosti, oblékli denní světlo, a oblékli Pána Ježíše. 12. 14.

K obnovení života nám slouží, a prospívá

1. příhodnost času, 11.
2. že jest ve dne, 13.
3. že jsme bližší spasení. 11.

K takovému vyšetřování, co kam náleží, mimo samu přirozenou rozumu stižitedlnost, také něco napomáhají slovička řeči spojující, ku příkladu:

a, i, také, též, nadto, a t. d.

Tato slovce řeč, jak začata jest, dále vedou; kromě že „i" někdy místo přechodu jest k jiné věci: I stalo se; i pověděl, a t. d.

Slovíčka: nebo, zajisté, však, poněvadž, že, protože, ovšem a t. d. ukazují příčinu nebo důvod, a t. d.

Pakli, ač, ačkoli, jestliže však, sic a t. d. výminku kladou, někdy odpor.

Tedyť, a tak tedy, protož, a protož a t. d. z důvodu otázku zavírají, a obyčejně v nich a z nich se thema nalezá.

IX. Najde-li se v textu digressio jaká čili vychýlení řeči, musí se buď pod themu opatrně nějak uvésti aneb za obzvláštní themu postaviti.

Tak v evanjelium na neděli XXIV. mezi historii o Jairovi vtroušena jest druhá o ženě, krvotok trpící. Apoštol k Řím. 2. mluvě, že Bůh bude s hříšníky soud držeti, vložil mezi to digresí v. 13. 14. 15. „Že všecky lidi samo svědomí viní, atd.“ Takové vychýlení řeči, kdy by vždycky kazatel pod themu tlačiti chtěl, musilo by to s násilím jíti. Protož, nedá-li se výchyl tento za částku hlavní themy postaviti, postavme jej za zvláštní themu, a rozeberme to, co se o něm praví pořád.

X. Analysis (rozbor) ta jest nejlepší, kteráž bez natahovaní slov smysl textu co nejsnadnější činí.

Nebo poněvadž rozboru cíl nejpřednější jest vyrozumění textu a věcem v něm obsaženým, patrnéť jest, že kdo nesnadné, tvrdé, nepochopitedlné rozbory dělá, ten ne analysta, než anaclasta aneb anaplasta, to jest ne rozbírač, než lamač, neb matlač jest.

Protož jakož Anatomicus ne ten slove, kdo tělo lidské ledajaks řeže, páře, láme, trhá, než který uměle kůži, maso, žíly, svazy, kosti odkrývá, po příhbích a článcích rozbírá, a jak se co čeho a proč drží a co jest, jiným ukazuje: tak Analyticus ne ten jest, kdo lecjaks text láme a trhá, než kdo jej po kloubích a článcích rozebrati a vysvětliti umí.

Díl druhý.

O spořádanosti kázání.

Druhá část umění kazatelského jest, věci a řeč sobě uměti pořádati, aby všecko světlé, snadné, srozumitedlné a pochopitedlné bylo. Dvojí pak ta péče býti má:

1. Vybrati, co se mluviti má, a co nemá, odvěsiti.
2. To, což se přednášeti má, v náležitý pořádek uvésti.

Co v kázaní přednášeti a od čeho se zdržeti náleží.

Ne všecko zajisté, co čtoucímu neb přemýšlejícímu na mysl přichází, před lidmi vylévati sluší, ale toliko, co ku vzdělání slouží. Zdržeti se tedy má kazatel od těchto věcí:

1. Od básní a fabulí (bájek).
2. Od připomínání starých a již pohřbených bludů.
3. Od subtilných, hlubokých, zmotaných otázek neužitečných.
4. Od vyčítání, jak se tito neb onino hříchové, zvlášť tajní, páší.
5. Od pronášení vášní.
6. Od vypravování věcí vůbec známých aneb o nichž se v jiných nedávných kázáních mluvilo neb mluviti bude. Nebo o věcích všechněm známých řečňováním se meškati, jest čas mařiti a s lidem tak jako by ne lidé než špalky byli, zacházeti. Naproti tomu pak bráti sobě do kázání má kazatel věci ku vzdělání posluchačům sloužící, totiž:

1. Samá Písma ať vede, srovnává a opakuje, aby posluchačům Písma v dobrou povědomost uvedl.

2. Články víry světle ať vykládá, aby svému křesťanství dobře rozuměti se učili.

3. Povinnosti jejich vedlé stavu často ať připomíná a k nim probuzuje, na hříchy proti tomu vůbec běžící žehře.

4. O kříži a bídách, odkud jsou a jak se v nich míti, i veřejně i podlé potřeby jistých osob ať vyučuje.

5. Potěšení naše křesťanské v životu i v smrti dobře jim v mysl vkládá. Aniž však i z těch věcí všecko, co se naskytá, mluviti, (nebo někdy text plodný bývá, nebylo by se kde staviti) než nejpředněji to, co k přítomné posluchačů potřebě a způsobu, v němž jsou, přináleží, to nejpilněji ať vede a sobě i posluchačům v mysl vkládá, aneb aspoň co v přítomném textu obzvláštního se nachází, čeho v jiných textích nebývá aneb ne často bývá, to nejpilněji ať vyjadřuje a k užitku sobě i posluchačům obrací. Poněvadž dobré jest, hned nejprv text čta, která jeho částka neb sentencí (čili výrok) neb slovo obzvláštně něco v sobě toho, z čeho se naučení k věci bráti mohou, zdržuje, souditi, a cokoli se toho najde, to za své emphases (jádra a kvítky) v kázání tom míti, tak aby to dobře vyšlapávati, na to v celém kázání naráželi mohl.

O vybírání z textu jadrnosti.

Rozebera a vysvětle sobě text, dobře učiní kazatel, jestliže sobě, co nejjadrnějšího v něm nalezne, vybera, oddělí k tomu, aby to potom v kázání nejpilněji uvedl. Má zajisté každý text nějaká zvláštní slova neb věci, kteréž před jinými bedlivěji předložiti, vysvětliti, zaostříti a posluchačům v mysl uvésti potřebí; a to budou *emphases* aneb *nervy*, to jest: jádra, neb kvítkové, neb perličky, neb hvězdičky kázání toho.

Protož je sobě kazatel napřed vybrati musí, aby jimi užitečně buď jako jádrem krmil aneb jako kvítky vonnými občerstvoval posluchače své. Tak ku příkladu v evanjelium na neděli devatenáctou po sv. Trojici jako hvězda se třpytí ta průpověď: „Abyste věděli, že Syn člověka moc má odpouštěti hříchy

na zemi.“ Mat. 9, 6. V tom verši jest opět toto tré nejjádrnější:

1. abyste věděli (t. j. jisti byli);
2. že Syn člověka (t. j. bratr váš);
3. na zemi (t. j. zde toho dojíti může a t. d.).

Toto pak tré v textu *jádření* slove:

1. Co zvláštní jest pěkné nějaké a mocné poučení o víře, o ctnostech s sebou nesoucí.
2. Co nečasté jest v jiných textích.
3. Co případné jest k přítomnému způsobu církve a posluchačům se trefuje. Nebo co zvláštního a ku posile víry a ku ctnosti mocně sloužícího jest, toho nikde a nikde míjeti nesluší, aby se dobře vyjádřiti nemělo; proto že všeho křesťanství cíl jest víra a pokání. Co však nečasto přichází, dostatečně se vysvětliti má, protože lid křesťanský o všem má míti zprávu. Od koho pak nežli od správců svých duchovních?

Naposledy, co obzvláštně k přítomné službě Boží tohoto téhodne nebo té památky nebo ku přítomným časům a osobám příhodno jest, to nadevšecko nejpilněji vésti se má (a není-li vhod věc sama, vyberme aspoň některá slova, jimiž by se na přítomné věci narážeti mohlo), proto že to pravé jest, k věci mluviti a s užitkem text vysvětlovati. Kdo toho šetří, rozšafný jest a užitečný kazatel. Naproti tomu na věcech běžných, povrchních a posluchačům, místu a času nepřipadajících se meškati a těmi kázání odbývati, jest znamení buď nerozšafného aneb nepracovitého kazatele, kterýž ne pro potřebu duší lidských než pro obyčej a z roboty jen řečňuje a tak bez užitku vítr provívá a vodu přelívá.

Příkladové toho.

Luk. 2, 21.

„Když se naplnilo dní osm, aby obřezáno bylo dítě, nazváno jest jméno jeho Ježíš, kterýmž bylo nazváno od anjela, prvé než se v životě počalo.“

I. Věci zvláštní.

1. Kristus byl obřezán, aby zákon naplnil a to jho s nás sňal.
2. Jméno Ježíš sladkosti plné.

II. Věci nečasté. Obřízka a dávání jmén.

III. Věci připadající.

1. Ku památce: Obřízka.

2. Ke dni novoletnímu ta slova: „Když se naplnilo dní osm.“ Nebo osmý den začátkem jest nového téhodne. Tak dnešní den po vyplnění starého roku začátkem jest nového. Dnes každý ať počítá dny své, kolik se jich naplnilo a rozpomíná se, že přijde čas, v kterém se říkati bude: „I vyplnili se dnové jeho.“

3. Jsou-li tu rodičové a dítky.

Emphasis jest v slovu: „obřezáno dítě“. Nebo tu se rodičům zaostřiti může, jak dítky své v Boží jho zapřahati mají bez ošetřování útlosti jejich; dítkám aby se jhu Božímu nevyhýbaly.

Jan 3, 16.

„Tak Bůh miloval svět, že Syna svého jednorozeného dal, aby žádný, kdož věří v něho, nezahynul, ale měl život věčný.“

1. Věci *zvláštní* a samy z sebe znamenité jsou všecko téměř, co tu obsaženo (nebo tu jest jádro celého evanjelium); zvláště: Jak Bůh svět miloval? — Tak miloval, že Syna dal, aby kdož věří, každý, kdož věří, nezahynul, ale měl život věčný.

2. Věc *nečastá:* Žádný, kdož věří.

3. Věci *připadající:*

a) K slavnosti. Sám text ukazuje, jakým způsobem Duch sv. potěšitelem jest.

b) K osobám. Jestliže se *učeným a slavným* káže, takový také byl *Nikodém.* Káže-li se lidem *světským, ještě nekajícím,* pro ně bude slovíčko, kterýmž by ku pokání hnáni byli: *svět;* pakli *skroušeným,* tedy slovíčko: *kdož věří;* jestliže *mdlým u víře,* tedy: *žádný, kdož věří.* Káže-li se *nemocným, zarmouceným, v nebezpečenství těžkém stojícím,* jako v čas hladu, moru, válek a osobních také těžkostí, tedy slovíčko: *nezahynouti,* pakli *umírajícím: věčný život.*

Káže-li se *závistivým, hněvivým, svárlivým, nemilostivým a tyranským,* milování Boží dobře jim před oči malovati, užitečné bude.

Jan 13, 34. 35.

„Přikázání nové dávám vám, abyste se milovali vespolek; jakož já miloval jsem vás, tak abyste i vy milovali jeden druhého. Po tomť poznají všickni, že jste moji učedlníci, budete-li míti lásku jedni k druhým.“

1. Věci *zvláštní.* „Jakož jsem já miloval vás — tak abyste se milovali — vespolek.“

2. Slova *nečastá* jsou: přikázání nové — potomť poznají všickni, že jste moji učedlníci.

3. Věci *příhodné.* Káže-li se manželům, přátelům, sousedům, představeným, poddaným, tedy slovíčko *vespolek* vyšlapávati se hodí.

Jan 8, 46—59.

46. Kdo z vás obviní mne z hříchu? Jestli pak pravdu pravím, proč mi nevěříte?

47. Kdo jest z Boha, slovo Boží slyší; protož vy neslyšíte, že z Boha nejste.

48. Tehdy odpověděli Židé a řekli jemu: „Zdaliž my dobře nepravíme, že jsi Samaritán a ďábelství máš?“

49. Odpověděl Ježíš: „Já ďábelství nemám, ale ctím Otce svého; než vy jste *mne* zneuctili.“

50. „Já pak nehledám chvály své; jestiť, kdo ji hledá a soudí.“

51. „Amen, amen pravím vám: Bude-li kdo zachovávati slovo mé, smrti neuzří na věky.“

52. Tehdy řekli mu Židé: „Nyní jsme poznali, že ďábelství máš. Abraham umřel i proroci, a ty pravíš: Bude-li kdo řeč mou ostříhati, neokusí smrti na věky.

53. Zda-li ty větší jsi nežli Otec náš Abraham, kterýž umřel? I proroci zemřeli. Kým se ty činíš?“

54. Odpověděl Ježíš: „Chválím-li já sám sebe, chvála má nic není; jestiť Otec můj, kterýž mne chválí, o němž vy pravíte, že Bůh váš jest. 55. A nepoznali jste ho; já pak znám jej. A kdy bych řekl, že neznám jej, byl bych podobný vám lhář; ale známť jej a řeč jeho zachovávám. 56. Abraham, otec váš, veselil se, žádostiv jsa, aby viděl den ten můj; i viděl ho a radoval se.“

57. Tedy řekli jemu Židé: „Padesáti let ještě nemáš a Abrahama jsi viděl?“

58. Řekl jim Ježíš: „Amen, amen pravím vám: prvé nežli Abraham byl, já jsem.“

59. I schápali kamení, aby házeli na něj. Ježíš pak skryl se a prošed skrze ně, vyšel z chrámu.

1. Věci *zvláštní.* Kdo jest z Boha, slovo Boží slyší. v. 47.
 v. 51. Bude-li kdo zachovávati slovo mé, smrti neuzří na věky.
 v. 58. Prvé nežli Abraham byl, já jsem.
2. Věci *nečasté.* 46. Kdo z vás obviní mne — —
 50. jestiť, kdo hledá — — —
 56. Abraham veselil se — —
3. Věci *příhodné.*

Ke dnům *pašijovým:*

Kdo z vás obviní mne z hříchů? — Ta slova jsou důkazem, že Ježíš nevinně trpěl, an ho i nepřátelé o hříchu spáchaném přesvědčiti nemohli.

Káže-li se *tvrdošíjným,* užíti lze slov: Jestli pravdu pravím, proč mi nevěříte?

Kdo jest z Boha, slovo Boží slyší, protož vy neslyšíte, že z Boha nejste.

Káže-li se *klevetným a utrhavým,* jsou vhod slova: „Zda-liž my dobře nepravíme, že jsi Samaritán a ďábelství máš?“

Pakli kážeme *útržky snášejícím,* jest nám příhodný verš 46, 49tý: „Kdo z vás obviní mne z hříchu?“

„Jestli pak pravdu pravím, proč mi nevěříte? Já ďábelství nemám, ale ctím Otce svého; než vy jste *mne* zneuctili.“

Kážeme-li *snášejícím nebezpečenství od lidí zlých,* užíme verše 59ho: „I schápali kamení, aby házeli na něj.“

Mluvíme-li k *umírajícím,* prospěje nám verš 51tý: „Bude-li kdo zachovávati slovo mé, *smrti* neuzří na věky.“

K věcem *zvláštním* také přináležejí všecky pěkné *přenosy* (metaphorae, translationes), protože v sobě zavinutě zdržují celou komparaci (přirovnání) jedné věci k druhé, kterouž rozvina, velmi posluchačům posloužíš. Jako když se Bůh nazývá skalou, hradem, baštou neb věží, štítem neb pavezou; pastýřem, otcem, manželem a t. d. všudy tu zastavě se, znamenitých naučení o Bohu a jeho při nás zprávě dobrati se můžeš. Tak sv. Pavel

2 Kor. 5, 1. *tělo* naše nynější smrtedlné nazývá stánkem, budoucí pak v onom životě příbytkem aneb domem. Z čehož pilněji to rozsoudícímu bystrá přemýšlování plynou, jako: že

1. stanů (neb bud) užívá se v poli, domů v městě; tak přítomný život jest jako pole neb pustina; město jest nahoře.

2. Stanů se užívá, když se proti nepříteli polem leží: tak my nyní na bojišti jsme.

3. Stanové nejsou věc stálá, ani se k tomu nestrojí, aby stálí byli, než aby se rozbořiti aneb rozebrati mohli; domové pak ti se stálí stavějí, aby třeba na věčnost trvati mohli. Tak nynější naše těla jsou nám jen na chvíli dána atd.

4. Stanové jsou z věcí tenkých, lehkých, špatných; tak těla naše jen z živlů.

5. Stanové před větrem, deštěm, povodní, zimou dostatečně hájiti nemohou, nýbrž sami se kazí, tak nynější těla nemocmi, bolestmi a rozličnými příhodami na zmar přicházejí.

6. V staních bydlící rozkoší a pohodlí zvláštních nehledají než potřeby toliko, domů sobě pohodlných věcí odkládajíce: tak bychom my měli.

Tak když Zalm 124, 3. 4. 5. 7. o nepřátelích církve praví, že by je sehltili, přikvačili, zachvátili do osidel a zjímali: tím je k líté zvěři, proudu, povodni a k ptáčníku připodobňuje, což se šířeji, jak při které té věci bývá, rozvinouti může a bude velmi jadrné; takť se podobně ve všech podobných ostrých *metaphorách* neb *přenosech* činiti má.

O vyvozování naučení.

Poněvadž všecko, co napsáno jest, k našemu naučení napsáno jest, jakž Duch Boží svědčí; (Řím. 15, 4.) ze všeho kazatel, co v textu a výkladu jeho jest, naučení vyvozovati má.

Nýbrž chce-li užitečné slovo života přednášeti, větší kázání díl stráviti musí u vyučování, k čemu předložené slovo slouží, nežli v rozbírání a vysvětlování smyslu a otázek nějakých subtilných. Tím zajisté i historie Písem od jiných historií se dělí, že se v nich nejen co

a jak se stalo, ale také (a více) proč, aby se tak stalo, Bůh chtěl, uvažovati musí, jmenovitě co tu nám Bůh jako v zavinutí i k poučení i k následování poskytá. Protož i to jisté jest, že žádné historie a žádného povědění v Písmě není tak na oko špatného, z něhož by mnoho rozličných naučení nemohl vyvésti, kdo umí. A tak potřebí jest, aby sobě to kazatel dobře vyšetřil a v tom se vycvičil, odkud a jak ta naučení jdou, což se těmito následujícími *aphorismy* čili *výměsky* obsáhne.

I. Naučení z textu jsou veřejné nějaké *výroky* (sentencí) neb *pravidla* o tom, co se věřiti neb nevěřiti, činiti neb nečiniti má, výpověď činící; *locus communis*, místo obecné. *)

II. Naučení taková z textu jdou dvojím způsobem: 1. Některá plynou sama. 2. Jiná se vésti musejí. Nebo jako voda z vrchoviště svého někam praménky svými sama plyne a někam po trubách vedena býti musí: tak tuto.

III. Plynoucí sama naučení jsou, když se od osoby k osobě, od věci k věci, od času k času, od místa k místu a t. d. přestupuje a to jen znamením částečnosti ve veřejnost, aneb naproti veřejnosti, v částečnost. *Veřejnost* slove veřejné mluvení, jako: všickni lidé jsou smrtedlní. *Částečnost,* o někom toliko neb o některých něčeho povědění, jako: David se dopustil vraždy; Izraelští modlářství a t. d. Onono slove thesis, *sada;* toto hypothesis, *podsada* (podpověď).

IV. *Změnění částečnosti ve veřejnost.* (Transitio ab hypothesi ad thesin, přecházka z podsady na sadu) jest, když z toho, co se o některé jisté osobě neb věci v textu praví, veřejné pravidlo dělám o všech podobných osobách a věcech s okoličnostmi jejich. Protož se šetřiti musí, jakého jest stavu osoba, o níž se tu něco vypravuje; též jaká jest věc, o níž se mluví. Ku příkladu z historie o Davidovi, že cizoložství a vraždu spáchav, z království byl vyhnán, chci-li pravidlo udělati, posoudím, že David byl králem a prorokem; cizoložství a vražda že jsou velicí hříchové, vyhnanství z království těžká pokuta. Odtud tedy vyvstávají tato naučení:

1. Že jsou všickni pádům poddaní, i ctnostní.

2. Že čím větší osoba, tím nebezpečnější jest pád.

3. Že Pán Bůh na všech lidech hříchy tresce, buď věčně, nebo časně aspoň.

Lukáš 2, 21.

Osoby jsou: 1. Rodičové. 2. Kristus.

Věci jsou: 1. Obřízka. 2. Jména dání.

O rodičích co se praví? — Že s dítětem svým podlé zákona naložili. Tedy 1. Všickni pobožní sobě každého nařízení Božího vážiti mají. 2. Rodičové dítky své Bohu mají odevzdávati.

O Kristu co? —

1. Že obřezán jest. Z toho by šlo, že jsme také povinni se obřezovati, ale poněvadž ne pro příklad nám obřezán byl než pro vyplnění zákona, jiné naučení *per bonam consequentiam* půjde toliko z toho, že Kristus osmého dne obřezán; toto naučení jde veřejně, že všickni příkladem jeho hned od mladosti jho Boží na se bráti jsme povinni.

2. Že jméno přijal. Tedy každý z lidí své vlastní jméno míti musí.

3. Obřízka co byla? Svátost. Tedy cokoli Bůh za svátost neb za poctu svou nařídí, svaté jest a svatě ostříháno býti má.

4. Jména dání. Tedy jména dávána býti mají pěkná, kteráž by dítkám pěkného něco, co býti má, vyznamenávala. — Bůh jména všechněch lidí ví, než se v životě počínají.

Jan 3, 16.

Osoby rozmlouvající: Kristus a Nikodém.

Věc: Láska Boží k lidem a t. d.

Nikodém přišel ku Kristu.

Tedy 1. Ne mnozí jsou moudří a pravdivého, k čistému náboženství vedoucího ponaučení žádostivi; však předce někteří.

Tedy 2. I velicí doktoři nemají se stydět Kristu za učedlníky se vydati.

Nikodém přišel v *noci*. Z toho vyvoďme naučení: Kdo zjevně Bohu sloužiti nesmí, jest povinen, ho tajně ctíti.

Kristus Nikodéma přijal. Tedy mdlobou lidskou nepohrdá.

Z toho vyvozujme ponaučení: I my bližním slabým a kleslým, sprostým a chudým pohrdati nemáme.

Kristus Pán kázal *jedinému*. Tedy 1. Služebníci církevní vždycky rádi pracovati a kázati mají, byť i jednomu. —

2. Nermuť se a nebuď málomyslný nad řídkostí dobrých křesťanů, byť bys i sám jediný byl.

Kristus kázal v *domě*. Tedy slovo Boží nejen v chrámě, ale kdekoli mluvené, jest tím, čím jest.

Věci. Bůh miloval. Milujme tedy i my.

Bůh miloval *nepřátely*. Tedy i my.

Tak miloval, že Syna dal. Tedy i my hotovi buďme pro spasení své a bližních svých život klásti.

Bůh dal Syna *svého*, aby lidé spaseni byli. Z toho ponaučení vyvoďme: Kdo chce bližnímu dobře činiti, ze *svého* činiti má.

Kdo bližnímu co dává, k jeho užitku dáti má, ne za osidlo, jako Saul.

Jan 13, 34. 35.

Přikázání nové dávám vám, abyste se milovali vespolek, jakož já miloval jsem vás, tak abyste i vy milovali jeden druhého. Po tomť poznají všickni, že jste moji učedlníci, budete-li míti lásku jedni k druhým.

Osoby: Kristus a učedlníci.

Věc: Milování společné.

O Kristu to dvé: 1. že *učil*.

Tedy se učme: Kdo mistrem, pastýřem, kazatelem, představeným se jmenuje, nejen slouti, ale skutky náležitým býti musí.

2. Že *příkladem* svým učil.

Tedy podlé učení svého máme vésti i živobytí *příkladné;* tím poučování bude mocnější.

O učedlnících čteme, že tehdáž budou poznáni za učedlníky Kristovy, budou-li míti lásku jedni k druhým.

O milování čteme, že *společné* býti má. Tedy láska nezná žádného podle těla; není tu bratr, švakr, otec, strýc, domácí, cizí atd., než všickni jsme jedno v Kristu.

Dále z toho ponaučení vyvozujme: Kdo milovati chce bližního, netřeba se mu na to ptáti spisovatelů a mudrců světských; na Krista hleď; Kristus Pán jest zrcadlo pravé lásky.

Jan 8, 46—59.

Osoby: Kristus. Farizeové. Abraham.

Věc. Dobré svědomí, pravda, Boží slovo, tichost, chlouba, známost Boží, utrhání.

O Kristu se praví:

1. Že se k soudu podával. Tedy z toho ponaučení si berme: Jaký má býti nejen služebník církevní, nýbrž každý křesťan. Bez úhony aspoň s strany lidí, aby se i k soudu jakémukoli podati mohl a směl.

2. Že pravdu mluvil. Tedy ti, jenž na Božím místě jsou, toliko pravdu mluviti mají, aby nebylo lsti v ústech jejich.

3. Že se k svým ruhačům mírně zpravoval. Mohl tedy v pravdě říci: Učte se ode mne, nebo já jsem tichý a pokorným srdcem. Mat. 11, 29, 1 Petr 2, 22. 23.

4. Že ctil Otce svého. Tedy za nejpřednější částku pobožnosti držeti sluší, vším všudy k slávě Boží směřovati.

5. Že nebyl chlubný. Tedy: Má-li kdo jaké dary, a schopnosti, těmi ne své, ale Boží slávy hledati má.

6. Že s tím se vším nenávist, hanění, útržky snášel. I my za všecku svou dobromyslnost potupy docházíme a pronásledováni bývámě.

7. Kristus osobné nářeky trpěl, učení však svého mocně hájil. Pročež ve vlastních křivdách trpělivý, v zastávání Boží pravdy horliví a udatní býti máme.

8. Že ustoupil zlosti nepřátel. Z toho se učme:

a) Vyhýbati se všelikému nebezpečenství.

b) V čas osobného pronásledování ustoupiti, dovoleno jest.

c) Lépe zlému ustoupiti než se hašteřiti aneb k nevolem příčinu dávati.

9. Že Kristus prošel a vynikl. Tedy: Bůh o své má péči a i z prostředku vzteklých nepřátel vyvésti může.

O farizeích.

1. Že nevěří, ačkoli jim pravdu mluvil. v. 40. Povaha zatvrdilých.

2. Že ani slyšeti nechtěli. v. 47. Povaha zlostných.

3. Že úhony sbírali na životu, (46. 49.) lapali za slova, (52. 57.) místo důvodů hanění a proklínání užívali. (40.) Povaha převrácených.

4. Že hádku kamením zavírali. (v. 59.). Povaha v převrácený smysl daných a od Boha zavržených lidí, pravdě se vražedlně protivících.

5. *In genere.* Že lidé bludům a neřádům zvyklí, když se pravda Boží a řádové na světlo zase chtějí vynášeti, trpěti toho nemohou, bouří se, zlehčují, hanějí, pomlouvají i se protiví, a tím svou nepřízeň a zlost daremně pronášejí.

O Abrahamovi.

1. Že umřel (v. 52.) Smrt ke všechněm právo má.

2. Že se Abraham na Krista radoval z daleka. (v. 56.) Pobožní radost svou v Bohu zakládají, ne v světu. Patriarchů a proroků víra rovně byla v Kristu, jako i naše.

Věci. 1. Nevina. v. 46. Tedy: Dobré, nevinné svědomí jest zeď proti jazyku zlému.

2. Pravda 46. Tedy: *a)* Ne vždycky pravda místo nalézá. *b)* Pravda nenávist plodí.

3. Boží slovo. v. 47. Tedy: Povolnost Božímu slovu jest jisté znamení, kdo z Boha jest. — v. 51. Proti smrti jediné jest lékařství mocné Boží slovo.

4. Tichost, krotkost a pobožnost. v. 48. Tedy: Ukazuje ducha dobrého, zlobivost naproti tomu ducha zlého.

5. Chlouba. v. 50. 54. Tedy: Žádný sám sebe chváliti nemá.

6. Známost Boží. v. 54. Tedy: Ne všickni, kteří se známostí Boží chlubí, známost Boží mají. v. 55. Tedy: Bázeň Boží a ostříhání slova Božího neomylným jest znamením pravé známosti Boží, při komž jest.

V. *Změna veřejnosti v částečnost (Transitio a thesi ad hypothesim,* přecházka z sady na podsadu,) jest, když, co se veřejně *v textu* praví, to k jistým stavům neb osobám se obrací.

Tak Kristus (Jan 8, 47.) pověděv veřejně, že kdokoli z Boha jest, slovo Boží slyší, hned to na Židy obrací: Protož vy neslyšíte, že z Boha nejste.

Tam též, v 51. praví se: „Bude-li kdo“ — z toho jde, že pobožní, kteří zemřeli v Starém zákoně, smrti neuzří na věky.

Jan 3, 16. Bůh miloval svět. — Kdokoli tedy ve světě jsi, slyš toto k sobě. Aby každý, kdož věří — i modláři tedy, a jiní velicí hříšníci, kteří uvěří, spaseni byli.

Jan 13., 35. Po tomť poznají všickni, atd. — Všem svým nepřátelům, kteříž nás odsuzují, nejplatněji toho, že Kristovi jsme, dokázati můžeme láskou společnou.

Nýbrž i osobné *applikací* aneb *přivlastnění*, čili *obrácení v užitek vlastní*, odtud jdou. Bůh miloval svět; tedyť i mne miloval.

Aby žádný, kdož věří, nezahynul; tedy abych já (ty, on) nezahynul; neboť věříme.

VI. *Naučení z textu vyvedené* tehdáž slove, když se něco jiného, nežli slova textu znějí, *mocí* však *těch slov* vyvodí. Ku příkladu: Kristus Pán z toho Božího k Mojžíšovi promluvení: „*Já jsem Bůh Abrahamův, Izákův a Jákobův*“ — vyvodí naučení, že *bude vzkříšení z mrtvých*, an toho slova nic nepraví u svatého Matouše 22, 32.

Tak v též kapitole 22, 44. z toho, že David Mesiáše Pánem svým nazývá, závírku činí, že o Mesiášovi farizeové bludně smýšleli, držíce jej za pouhého člověka.

Z toho, že Jonáš byl v rybě tři dni a tři noci, vyvodí Kristus Pán, že tak bude Syn člověka v prostředku země tři dni a tři noci. Mat. 12, 40.

VII. Vyvodí se pak naučení buďto *per bonam consequentiam*, anebo *per allegoriam* (jinotajem).

VIII. Naučení *per bonam consequentiam* vybereme, rozvážíme-li toho, co se v textu praví, příčinu, nebo potřebu, neboli okoličnosti, nebo věc odpornou, aneb věc podobnou, a odtud něco vyvedeme; jako Kristus Pán tu první konsekvencí, čili závěrku udělal, soudě, kdy to Bůh mluvil, jmenovitě po smrti jich těch svatých arciotců, pročež dí: *Bůh není Bůh mrtvých ale živých.* Mat. 22, 32.

Luk. 2, 21.

Když se naplnilo dní osm, aby obřezáno bylo dítě: nazváno jest jméno jeho Ježíš, kterýmž bylo nazváno od anjela, prvé než se v životě počalo.

1. Kristus byl obřezán. Tedy jest pravý člověk.

Ratio consequentiae. Co se obřezuje, to pravé tělo býti musí.

2. Kristus obřezán. Tedy Kristus jho zákona podstoupil.

Ratio consequentiae: Obřízka byla přihlášení se k zákonu.

3. Kristus obřezán byl; tedy na místě našem.

Ratio consequentiae: Sám nebyl nečistý, nebyl hříšný.

4. Kristus obřezán. Tedy se my nemáme obřezovati.

Ratio. Tím samým učiněn jest konec ceremoniím, že se Kristus obřízce podrobil, a tím vše vyplnil.

5. Kristus obřezán dne *osmého.* Tedy se křest v maličkosti času dávati má.

Ratio consequentiae. Křest na místě obřízky nastoupil.

6. Kristu bylo při obřízce jméno dáno; tedy i na křtu dítkám.

7. Kristus slove Ježíš. Tedy nebojme se ďábla ani jiných nepřátel.

Ratio. Čím slove, tím jest, totiž Spasitelem.

8. Jméno Kristovo od anjela zvěstováno. Tedy anjelové jsou duchové živí, rozumní poslové Boží.

Jan 3, 16.

1. Bůh miloval svět. To jest: My jsme Bohu milejší, než anjelé. *Ratio.* O nich se toho nepraví.

2. Bůh miloval svět. To jest: Spasení naše jest dar pouhé milosti. *Ratio.* Miloval prv nás, než my jeho.

3. Bůh miloval svět. To jest: Bloudí, kteříž praví, že jen některé zamiloval a za ně Syna svého dal. *Ratio.* Všickni jsme byli svět.

4. Bůh miloval svět. To jest: Nás Pán Bůh nyní více miluje. *Ratio.* Prvé jsme byli svět, nyní jsme jeho dědictví.

5. Bůh miloval svět. To jest: My zase Boha. *Ratio.* My jsme povinni.

6. Bůh miloval svět. To jest: Bloudí Origenes, smýšleje, že i ďáblové spaseni budou. *Ratio.* Oni nejsou svět.

7. Že Syna dal. To jest: Kristus jest Bůh.

8. Že Syna dal. To jest: My jsme dědicové všeho. *Ratio.* Když tě Syna dal, jakž by s ním všeho nedal?

9. Aby žádný atd. To jest: Bez Krista není spasení.

10. Aby žádný. To jest: Ospravedlnění není z vlastních skutků.

11. Aby žádný — To jest: Bůh není přijimač osob. *Ratio.* Žádnému. —

12. Aby žádný — To jest: Žádného člověka zatracením nebude vinen Bůh. *Ratio.* Nepoložil nemožných cest aneb výminek, než snadničké.

13. Aby nezahynul. To jest: Bude vzkříšení. *Ratio.* Pobožní po smrti živi jsou.

14. Život věčný měl. To jest: Ne pro tento život doufati se má v Krista. *Ratio.* Ne tento, než věčný slibuje.

15. Věčný život. To jest: Smrti se lekati nesluší. *Ratio.* Umořiti nemůže.

Jan 13, 34. 35.

1. „Přikázání nové.“ To jest: Kristovo jho u přirovnání k Mojžíšovu lehké a sladké. *Ratio.* Místo mnohých přikázání jedinké dává, a to sebe milování.

2. „Abyste se milovali.“ To jest: Kristus chce sluhy své veselé míti, ne zasmušilé svatáčky. *Ratio.* Milování věc dobromyslná jest.

3. „Po tom poznají.“ To jest: Lidé hadrovní a zlobiví Kristovi učedlníci nejsou.

4. „Potom poznají.“ To jest: V církvi má a musí býti kázeň. *Ratio.* Poněvadž se neláska, různice, bujnosti přetrhovati mají.

Jan 8, 46.

1. „Kdo z vás obviní mne z hříchu.“ — Zle dělá, kdo k žádnému soudci a soudu státi nechce.

2. „Kdo z Boha jest.“ Kdo k věcem zlým chuť má, nemá znamení, aby z Boha byl. — Židé, Mahomedáni nejsou z Boha. *Ratio.* Proto že se od Božího slova odvrátili k básním, talmudu, koranu.

3. „Zdaliž my dobře.“ — Pýcha a na své hlavě zakládání nejškodlivější věc jest. *Ratio.* Cokoli pyšní činí, vždycky jim mysl lahodí, že dobře činí, pročež nemohou se poznati.

4. v. 46. 40. 51. Náboženství to jest pravé, kteréž pravdu předkládá, bázni Boží učí a od smrti k životu vede.

5. v. 52. Kteří v Pánu zesnuli, blahoslaveni jsou. *Ratio.* Nebojí se již věčné smrti.

6. v. 54. Každý člověk mysliti na to má, aby chválu raději u Boha měl než u lidí. *Ratio.* Ta chvála jest nejstálejší.

7. v. 55. Lež jest všecko, co se s pravdou oumyslně nesrovnává. *Ratio.* Proto, že i ten, kdo se k něčemu zná, nejsa, i ten kdo zapírá, podobni jsou sobě.

8. v. 58. Kristus jest Bůh i člověk v jedné osobě. *Ratio.* Jest věčný, avšak jako i kdo z nás časný, t. j. počatý a narozený, a obé to o sobě jako o jednom mluví. V stavu pak zmařenosti více se ukazoval jako člověk. v. 59.

IX. Naučení skrz *Allegorii* neb jinotaj jest, když se tomu co historicky neb literně povědíno jest, duchovní smysl dává, jako činí svatý Pavel v epištole ku Galatským 4, 24., dva syny Abrahamovy o dvou zákonech vykládaje, tolikéž horu Sinai a Sion. Tak historie o upadlém mezi lotry a Samaritánovi, Luk. 10, 30. o padlém lidském pokolení a spomocníku Kristu (jakž vůbec známo) se vykládá. Tak z našeho textu o obřízce Kristově *allegorice* čili jinotajně naučení vésti se může a má, že i my se duchovně obřezovati máme, to co na srdci nečistého, odmítajíce, a to že se hned, jak se z novu rodíme, díti musí, a tu že v pravdě dítky Boží slouti začínáme. V druhém a třetím textu žádná *allegorie* místa nemá. Ve čtvrtém také, leč, aby se tu duchovní půtka církve s nepřátely rozuměla; však by i to tvrdě šlo, kdy by se na skrze všecko jedno k druhému rovnati mělo.

Pravidlo o jinotaji (allegoria, *αλλεγορια*).

1. Příběhové Starého zákona na větším díle znamenali budoucí příběhy Mesiáše a církve jako, o čemž apoštol v první epištole ku Korintským v kapitole desáté, a v epištole k Židům nemálo píše.

2. Co se s Kristem dálo, větším dílem tak se dálo, že budoucí církve jeho běh předukázán jest, o čemž sám dí: „Poněvadž na zeleném dřevě toto se děje, i co pak bude na suchém?“ Luk. 23, 31.

3. Kdekoli Pán Bůh na zevnitřní *ceremonie* dotírá, vnitřní pravda pod tím se rozumí, jako když se o svěcení soboty domlouvá u Izaiáše 56. a 58.

Zdaliž by na té zevnitřnosti tak Bohu záleželo? Nikoli, ale že to vnitřní svátek pobožných, to jest: odpočinutí od hříchu, též strojení se k věčným věcem znamenalo. Tak hudba, čili muzika starozákonní znamenala svornost církve.

4. Všecky historie nějakým způsobem se duchovněti mohou, jako Abel a Kain, že dvě odporné stránky znamenají, pravou a falešnou. Svatý Petr vykládá o Kristu, že v něm bezbožní tonou, a pobožní procházejí.

Kdo takto allegorie umí jadrně dělati, velikého jest mistrovství. Byl-li by ale kdo v tom nemírný, snadná tudy jest k marnosti a bludům cesta, jakož máme příklad na *Origenesovi*. Protož allegorie se dělati nemá, krom kde ji Duch svatý udělal, anebo kde o ní návěští dal.

X. Naučení z textu vyveda a proveda, povinen také jest kazatel posluchačům, k čemu toho užíti mají, ukázati. Nebo jiné jest, z bylin a od jinud *quintam essentiam* vytáhnouti a z toho lékařství přistrojiti, a jiné, nemocným proti čemu, kdy, a jak kterého užívati mají, ukázati.

XI. Užívati se pak má poučování Písem k tomu pateru, jmenovitě:

1. Aby byli posluchači posilněni v pravdě, *usus didascalicus*..

2. Vystříhnuti od bludu, *usus elenchticus*.

3. Napomenuti ku ctnostem, *usus paedeuticus*.

4. Potrestáni v hříších, *usus epanorthoticus*, a

5. Potěšeni v bídách, *usus paracleticus, consolatorius*.

XII. Může pak za příčinou jednoho naučení někdy všecko to patero učiněno býti, někdy jedno neb dvoje, jak která látka (čili materie) a posluchačů potřeba s sebou nese.

Všeho patera příklad jest v jedenácté kapitole epištoly k Římanům. Apoštol ukázav a prokázav, že vyvolení lidské z pouhé milosti jde, zatím

1. Potěšuje vyvolených, aby milostí Boží jistí byli, poněvadž Bůh darů a povolání svých nelituje. v. 29. *Consolatio. Usus paracleticus, consolaticus.*

2. Vystříhá však, aby se žádný vyvolením svým proti jiným nezpínal, sic že by trestání neušel. v. 28. *Redargutio, usus epanorthoticus.*

3. Potvrzuje opět v tom pravém smyslu pěkným na závírku promluvením: O hlubokosti bohatství, i moudrosti, i umění Božího! v. 33. *Institutio, usus didascalicus.*

4. Odmítá blud těch, kteříž, jakoby Pánu Bohu napřed byli něco dali aneb něco k věci radili, tak sobě z Boha dlužníka dělají. v. 34. 35. Refutatio. *Usus elenchticus.*

5. Rozhorluje svým příkladem k díkčinění a prosí skrze milosrdenství Boží, aby křesťané těla svá vydávali v oběť Bohu. 12, 1. 36. *Exhortatio, usus paedeuticus.*

K tomu naučení mohu přidati:

a) Napomenutí, aby křesťané ve své víře byli stálí

b) Výstrahu před svodem těla, aby víry mrtvé, to jest historické, za víru ospravedlňující neměli.

c) Napomenutí k slovu Božímu a k svátostem, jakožto prostředkům, skrze něž se víra štípí, zalévá, roste a sílí.

d) Naříkání na nedbalost mnohých křesťanů.

e) Potěšení těm, kdož v sobě živou víru cítí, aby plesali, že Kristovi jsou v pravdě.

f) Rozhorlení k modlitbám, že ty věci nám zjevil Bůh a věrou nás obdařil, kterouž aby v nás vzdělával a jí přispořoval.

Že svědomí dobré nejplatnější jest obrana proti utrhačům, to z textu vyveda, mohu:

1. Ponaříkat na některé s širokým svědomím, kteříž ani Boha, ani anjelů, ani lidí, ani sebe se neoslýchajíce, všecko co se jim namate zlého neb dobrého, dělají.

2. Napomenouti, aby se toho pobožní vystříhali a svědomí svého, jako zřítelnice oka šetřili.

3. Potěšiti svědomité, jichžto všecken svět a peklo uviniti a zahanbiti nebude moci, an svatý Jan dí: že svědomití k Bohu smělou doufanlivost mají. (1 Jan 3, 21.)

XIII. Naučení ta jsou nejlepší, kteráž pěkně bez natahování z textu jdou a posluchačům k jejich přítomné potřebě co nejlépe připadají.

O dovozování.

1. Často se přihází, že něco z věcí těch, kteréž kazatel mluví, pochybné se zdá, aneb aspoň, že následující potřebné *applikací*, kterouž kázati v úmyslu má, pevně ustláno býti musí. Tou příčinou kazatel také uměti musí toho, co mluví, dovozovati.

Když sám Bůh mluví k lidem, důvodu jemu vésti netřeba, proto že Bůh a sama hrůza Boží velebnosti tvor ku poslušenství jímá, tak že sama výpověď vůle jeho zákonem jest neproměnitedlnosti. Podobně když prorok mluví, dosti důvodu jest říci: Takto praví Hospodin; aneb: Hospodin mluví, umlkniž všecka země. —

Ale když člověk člověku mluví, k víře jemu o tom, což mluví, sloužiti musí, protože Bohem není, aniž se za proroka vydávati může a tak ani řečem svým, jako Božím víry vyhledávati. Protož i apoštolé, jakkoli prvotiny Ducha měli, toho však, co posluchačům svým věřiti neb činiti poroučeli, příčiny a důvody ukazovali, jak psaní jejich ukazují, až i svatý Pavel řekl: Jakožto k opatrným mluvím; vy suďte, co pravím. 1 Kor. 10, 15.

Ovšem tedy duchovní, k čemu posluchačům svým posloužiti chtějí, mocným pravdy dokazováním a ne křiky dobývati musejí. Čehož obzvláštní jsou dvě příčiny; předně: že mysl lidská jest jakousi svobodou poctěna, aby povinna nebyla, leč pravdě samé ustoupiti.

Druhá: že není dobře ani žádati toho, aby lid křesťanský toliko očima zprávců svých duchovních hleděl, a tolik jejich nohama chodil, to jest: sám co a proč nerozuměje, jejich toliko vyučením se zpravoval. Nebo odtud se Antikristus zarodil, a apoštolé mocí nad svědomím lidským panovati jak sami neužívali, tak i svým náměstkům užívati zapověděli. *Ne jako bychom panovali nad vírou vaší, ale pomocníci jsme radosti vaší.* 2 Kor. 1, 24. *Ani jako panujíce nad dědictvím Páně, ale příkladem jsouce stádu.* 1 Petr 5, 3.

3. Dokazovati pak přichází kazateli aneb výkladu svého na přítomná slova, aneb věci samé, že to, co z textu vede, tak a ne jinak jest. Někdy zajisté toho potřebí dokázati, to-li se v textu míní, o čem duchovní mluviti chce. Někdy věc sama tak, jakž v textu jest, mocnějšího

propovědění potřebuje, aby posluchačů mysl chtěj nechtěj, že to v pravdě tak jest, poznati a vyznati musila.

3. Výkladu slov že ten, ne jiný smysl, dovodí se:

a) Z samého slova neb slov, že ten smysl s sebou přirozeně nesou.

b) Z předního cíle a mínění mluvícího, kterýž se z *kontextu*, to jest: z předcházejících a z následujících slov poznává.

c) Z podobných míst, kde buď též slovo v témž smyslu stojí aneb jiným světlým slovem týž smysl se vyjadřuje.

d) Že tak jednomyslně vykládají buď všickni neb větší díl aneb aspoň osvícenější Písem vykladači.

e) *Ex absurdis.* Co by odtud nemotorného šlo, kdy by se jinak tomu Písmu rozumělo.

4. Věci samy, to jest: učení Boží o víře neb ctnostech dovodí se:

a) Písem svědectvím.

b) Rozumem.

c) Příklady neb historiemi.

Cožkoli člověk věděti může a má, to se na trojím svědectví zakládá:

1.) Smyslů. 2.) Rozumu, a 3.) Víry.

1.) Některé věci známe proto, že je vidíme, slyšíme, makáme, cítíme, okoušíme, jaké jsou věci tělesné.

2.) Jiné známe proto, že jich rozumem dostihujeme, jaké jsou věci duchovní a tělesné ty, kterých smyslem dosáhnouti nemůžeme pro vzdálenost.

3.) Některé pak známe proto, že je nám Bůh vyjevil, abychom se jich rozumem samým nedomýšleli, jako že svět v šesti dnech učiněn, že lidské pokolení padlo a Synem Božím zase vykoupeno.

Ačkoli jiné jsou, kteréž vírou, jiné, kteréž rozumem, jiné, kteréž smyslem chápeme: často pak všecko to tré v jedno se sbíhá.

Jako když Kristus učedlníkům (Luk. 24.) vzkříšení své potvrzoval:

1.) Svědectvím smyslů, aby hleděli a dotýkali se (v. 29.)

2.) Svědectvím rozumu, že obluda taková nebývá, (v. 39.) a nejídá (43.) a že jinak spasení nemohlo býti způsobeno (v. 47.).

3.) Svědectví zjevných Písem (v. 44. 45. 46.).

Jakož to troje svědectví (smyslů, rozumu a Písem) na jedinkém Božím svědectví, kteréž sama pravda jest, se zakládá.

Nebo cokoli Písmo praví, to Bůh praví; proto že to hlas Boží jest. Cokoli zdravý, jasný, neporušený rozum praví, to Bůh praví, protože to Boží obraz jest. Cokoli zdravý, celý, nezmámený smysl praví, to Bůh praví, proto že to jistý a divný Boží, k ukazování všech věcí lidskému rozumu odevzdaný nástroj jest. Protož vidí-li zdravé, jasné, nezmámené oko věc bílou: ta pro Boží pravost taková jest, a není jinaká. Vidí-li zdravý, jasný, neporušený rozum věc užitečnou: ta pro Boží pravost taková jest, a není jinaká. Ovšem co Písmo praví, to v pravém dobře vzatém mínění pravé a nepohnuté jest.

Z toho jde, že důvodové, jimiž mysl lidská jímána býti má, mohou a mají i z Písem, i z rozumu, i z smyslů (ukazováním patrných, makavých příkladů, komu se tak stalo) vedeni býti, tak jakož že i proroci i Kristus, i apoštolové činili, známo jest.

Což ačkoli nejpředněji o materiích (čili látkách) obecných rozuměti se má, však i ve článcích vyšších, v nichž rozum nic neví, než co sobě vyjeveno má, k tomu však, což sobě má vyjeveno, něco také svého přidati může, ne tak-li za důvod, tedy aspoň, aby se proti rozumu a víře to, což Bůh mluví, nezdálo.

Ku příkladu: Článek víry o Trojici svaté nade všecku rozumu našeho schopnost jest.

Však i rozum o tom již věda, může k vysvětlení toho něco přidati: jmenovitě sobě to obrazem duše naší, v níž 1. rozum, 2. paměť, 3. vůle; obrazem slunce, v němž 1. světlo, 2. blesk a 3. teplo; obrazem každého tělesného tvoru, v němž 1. podstata, 2. podoba, 3. moc nějaká se vidí, vysvětliti. Též tajemství dvojího v Kristu přirození můžeme podobenstvím duše a těla v jednom člověku, anebo vštípením ratolístky jednoho stromu do druhého sobě jakž takž formovati. A tak staří učitelé činívali, jakož pak nic to jiného není, než že se pravda pravdě ozývá a stvořený rozum nestvořenému, sluha pánu přisvědčuje.

5. Je-li to, což provedení potřebuje, vyučující tedy se Písmo, rozumu a příkladové prostě jen k dotvrzení vedou, že tak jest. Ku příkladu: Že spasení naše pouhý dar milosti Boží jest, dovodí se:

1.) Písmem. *Milostí spaseni jste skrze víru a to ne sami z sebe, ale dar jest to Boží. Efez. 2, 8. Skrze milost Pána Ježíše Krista věříme, že spaseni budeme.* Skutk. 15, 11.

2.) Rozumem. Co může od toho, od něhož všech tvorů bytnost a všecko plyne, pocházeti, což by jinak než darem sloulo? Nebo kdo prvé dal co jemu? —

Poněvadž jsme prvé milováni, než jsme byli a co dobrého neb zlého činili, toto nic než milostí slouti může.

3.) Příklady: *a)* Manasses. *b)* Žena hříšnice. *c)* Lotr na kříži a jiní hříšníci. *d)* Nýbrž i Pavel o sobě tak mluví: „Proto milosrdenství jsem došel, aby na mně prvním dokázal Ježíš Kristus všeliké dobrotivosti ku příkladu těm, kteříž mají uvěřiti v něho k životu věčnému.“ 1 Tim. 1, 16. I David a jiní svatí jen o milost vždycky volali.

6. Pakli jest něco probuzujícího k činění neb k nečinění se vztahujícího, tedy musí vedeno býti z Písem:

1.) Přikázání neb zápověď.

2.) Slib neb pohrůžka Boží.

3.) Rozum. *a)* Slušnost neb neslušnost. *b)* Potřebnost neb nepotřebnost. *c)* Užitek neb škoda. *d)* Líbeznost neb trpkost věcí té. *e)* Příklady, kdo by poslechl neb neposlechl Božího takového poručení neb zápovědi. Kdo se kdy těšil slibem neb lekl pohrůžky? kdo rozvážil neb nerozvážil slušnost neb neslušnost toho? a jakého došel skrze to užitku neb škody?

Ku příkladu: že se milovati máme vespolek, toho se může dovésti:

1.) *Rozkazem.* „Milovati budeš bližního svého, jako sebe samého.“ Mat. 22, 39. Mark. 12, 31. Luk. 10, 37. 3 Mojž. 19, 18. Řím. 13, 9. Gal. 5, 14. Jak. 2, 8. 1 Jan 4, 21.

2.) *Slibem.* „Kdož by měl přikázání má a ostříhal jich, ont jest ten, kterýž mne miluje; a kdož mne miluje, milován bude od Otce mého, a já budu milovati jej a zjevím jemu samého sebe.“ Jan 14, 21.

3.) *Slušností.* Poněvadž jsme jednoho Pána čeládka, jednoho Otce dítky, jednoho povolání účastníci, z jedné krve zplozeni, jednou krví vykoupeni a k jednomu dědictví zapsáni: tedy jest slušná věc, abychom se vespolek milovali.

4.) *Potřebnosti.* Jinak společnost lidská a církevní ostáti nemůže, než aby jedni druhé vzdělávali.

5.) *Užitečnosti.* Kdekoli láska a svornost jest, tu všecko dobře stojí v každém stavu.

6.) *Líbeznosti.* Láska jest sama z sebe milá, líbá a sladká věc.

7.) *Příklady* předně vůbec. Jaká za patriarchů bývala láska, jaká za apoštolů. „Všickni věřící byli pospolu a měli všecky věci obecné a prodávali vládařství a statky a dělili mezi všecky, jakž komu potřebí bylo; a na každý den trvajíce jednomyslně v chrámě a lámajíce po domích chléb, přijímali pokrm s potěšením a sprostností srdce, chválíce Boha a milost majíce u všeho lidu.“ Skutk. 2, 44—47. Jaká byla láska mezi Davidem a Jonatanem. Obzvláštně jak Malachiáš rozvažoval s l u š n o s t, řka: „Zdaliž není jeden Otec všech nás? Zdaliž Bůh jeden nestvořil nás? Proč nevěrně činiti máme jeden druhému a zlehčovati smlouvu otců našich?“ 2, 10. Jak představoval sv. Pavel p o t ř e b n o s t lásky, řka v epištole ku Galatským 5, 15.: „Pakli se vespolek koušete a žerete, hleďte, abyste jedni od druhých zkaženi nebyli.“ Jak si rozebíral David l í b e z n o s t lásky, řka: „Jak jest to dobré a jak utěšené, když bratří v jednomyslnosti přebývají! Jestiť to jako mast výborná, vylitá na hlavu a jako rosa hory Hermon; nebo tu udílí Hospodin požehnání i života až na věky.“ Žalm 133.

Naproti tomu od nelásky odvoditi můžeme:

1.) *Zápovědí.* „Nebudeš nenáviděti bratra svého v srdci svém.“ 3 Mojž. 19, 17.

2.) *Pohrůžkou.* „Kdož nenávidí bratra svého, v temnosti jest a v temnosti chodí a neví, kam jde; nebo temnost oslepila oči jeho.“ 1 Jan 2, 11. Gal. 5, 15. „Řekl-li by kdo: Miluji Boha, a bratra svého nenáviděl by, lhář jest, nebo kdož nemiluje bratra svého, kteréhož vidí: Boha, kteréhož nevidí, kterak může milovati?“ 1 Jan 4, 20.

3.) *Neslušnosti.* V ošklivosti máme líté šelmy, kteréž jiné honí a plaší; ovšem nelásku.

4.) Nemáme se oč nesnadniti; však Pán Bůh o vše pečuje, každému jeho oddíl dává a kdy bychom jen jedni druhých šetřiti chtěli, nezůstávalo by příčiny k nelásce a nesvornosti.

5.) Škoda, závist, roztržitost, vražda a všecko zlé odtud jde, kde láska utichne.

6.) Kdokoli nemiluje, ten svým vlastním katem jest, žere se, hryže, pálí.

7.) Příkladové všeho světa ukazují, co neláska zlého působí a tropí na Kainovi, Ezau, Saulovi, Jidášovi a jiných.

O amplifikování čili rozvádění.

Obzvláštně pak k hojnosti materie bohomluvcovi napomáhá, aby způsob amplifikování znal.

I. *Amplifikovati* jest: slovo neb povědění jakékoli široce rozvésti uměti. Avšak o amplifikování slov skrze slova tuto se nemluví, kteréž se skrze synonyma (souznačnosti), epitheta (soujmí) a periphrases děje, než amplifikování buď slov neb samých věcí skrze věci.

II. *Amplifikování* se pro dvůj cíl děje:

a) Pro hojnější vysvětlení.

b) Pro zveličení neb ztenčení. Přední jest to, kde se sprostě vyučuje, druhé kde se probuzuje.

III. *Amplifikování* pro hojnější vysvětlení děje se:

1. *Per causas;* připomenutím příčin odkud, z čeho, proč aneb k čemu a jak která věc jest. Jako: o Kristově obřízce mluvě, připomenouti mohu: kdo ji ustanovil? k čemu? proč? jak a čím bývala konána.

2. *Per effecta;* vyčtením, co působivá ta věc, o níž se mluví. Jako že obřízka přirozeně *a)* Bolela. *b)* Krev cedila. *c)* Tělo před lidským rozumem ohavila. Duchovně pak: *a)* Osvědčovala lidem přirozenou zkázu, s níž se na svět rodí (protož na rodící úd vzkládána). *b)* Malovala vnitřní obřízka nečistoty (to jest: nový rod, že bez bolesti nebývá). *c)* Zavozovala a zavazovala lidi k ostříhání smlouvy. *d)* Rozdíl držela mezi církví a necírkví. *e)* Tělesným lidem dávala k smíchu příčinu, proto aby bláznovství světa moudrostí Boží zahanbováno bylo.

3. *Per circumstantias.* Kdy ustanovena, kde ustanovena, v jakém věku přijímána a před jakými svědky? od koho posavad ostříhána neb neostříhána? že ji nejen Židé ale Izmaelité, kteří se Saraceny nazývají a nyní Turci, Arabové, Peršané slovou, ostříhají; též mouřeníšti křesťané pro poctivost Kristu.

4.) *Per similia.* Jako mluvě, že obřízka pro rozdíl tehdejší církve od necírkve ustanovena, přidati mohu, že se to podobně dálo, jako když pastýř jehňátka, kteráž se mu zrodí, znamením nějakým znamenává, aby je, že k jeho stádu náleží, znal.

5.) *Per opposita:* ukázáním rozdílných a odporných tomu věcí, jako: kteří se mezi pohany zrodili, byli co divoká zvěř, k jistému pánu a stádu nepřináležející. Ač i sám ďábel sobě některé z dítek oddávati kázal, však to hrozné bylo. Nekázal on obřezovati, než řezati, sekati, skrz oheň voditi a mučiti a některé celkem páliti. Pracnější byla tato ceremonie, obřízka, nežli náš křest.

6.) *Per exempla:* když se příkladové ne k prokázání než k vysvědčení vedou, kdo byl kdy obřezáván neb se obřezati dal?

7.) *Per partes:* skrze vyčtení po částkách, co při které věci bývá. Jako víra ospravedlňující neb živá, ta, z níž spasení jde, že v sobě obsahuje

a) Známost vlastního v sobě a z sebe zatracení, a hrůzu nad tím.

b) Známost hojné v Kristu složené hříšným milosti a radost nad tím.

c) Chopení se jí a na ní celé v životu i v smrti spolehnutí.

d) Vděčnost vroucí k Bohu.

e) Žádost a úmysl celý k ostříhání se v té milosti Boží na věky.

8.) *Per testimonia*, to jest: připomínáním, co jiný někdo na týž smysl o tom promluvil, kdež rozličná jak z Písem, tak z otců starých, novějších bohomluvců, mudrců a historiků vzatá propovědění místo své mají; a nejen co smyslu našeho potvrzuje, ale i což by se učení našemu na odpor zdálo, to připomínati a srovnávati se může, že ač by se jedno proti druhému čeliti zdálo, nečelí však.

9.) *Per contraria.* Cizí scestné o tom smysly připomenouti a mocnými důvody vyvraceti, také řeč amplifikuje a často s užitkem.

10.) *Per objectionem*: „Ale tuto by se toto a toto snad říci a namítati mohlo.“

Tím způsobem se i celý text amplifikovati může ukázáním, kdo jej psal, komu a za jakou příčinou, ku.

které částce víry křesťanské náleží? Též slovo kterékoli; ku příkladu: Ježíš. *a)* Kdo ho původem? *b)* Proč? *c)* Z jaké materie? (to jest: hebrejské že jest.) *d)* Jaká forma? (to jest: co znamená?) *e)* Co působí? *f)* Kdy nejprv slyšáno? *g)* Kde se v biblí nalézá? *h)* Také-li v Starém zákoně? (to jest: všude, kde slovíčko spasení neb spasitel a vysvoboditel stojí, že v židovském jest *Jeschuah;* jako 2 Mojž. 15, 2. Žalm 118, 14. Izai. 49, 6.).

Jiná jména Kristova že znamenají jeho člověčenství neb Božství neb panování a tak velebnost a hrůzu; ale toto samu sladkost.

IV. Zveličování něčeho děje se skrze o k o l i č n o s t i a skrze *komparací* neb *přirovnání.*

Okoličností, jimiž se věc zveličuje, jest sedmero: Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? Ku příkladu: Zráda Jidášova, rozvážením:

1. Co neb koho zradil? — Mistra svého, Pána svého, Spasitele svého a všeho světa, a tak vlastního a velikého dobrodince svého.

2. Kdo? Jeden z domácích jeho, z náchlebníků jeho, z učedlníků jeho, z apoštolů jeho.

3. Proč? — Ode Pána sobě příčiny dané neměl, nýbrž od něho jako jiní milován a pěstován byl. Pouhá lakomost jej k tomu přivedla; kus stříbra více sobě vážil, nežli Vykupitele svého.

4. Kdy? — V svaté velikonoční dni, když s jinými myšleními zacházeti měl. Když Pán večeři svou držel, on s nešlechetnými úmysly zacházel. Protož Písmo dí: že tu do něho vstoupil satan.

5. Kde? — V zahradě, kamž věděl, že Pán k modlitbě chodíval. Snad se ta zráda v chrámě konala, poněvadž jim potom stříbrné v chrámě povrhl.

6. S kým? — S nepřátely Božími se spolčil.

7. Jak? — Lstivě, zrádně, tajně, pokrytě, přítelem se stavě. Zarputile; nebo ho Pán pamatoval a osvědčoval, však nic platno nebylo.

Tím způsobem děje se ztenčování něčeho; jako: Pokání Achabovo se zlehčuje tím:

1. Kdo byl? — Modlář a bezbožník bez přestání.

2. Co činil? — Zevnitř se pošmuřoval.

3. Proč? Ne z lítosti hříchů, než pro bázeň pomsty.

4. Kdy? neb jak dlouho? — Dokud neodtrnulo. —

Komparací jest přirovnání věci naší k nějaké jiné, buď větší neb menší, aby se buď zvláštnost nebo špatnost její ukázala. Ku příkladu: Zrádu Jidášovu zveličiti mohu, přirovnaje ji k zrádě *Doegově* takto:

1. *Doeg* byl člověk politický, v pobožnosti nevycvičený a ještě pohan Idumejský. Jidáš bohomluvec a apoštol. 1 Samuel. 22, 9.

2. *Doeg* Davida a kněží vyjevil Saulovi, pánu svému, snad to za částku povinné věrnosti maje: Jidáš Pána svého zradil jeho nepřátelům.

3. *Doeg* to učinil, tázán jsa od pána svého. (1 Sam. 22, 7.) Jidáš sám běžel.

4. *Doega* nepamatoval žádný v zlém předsevzetí: Jidáše sám Pán.

5. Avšak onen vběhl v zlořečenství a prokletí hrozné. (Žalm 52. a 109.) Ovšem tedy tento.

Táž zráda jeho mohla by se přirovnati k jiným hříchům, jakož: 1. Kdy by byl jen okradl Pána svého (jakož tak činil). 2. Kdy by ho jen byl pomlouval neb sočil. 3. Kdy by jen byl věděl o zrádě a ji nevyjevil a nepřetrhl, moha, ač by to zlé bylo, však by bylo snesitedlnější než toto, že ho sám dobrovolně, chtě, naschvál, na masné krámy vydal.

Srovnaje ji s *Petrovým* hříchem:

1. Petr Pána zapřel zevnitř jazykem: Jidáš vnitř srdcem. 2. Petr učinil to z bázně, tento bez nutící potřeby. 3. Petr z unáhlení, bez rozmyslu: tento s dobrým uvážením, k rozmyšlení se dosti času maje. 4. Petr Pánu svému k ničemu zlému neposloužil, ani posloužiti nepomyslil, než toliko Pánu pomoci nemoha, sobě pomoci chtěl: Jidáš Pána samého na smrt vydal. Tak se tím i jiným způsobem k tomu i k jinému přirovnati může, cokoli se buď zveličiti neb zmáliti má.

Zveličování čím kratšími a mrštnějšími slovy se dělá, tím lepší jest.

O vysvětlování věcí v textu zatemnělých.

Řídký jest text, v němž by se slov neb mluvení některých nenacházelo, kterýmž, co s sebou nesou, není ihned povrchu rozuměti. Protož kazatel mysliti musí, jak by smysl jejich sobě i posluchačům patrný učinil.

Což ačkoli jiná věc jest, nežli *rozbor* (analysis), k *rozboru* však z velké částky přináleží; proto že se *rozbor* na jisto postaviti nemůže, dokud se všemu, co text ve všech slovích svých s sebou nese, nevyrozumí.

O tom tedy pojednám:

1. Zatemnělost, kteráž se v textu najíti může, buďto jest v *slovech,* anebo v *mluvení,* aneb v *obojím.* Nemoci má-li lékař šťastně hojiti, potřebí mu nevyhnutedlně: *a)* Znáti rozdíly nemocí všelijakých, co která jest, kdy bývá, z čeho pochází? a t. d. *b)* Uměti poznati, která jest a jaká při nemocném. *c)* Uměti ji zahnati. Tak kdo chce texty vysvětlovati, toho trého jemu zapotřebí, to jest: aby věděl, v čem a odkud může býti zatemnělost? v čem tuto jest, a jak jí spomoci? Protož se všecko to troje oznámiti musí.

2. *Zatemnělost v slovích a mluvení zároveň* bývá: *a)* buďto *od tvrdého výkladu, b)* aneb *od nepovědomosti* věci té, o níž se mluví; *c)* anebo od *homonymie,* čili téhož jména.

3. *Tvrdý neb nevlastní výklad* jest, jestliže vykladači naší biblí *ne světlého nějakého slova užili,* neb řeč ne světle postavili. Ku příkladu u Zachariáše v kapitole 11, 15. stojí staroslovenské slovo *oruží,* jemuž nyní, že jest tolik co nádobí, řídký rozumí. V kapitole pak 13, 7. ne světlá jest řeč: „Meči! *prociť* na pastýře mého a na muže bližního svého.“ Nebo tu, co se praví, nic z českého textu vyrozuměti se nemůže.

4. *Nepovědomost věci zatemňuje smysl tak,* když kdo způsobu věci té, *o níž se mluví, svědom není;* ku příkladu Izai. 41, 15. „Aj, učinil jsem tě (Jakobe) jako *smyk* s zuby novými po obou stranách; pomlátíš hory a setřeš je.“ Ozeáš 10, 11.: „Efraim je jako jalovička, kteráž miluje mlatbu.“ 1 Kor. 9, 9.: „Volu mlátícímu nezavíže ústa.“ (5 Mojž. 25, 4.) Těmto a podobným mluvením nerozumí, kdo neví, že za starodávna k mlácení neužívali cepů jako nyní, nýbrž smyků zubatých, kteříž voli tahání bývali; a tak volové, shýbajíce se a klasů dosahujíce, přiživiti se mohli.

Tak když Kristus dí: „Buďte bedra vaše přepásána,“ proto tomu nerozumíme, že nyní roucha takového, kteréž

by se vždy, kdy kam jíti neb něco dělati máme, podpasovati musilo, neužíváme. Ezech. 21, 21. „Stane král Babylonský na rozcestí, na počátku dvou cest, obíraje se s hádáním, vyčisti střely, doptávati se bude model, hleděti bude do jater.“ — Ten verš jest nesrozumitedlný tomu, kdo neví, jakých pohané pověrných hádání, něco před sebe berouce, užívali hleděním do zrcadel neb do vypulerovaných mečů a střel; též nahleděním do hovad, kteráž bohům svým obětovali, jak tam játra a jiné vnitřnosti leží. Tak summou vždy v prorocích a v Písmě místa taková se nacházejí, kteráž, není-li kdo tehdejší historie a zeměpisu povědom, též způsobu obětí a jiných rozličných ceremonií a obyčejů starozákonních, nemohou než zatemnělá býti.

V žalmu 40. verš 7. nesrozumitedlný jest i pro výklad, i pro věc samu. Pro výklad, že položeno: Provrtal mi uši, místo: Otevřel mi uši. Pro věc samu, že nyní nevíme a v zákoně zapsáno majíce, nepamatujeme, co to bylo v Izraeli, a k čemu vrtání uší? Ale rozvážíš-li, co o tom Bůh poroučí, 2 Mojž. 21, 5. 6, porozumíš. „Pak-li by řekl služebník: Miluji pána svého, manželku svou a syny své, nevyjdu svobodný. Tedy postaví ho pán jeho před soudce, a přivede ho ke dveřím neb k veřeji; a probodne pán jeho ucho jemu špicí, i zůstane služebníkem jeho na věky.“ Porozumíš také, proč to povědění apoštol přivodě v epištole k Židům, 10, 5., mění, tak že místo slov: „uši's mi provrtal“ klade: „tělo jsi mi způsobil.“ — Proto jmenovitě, že ucha synu svému provrtati a za služebníka jej přijíti nemohl otec, leč by jemu prvé tělo dal. Provrtání uší bývalo znamením poroby.

5. *Homonymia* jest, když jedno a též slovo rozdílné věci vyznamenává, aneb když promluvení dvojitý smysl má, jako: *Bůh a)* Vůbec znamená pravého stvořitele. *b)* Někdy anjely. *c)* Někdy vrchnost a soudce. *d)* Někdy modlu.

Takové slovo když se v textu trefí, suk jest, který se sice někdy sám rozsmekne a co se míní, samo se ukáže. Jako když se dí, že *Bůh* miloval svět, snadno jest vyrozuměti, že se tu ne modla, ne ďábel, ne anjel, ne kníže, neb král nějaký rozumí, ale pravý Bůh.

Někdy pak velmi tuhý a k rozvázání pracný uzel bývá; jako slovo *svět* v našem textu, ač vidíme, že neznamená ani nebe, ani zemi, než lidi.

6. Zatemnělost v slovech pochází od tropu. *Tropus*, *τροπος*, jest obrazné, nebo-li nevlastní užívání slova, když totiž slovo v jiném vyznamenání, než jakž přirozeně znamená, užito jest; aneb *tropus* jest květovaná směna slova, když slovo jiného významu, avšak pro nějakou případnost k tomuto významu podobné vezmu. Ku příkladu, maje říci *lakomec*, řeknu *vlk*. Místo *chytrý*, řeknu *liška*. Místo *hloupý*, řeknu *tele*. Tropů v každém textu více nebo méně bývá. Jest pak *tropus* čtver, totiž: *metaphora*, *metonymia*, *synekdoche* a *ironia*.

Metaphora.

Metafora (přenos, *μεταφορα* nejskvělejší *tropus*, jehož Písma plna jsou, jest změnění slova s slovem skrze podobnou povahu nebo vlastnost. Ku příkladu: *anjelem* jemu jest, to jest ochráncem. Hořeti hněvem. Hasiti svár. Povětrná řeč. Kalná mysl. Plyne mu řeč. Vlažné srdce. „*Já jsem dvéře.*“ Jan 10, 9. to jest: Já jsem podoben dveřím. „*Hospodin jest skála,*“ to jest: nepohnutedlný jako skála.

Lidé řehcí. Jerem. 5., 8. To jest: bujně sobě počínají.

Já jsem světlo světa. Jan 8, 11.

Já jsem pastýř dobrý. Jan 10, 11.

Vy (apoštolé) jste *sůl země.* Mat. 5, 13.

Jestli to, co tvorům a zvláštně lidem vlastně přináleží, na Boha a věci božské skrze nějakou podobnost přeneseme, takový *přenos* nebo *metaphora* jmenuje se *ανθρωποπαθεια*, nebo také *δυγκαταβασις*, *condescensio*, *sestup*, poněvadž ve svaté řeči Hospodin k nám téměř sstupuje a slovy lidskými svá tajemství nebeská pronáší. Deus nobis in sermone *συγκαταβαινει*, condescendit. 1 M. 18, 21.

Bohu se připisuje *tvář*. „Já v spravedlnosti spatřovati budu tvář tvou; nasycen budu obrazem tvým, když procítím.“ Žalm 17, 16. „Anjelé v nebesích vždycky hledí na *tvář* Otce mého.“ Mat. 18, 10. „Zuřivý *oblíčej* Hospodinův proti těm, kteříž páší zlé věci, aby vyplenil z země památku jejich.“ Žalm 34, 17.

Bohu se v Písmu *přenosně* neb *anthropopathice* připisují *oči*. „Hospodin jest v chrámě svatém svém, trůn Hospodinův v nebi jest; *oči* jeho na to hledí, *zraky* jeho zkušují synů lidských.“ Žalm 11, 4.

„*Oči* Pána nejvyššího tisíckráte jasnější jsou nežli slunce, kteréž spatřují všecky cesty lidské a v bedlivý soud berou skryté věci.“ Sirach 23, 25.

„*Oči* Hospodinovy spatřují všecku zemi, aby dokazoval síly své při těch, kteříž jsou k němu srdce upřímného.“ 2 Paralipom. 16, 9.

Bohu Písmo *metaphorice* připisuje *uši*. „Žádost ponížených vyslýcháš Hospodine! utvrzuješ srdce jejich; *ucha* svého k nim nakloňuješ.“ Zalm 10, 17.

„Pane! vyslyš hlas můj; nakloň *uší* svých k hlasu pokorných proseb mých.“ Žalm 130, 2.

Bohu připisuje Písmo *ústa*. „Ne samým chlebem živ bude člověk, ale vším tím, což vychází z úst Hospodinových, živ bude člověk.“ 5 Mojž. 8, 3. Mat. 4, 4.

Bohu se připisuje *hřbet*. „Větrem východním rozptýlím je; *hřbetem* a ne *tváří* pohledím na ně v čas bídy jejich,“ Jerem. 18, 17. to jest: nevyslyším jich a nespomohu jim.

Bohu se připisují *ramena*, jimiž se na jeho sílu a mocnost naráží, poněvadž lidé nejvíce *ramenama* svou sílu prokazují. „Připadne na ně strach a lekání pro velikost *ramene* tvého.“ 2 Mojž. 15, 16. „Čili máš *rámě* jako Bůh silný?“ Job 40, 4. „Probuď se, probuď se, oblec se v sílu, *rámě* Hospodinovo.“ Izai. 51, 9. „Vyvedl Izraele z prostředku jejich — v ruce silné a v *rameni* vztaženém.“ Žalm 136, 12.

Bohu se připisuje *pravice*. „Uzříte Syna člověka, sedícího na *pravici* moci Boží.“ Mat. 26, 64. „Posadil se na pravici Boží.“ Mark. 16, 19. „Kristus na *pravici* Boží sedí.“ Kol. 3, 1.

Bohu připisuje Písmo *prsty*. „Nebesa tvá, dílo *prstů* tvých.“ Žalm 8, 4.

Bohu se připisuje *ανθρωποπαθως srdce*. „Nalezl jsem Davida, muže podle *srdce* svého.“ 1 Král. 13, 14.

Bohu se *po lidsku* připisují *nohy*. „Takto praví Hospodin: Nebe jest mi stolice a země podnože *nohou* mých.“ Izai. 66, 1.

Bohu se *ανθρωποπαθως* připisují *lidské vášně a náklonnosti*. „Jako má radost ženich z nevěsty, tak radovati se bude z tebe Bůh tvůj.“ Izai. 62, 5. „*Veseliti* se budu

z nich, dobře jim čině, když je štípím v zemi této pevně, celým srdcem svým a vší duší svou.“ Jerem. 32, 41.

„Kolikrát jsou ho dráždili na poušti a k *bolesti* přivodili na pustinách?“ Žalm 78, 40.

„Nezarmucujte Ducha svatého Božího, kterýmž zapečetěni jste ke dni vykoupení.“ Efez. 4, 30. „*Litoval* Hospodin toho.“ 1 Mojž. 6, 6.

„Činil-li by, což zlého jest před očima mýma; neposlouchaje hlasu mého: i já *litoval bych* dobrodiní toho, kteréž jsem řekl, bych učinil jemu.“ Jerem. 18, 10. „Hospodin jest Bůh horlivý a mstitel, *mstitel*, pravím, jestiť Hospodin a zuřivý; Hospodin uvodí *pomstu* na protivníky své a drží *hněv* proti nepřátelům svým.“ Nahum 1, 2. „Takto praví Hospodin zástupů: „Horlil jsem pro Sion *horlením* velikým, nýbrž *rozhněváním* velikým *horlil* jsem pro něj.“ Zachar. 8, 2.

Bohu se připisují *skutkové lidští*. „Řekl Hospodin: Proto že rozmnožen jest křik Sodomských a Gomorských, a hřích jejich že těžký jest náramně: sstoupím a pohledím, jestliže podlé křiku o nich, kterýž přišel ke mně, učinili nepravosti dokonání; a pakli toho není, *zvím*.“ 1 Mojž. 18, 20. 21. „Tuť jim vyznám, že jsem vás nikdy neznal.“ Mat. 7, 23. „Povolal Hospodin Bůh Adama a řekl jemu: Kde jsi?“ 1 Mojž. 3, 9.

„Řekl Hospodin Kainovi: Kde jest Abel, bratr tvůj?“ 1 Mojž. 4, 9. „Ten, jenž přebývá v nebesích, *směje* se; Pán posmívá se jim.“ Žalm 2, 4. „Zle myslí bezbožník o spravedlivém a skřípí na něj zuby svými; ale Hospodin *směje* se jemu, nebo vidí, že se přibližuje den zahynutí jeho.“ Žalm 37, 12. 13. „On když toliko pohledí na zemi, anať se třese; když se *dotkne* hor, ať se kouří z nich;“ Žalm 103, 32., to jest: pouhým dotknutím nejpevnější věci zmaří. „*Procházeti* se budu mezi vámi.“ 3 Mojž. 26, 12., to jest: milostí svou budu vám přítomen a budu vám dobře činiti.

Metonymia.

Metonymie, *μετωνυμια*, jest *tropus*, jímž měníme slovo za slovo nebo věc za věc pro zevnitřní *spojenost*, kteráž mezi nima jest, to jest takovou, že na jednu věc bez druhé pomysliti nelze, ku příkladu: „Mají Mojžíše a pro-

roky," Luk. 16, 29., to jest: *knihy* jejich. Zde se jméno původa jmenuje a míní se věc z něho pošlá anebo k němu přináležející. „Slova, kteráž já mluvím vám, *duch* jsou a *život* jsou." Jan 6, 63., to jest: od Ducha Božího pocházejí a duchovní život působí.

„Ne každému *duchu* věřte; ale zkušujte *duchů*, jsou-li z Boha; nebo mnozí falešní proroci vyšli na svět. Po tomto znejte *ducha* Božího; každý *duch*, kterýž vyznává Jezu Krista v těle přišlého, z Boha jest; ale všeliký *duch*; kterýž nevyznává Jezu Krista v těle přišlého, není z Boha, nýbrž toť jest ten *duch* Antikristův, o kterémž jste slýchali, že přijíti má a již jest nyní na světě." 1 Jan 4, 1—3. *Duch* jest tedy tolik, co *učení ducha Božího*. To slove *metonymia causae*.

„Viděly oči mé *spasení* tvé," Luk. 2, 30., to jest: *spasitele tvého*. „Uzří všecko tělo *spasení Boží*," Luk. 3, 6., to jest: Spasitele, posланého od Boha na tento svět. — „Vymítal Ježíš ďábelství a to bylo *němé*," Luk. 11, 14, t. j. ďábelství, kteréž člověka učinilo němého aneb kteréž člověku nedalo mluviti. — „Vy jste *sláva* naše i radost," 1 Tes. 2, 20., t. j. příčina slávy i radosti. — „Dva *národové* jsou v životě tvém," 1 Mojž. 25, 23., t. j. *otcové* dvou národů. To slove metonymia effectus.

Metonymia subjecti.

„V noci vyučují mne ledví má," Žalm 16, 7., to jest: pobízejí mne náchylnosti mé.

„Kdež jest poklad váš, tuť bude i *srdce* vaše," Mat. 6, 21., t. j. žádosti a touhy vašeho srdce.

„Hlas Hospodinův zatřásá *pouští*," Žalm 29, 8., to jest: obyvateli jejími, continens pro contento.

„Bůh miloval svět," Jan 3, 16., t. j. lidi na světě.

„*Svět* postoupil po něm," Jan 12, 19.

„Kvílte *lodě mořské*," Izai. 23, 1., to jest: lidé, kteříž se na lodích plavíte.

„Ne hrob oslavuje tebe, ani smrt tě chválí," Izai. 38, 18., to jest: pohřbení a zemřelí.

„Sežrali *Jákoba*," Žalm 79, 7., jmění a statky potomků Jákobových. Possessor pro re possessa.

„Kníže obleče se v smutek," Ezech. 7, 27., t. j. v oděv, kterýž znamením smutku jest. Signatum pro signo.

Metonymia adjuncti.

„Uvedli byste *šediny* mé s bolestí do hrobu,“ 1 Mojž. 42, 38., t. j. mne věkem již sešedivělého. Accidens pro subjecto suo.

„Duchové nečistí padali před ním,“ Mark. 3, 11., to jest: lidé duchem nečistým posedlí. Contentum pro continente.

„Ptej se na dni staré, kteříž byli před tebou,“ 5 Mojž. 4, 32. Tempus pro rebus in tempore factis.

„Nebude odjata berla od Judy,“ 1 Mojž. 49, 10., t. j. důstojnost královská. Signum pro signato.

„Není jiného *jména* pod nebem, daného lidem, skrze kteréž bychom mohli spaseni býti,“ Skutk. 4, 12., není jména, t. j. prostředku. Nomen pro re ipsa.

Synekdoche.

Synekdoche, *συνεκδοχη*, jest změna slov, když se *celá věc* jmenuje a rozumí se *částka*, aneb na odpor tomu, když se *částka* jmenuje a míní se *celá věc*. Dobré jest, vlastní *střechu* míti, to jest: *dům*. Běží mu o hrdlo t. j. o celý život.

„Dnes budeš se mnou v ráji,“ Luk. 23. 43., t. j. duše tvá. Totum pro parte.

„Prach jsi a v prach se navrátíš,“ 1 Mojž. 3, 19., t. j. tělo tvé.

„Jak krásné *nohy* zvěstujících pokoj,“ Izai. 52, 7., Řím 10, 15., t. j. lidé. Pars pro toto.

„Vycházel k němu *Jeruzalém* a všecko *Judstvo*, i všecka okolní *krajina Jordánská*,“ Mat. 3, 5., to jest: mnozí lidé z těch míst. „Byli pak v Jeruzalémě přebývající Židé, muži nábožní ze všelikého národu, kterýž pod nebem jest,“ Skutk. 2, 5., t. j. z velmi mnohých nebo rozličných krajin.

„Země tekoucí *mlékem* a *strdí*,“ Ezech. 20, 6., t. j. oplývající všemi dobrými věcmi.

„Máte jeden druhému nohy umývati,“ Jan 13, 14., t. j. z pravé a upřímné lásky máte jeden druhému posloužiti.

Ironia.

Ironie, po česku *opáčné mluvení*, *εἰρωνια*, jest tropus, když naopak myslíme, nežli mluvíme; k. p.: „Kde jsou bohové jejich? skála, v níž naději měli? — Nechať vstanou a spomohou vám; nechť vám skrejší jest skála ta,“ 5 Mojž. 32, 37. 38., t. j. nikterak vám nespomohou.

„Choďte si každý po modlách svých a služte jim,“ Ezech. 20, 39., t. j. spusťte se model a ctěte pravého Boha.

„Když bylo poledne, posmíval se jim Eliáš a řekl: Křičte vysokým hlasem, poněvadž Bůh jest; neb snad nějaké rozmlouvání má, neb jinou práci, neb jest na cestě aneb spí, ať procítí.“ 1 Král. 18, 27.

“Doufalť v Boha, ať ho nyní vysvobodí, jest-li mu milý.“ Mat. 27, 43.

„Pilát řekl Židům: Aj, král váš!“ Jan 19, 14.

„Klekajíce před ním, posmívali se jemu, říkouce: Zdráv buď, králi Židovský!“ Mat. 27, 29.

„Hej ty! jenž rušíš chrám a ve třech dnech zase vzdělávaš ho, pomoziž sám sobě; jsi-li Syn Boží, sstupiž s kříže.“ Mat. 27, 40.

Hyperbole.

K tropům počítají také *nadsázku*, *hyperbolen*, *ὑπερβολη*, jenž jest nadsazená řeč pro zveličení, když se ne tak mnoho rozuměti musí, jak mnoho se praví; anebo jest *podsázka*, čili podsazená řeč pro ztenčení něčeho. Ku příkladu: „Vystavme sobě město a věži, jejíž by vrch dosahal k nebi,“ 1 Mojž. 11, 4., t. j. věž, mezi všemi tu nejvyšší.

„V pustinu obrátím hory i pahrbky, a všelikou bylinu jejich usuším, a obrátím řeky v ostrovy a jezera vysuším,“ Izai. 42, 15., t. j. nepřátelé Boží přijdou na zmar.

Od hřmotu křiku správců tvých zbouří se vlnobití.“ Ezech. 27, 28.

„Od kýchání jeho zažžehá se světlo a oči jeho jsou jako záře svitání.“ Job 41, 9.

„By blázna i v stupě mezi krupami pýchem otloukal, neodejde předce od něho bláznovství jeho,“ Příslov. 27, 22.) t. j. nadarmo zatvrzelce káráme a opravujeme.

„Bys pak vysoko udělal jako orlice, nýbrž bys mezi hvězdami položil hnízdo své, i odtud strhnu tě.“ Abdiáš 4.

„Země nemůže snésti všech slov jeho.“ Amos. 7, 10.

„Já červ jsem a ne člověk; útržka lidská a povrhel u všech vůbec.“ Žalm 22, 7.

7. Zatemnělost obzvlášť v mluvení jest od *allegorie*.

Allegorie.

Allegorie, *αλλεγορια*, *jinotaj*, jest taková řeč, kde se jiné praví a jiné míní, t. j. kde se všecka slova nevlastně *(tropice)* rozuměti musejí k. p. „Volu mlátícímu nezávížeš úst,“ t. j. dělníku pracujícímu nezadržíš mzdy.

„Buďte bedra vaše přepásána a svíce hořící,“ t. j. buďte hotovi k smrti, jako posel k cestě, a sluha s pochodní na pána v noci čekající. „(Juda) uváže k vínnému kmenu osle své a k výbornému kmenu oslátko oslice své; práti bude u víně roucho své a v červeném víně oděv svůj,“ 1 Mojž. 49, 11., t. j. v dědičném vládařství Judovu bude hojnost vína.

„Pamatuj na Stvořitele svého ve dnech mladosti své — prvé než se zatmí slunce a světlo a měsic i hvězdy, a prvé než by se navrátili hustí oblakové po dešti,“ Kazatel 12, 1. 2., t. j. prvé než se na tebe těžkosti uvalí, a bída bídu stíhati bude.

„Průduchové z výsosti otevříni budou a zatřesou se základové země,“ Izai. 24, 18.; hrozné neštěstí a zkáza lidi zastihne.

8. Kdekoli se tedy v textu *nesrozumitedlnost* naskytne, rozvážiti se musí, je-li od *výkladu*, či ze *mluvení* od starého nějakého, nyní neobyčejného zvyku, čili od *homonymie*, neb od tropu, neboli *allegorie*. O čemž pozorovati sluší:

a) Jestli se hned slovům textu nerozumí: tedy buďto výklad tvrdý aneb věc sama, již neznámá v příčině jest.

b) Pakli slova známá jsou, literně však vzatá, nemotorný nějaký smysl rodí: tedy jistý jest *tropus*, aneb *allegorie*.

c) Je-li slovo známé, však rozdílného smyslu naskytuje, tedy jest *homonymie*.

9) Odkud pak *nesrozumitedlnost* pochází, vyrozumí se, jestliže kazatel:

a) S předcházejícími a následujícími slovy se poradí.

b) Ovšem rozváží-li, o jaké tu věci spisovatel mluví a jaký úmysl má? Nebo tu samo se ukazuje: Verba intelligenda sunt secundum subjectam materiam. Slova rozuměti se mají, jak by se to materii té, o níž řeč začatá, trefovalo.

c) Jestliže podobných o té věci mluvících povědění posoudí a s přítomným místem je srovná, nebo tak se Písmo Písmem vykládá. (Klín klínem se musí vyrážeti).

d) Jestliže naposledy do původního jazyka anebo do jiných vykladačů pohlídne.

10. Vysvětluje se pak všecko to takto:

a) jestliže slovo výkladem tvrdé jest, polož měkčejší a světlejší jako místo *oruží:* hůl neb potřeby pastýřské.

b) Pakli starodávný zvyk pominul a my předešlých věcí nyní neužíváme, obnov to, co jindy bývalo a vypiš to nejkratšími slovy, co se míní a jak bychom to nyní řekli. — Učinil jsem tě nepřemoženého; vítěziti budeš: neodolají nepřátelé, tak jako se obilí pod cepem brániti nemůže. — Efraim jen miluje zemské pohodlí, Ozeáš 10, 10. 11.

c) Jestliže jest *homonymia*, pověz v kolikerém slovo se brává smyslu a v jakém tu stojí?

d) Je-li *tropus*, dej místo něho prosté vlastní slovo, neb *periphrasim*, jako Jak. 5, 9. „Nevzdychejte jedni proti druhým," t. j. nemstěte se; jest *synekdoche*, *pars pro toto*, nebo vymstívání se má několik stupňů jako:

1. Skutkem, zlým za zlé se odměnovati.
2. Řečí zlořečiti, proklinati, pomlouvati.

A toť tuto míní a spolu s tím *Synekdoche*, všelijaké vymstívání; nebo kdo nejmenší zapovídá, zapovídá všecko.

e) Je-li *allegorie*, vyjádři ji slovy otevřenými; toliko na pravidlo pamatuj: Parabolae non sunt extendendae ultra scopum, intentionemque dicentis, t. j.: Podobenství nemá se dále vztahovati, nežli cíl mluvícího s sebou nese, a výklad podobenství se srovnávati s pravdou zjeveného Božího slova.

11. Výklad slov nejlepší jest ten, kterýmž se rozum jich snadničký, patrný a jako povrchu ležící činí. Někdy zajisté někteří výkladové tak vysvětlují, že cokoli mluví, nic se smysl slov neotvírá; nýbrž čím se více vysvětluje,

tím bývá tměji, a toť není vysvětlovati, než zatemňovati; není rozvínati, než zamotávati; není jádro vylupovati, než spolu se šlupinou hmožditi a droponiti. Protož péči měj, aby výklad z dobrého základu brán a slovy kratšími, jadrnými však vynášín byl.

O dvojí disposici.

Dispositio, pořádek neb rozložení kázání, dvoje jest: textovní a artikulní.

Textovní, když se *proposicí* prostě historicky udělá, co se tu vypravuje; jako kdy by kdo na náš text kázal: že Kristus lásku Otce svého k lidem zveličuje a to vypravováním.

a) Koho miloval? — Svět. *b*) Jak hrubě? — Tak, že Syna dal. *c*) K jakému cíli? — aby všickni v něho věřící spaseni byli. To se po částkách *paraphrastice* vysvětluje a z každé částky naučení vyvodí.

Artikulní pak kázání jest, když se za *proposicí locus communis* t. j. artikul, nebo článek víry vezme a z textu i od jinud z Písem vysvětluje, jako kdy by kdo kázal o spasení lidském:

1. Jaký jest počátek? — Milosrdenství Boží.
2. Jaký prostředek? Dvůj: s strany Boží, Kristus a zásluha jeho; s strany nás, víra.
3. Jaký cíl? — Život věčný.

Otázka jest: jaká jsou lepší kázání, *textovní-li* či *artikulovní?* Někteří tato, jiní onano chválí a kladou tyto i onyno důvody. Ale rozepři jistý bohomluvec rozhoduje takto: „Jestliže text jest veřejný, *thcticus*, t. j. vyučující, jako jsou apoštolská, Kristova a prorocká kázání, že *proposicí* také může a má veřejná býti, to jest: *artikulní;* pakli jest historický, vypravující něco, *hypotheticus*, *proposicí* také historická a kázání *textovní* aby bylo.“

Avšak nezapovídá se kazateli, kdykoli by potřebu toho viděl, *artikule* víry vykládati; než mluví se jen, co textu bývá případnějšího.

O hlavních kázání částkách.

Kázání má *šest* hlavních částek, kteréž jsou:

1. *Exordium*, přístup.
2. *Propositio*, předloha, aneb *Partitio*, rozvrh.

3. *Declaratio*, smyslu vysvětlení neb vyložení.
4. *Demonstratio*, důvodnění čili dovozování.
5. *Applicatio*, přivlastnění.
6. *Epilogus*, závírka.

Jinak mluvě, tři jsou hlavní částky kázání.

I. *Exordium*, přístup.

II. *Tractatio textus*, v níž se obsahuje:

1. *Propositio* aneb *partitio*, předloha nebo rozvrh.
2. *Declaratio*, smyslu vysvětlení neb vyložení.
3. *Demonstratio et amplificatio*, dovozování a rozvádění; proložení podobnými Písmy, katechismem, rozumnými příklady, podobenstvím.
4. *Applicatio*, doložení na posluchače čili přivlastnění, anebo textu v užitek obrácení.

III. *Epilogus*. závírka.

Přístup k tomuto všemu posluchačů dvéře, uší a srdcí otvírá. Závírka zase je zamyká a zapečeťuje.

I. Přístup, exordium.

Přístup jest začátek kázání, kterýž posluchače k bedlivosti povzbuzuje a k tomu směřuje, aby se posluchačům mdloba naše a potřebnost Božské pomoci v mysli obnovila a k textu případná příprava učinila.

Přístup béře kazatel:

1. *z osoby* buď vlastní, ku příkladu sv. Pavel k Kolosenským 1, 9., nebo z osoby posluchačů, jako sv. Pavel Skutk. 17, 22. Tak by kazatel, mnoho posluchačů maje, říci mohl: „Nejmilejší! dobře jste učinili, že jste se hlučně sešli, nebo máme přepěkný text a bude k vaší potřebě.“ Naproti tomu málo posluchačů maje kazatel, říci by mohl: „Žel buď Bohu naší nedbalosti; věcí zvláštních naskytá nám dnešní text a není jich kdo poslouchati. Tedy vy přítomní živě“ — — —

2. Z *místa*, ku p. jestli kázání jest v domě, může se říci, že text náš (Jan 3, 16.) v domě jest mluven v soukromnosti před jedním avšak pilným posluchačem.

3. *Z času*, když text k přítomným časům, v nichž se toto neb ono děje, nebo k dnešní službě Boží připadá.

4. *Z textu:* Buď že jej kazatel, jak jest pěkný, schvaluje, neb jak se tu s předcházejícími slovy drží, neb jak

se předešlého kázání týče; aneb je-li kromobyčejný text, proč k přítomné chvíli vybrán jest, ukazuje.

5. *Od jinud:* k. p. když povědění nějaké kazatel přivodí, které sumu textu obsahuje. Přístup nebuď *daleký*, aniž *krátký;* nebo s dlouhým krkem potvorný jest.

II. Předloha, propositio a rozvrh, partitio.

Předloha jest krátké a sumovní oznámení, co se z přítomného textu mluviti bude. Kazatel musí dobře považiti cíle textu, kam směřuje a co se v něm dělá? Poučuje-li tu čemu Duch Boží, či důvodí něčeho? či napomíná? či radí? či vystříhá? či poroučí? či hrozí? či schvaluje? či haní? či jen vypravuje něco? Což někdy v samém textu patrno jest, někdy předcházející neb následující slova namítají.

Předloha má:

Z textu jíti a ne do něho vnášína býti.

2. Má býti *s textem reciproca*, to jest: nemá ani víc, ani méně v sobě obsahovati, než co text nese.

3. Předloha má býti co nejužší, t. j. krátká a prostá, bez množení a květování slov.

Předloha má sumu všeho kázání posluchačům v mysl vložiti; protož nepochopí-li ji posluchači dobře a jadrně, jiné všecko téměř u vítr kazatel rozprávěti bude. Hřeší tedy, kdož tvrdými neb velebnými slovy předlohu přednáší, anebo v ní tak slova množí, že ji téměř kdy zavříti neví.

Rozvrh, partitio.

Rozvrh věc položenou, aneb obsah řeči na částky dělí; slove také *distributio* a o tom jsou tato pravidla:

1. Na více, nežli na tři částky řeč se rozvrhnouti nemá; a to proto:

a) Že více částek *paměť mate*, jak kazateli, tak ovšem posluchači.

b) Že kázání příliš na částky rozdrobené, *horlivé* b ý t i nemůže; protože v častém z částky do částky přestupování horlivosti *impetus* se trhá a ochladne. Horlivost kázání v opravdovém na applikací se meškání a jadrném ji zostřování záleží; k čemuž větší překážky býti nemůže,

jako mnoho otázek, když se jeu z jedné na druhou skáče, a žádné leč jalově, jako přibližkou neodpraví.

Tak přítomného textu (Jan 3, 16.) částky jsou tři: 1. Koho Bůh miloval? 2. Jak velice? 3. Proč?

Někdy se text sám patrně na jisté částky dělí, což samo přečtení jeho ukazuje, jako 1 Kor. 15. kap. mluví Pavel o budoucím vzkříšení, kteréhož nejprv jistotu klade, od počátku až do v. 34., potom způsob popisuje od v. 35. dokonce, což patrné jest. Někdy pak částky v textu tak i jinak rozstaveny jsou a bedlivým toliko kazatele soudem, co kam náleží, rozeznáno a spořádáno býti musí. Jako Izai. 56. částky dvě jsou: První, napomenutí k dobrým skutkům, kteříž se tu vypisují.

Druhá, příčina k tomu ponoukající; což divně jedno skrze druhé propleteno jest a co k první neb druhé částce náleží, z celé kapitoly shledáno býti musí.

2. *Dichotomia*, *διχοτομία*, dvoučástečnost, zvláštní má chválu pro snadnost i k rozumění i zpamatování; avšak kdo jí pověrně šetří, často větší nesnadnost sobě i jiným dělá, proto že ne všecky věci tak na dvé, leč s nějakým zavilým točením a kroucením štípati se dají.

3. Částky věci tak se klásti mají, aby od první k druhé, a od druhé k třetí jako po stupních se šlo. Tak v přítomném textu Jan 3, 16. mohou jíti částky: 1. O začátku. 2. O prostředku. 3. O dokonání spasení našeho. Začátek spasení našeho jest sám Bůh; prostředek spasení připravující jest Syn Boží, Pán Ježíš Kristus; dokonání a cíl život věčný.

4. Částky, jakým pořádkem položeny jsou, týmž pořádkem jedna po druhé traktovány býti mají.

5. Začátek traktování každé částky má býti přečtení textu, aby posluchač věděl, co se o tom praví.

6. Text pak rozvláčitěji se čísti má, aby mezi slovy textu a výkladem jich rozdíl byl.

7. Je-li text krátký, že se děliti nemůže, může se říci, že se 1. vysvětlí, 2. naučení z něho ukáže. Takto *deklarací* sama za jednu částku kázání, *applikací* za druhou bude.

III. Smyslu vysvětlení, declaratio.

Nejprvnější práce při slovích jest vyložení jich, aby pravý jejich smysl posluchačům co nejkratčeji a nejsvětleji před oči postaven byl, o čemž jsou tato pravidla:

1. Jsou-li slova textu sama z sebe světlá, netřeba než *synonymie* (*συνωνυμια*,) neb *periphrasí*, to jest: jinými slovy jich obnovení, ku příkladu v druhé částce, Jan 3, 16., že Syna svého dal, říci, že Bůh to, což nejmilejšího měl, to jest: Syna svého, kteréhož před věky zplodil a v lůnu svém pěstoval, nám pro potřebu naši z nebe na zem poslal. Podobně v třetí částce.

2. Pakli slovo textu některé v smyslu zatemnělé jest, na tom se pozastaviti a je rozbírati sluší, že by jako po snětí šupiny a po rozrazení škořepiny jádro se ukázalo. Tak tuto (Jan 3, 16.) při první částce nesvětlé jest slovo *svět*, i musí se povědíti, že se jím míní někdy nebe i země složení, někdy lidé na světě bydlící všickni vesměs; někdy sami bezbožní a to jest tuto vyznamenání jeho. Tak Bůh miloval svět, a t. d. to jest: Milosrdenství Otce nebeského tak veliké jest, že Syna svého poslal na svět, aby za všecky lidi stal se obětí smíření. 1 Jan 2, 2.

3. Pakli celé promluvení tvrdé jest, musí se povědíti, odkud to mluvení vzato jest a jak my nyní obecně to vyslovujeme. Příklad toho na slovích Kristových: Luk. 12, 35. „Mějte bedra přepásaná a svíce hořící“, kdež se ukázati může, že východní národové, kteříž nosí dlouhý oděv, chtíce práce čerstvé konati aneb na cestu se vydati, opasovali se. Služebníci pak, když pány své domů zprovázeti nočním časem mají, svíce do rukou berou. Kristus Pán tedy těmito slovy k bedlivosti a hotovosti vede.

4. Jestli přítomnému textu od odpůrců k dolíčení nějakého bludu cizí smysl se dává: dobře jest kratičce a středmě toho dotknouti a svrci; jako tuto (Jan 3, 16.) při první částce smysl není, jakž někteří praví, že Bůh jen ty miloval, o kterých předzvěděl, že věřiti budou a že světem proto je nazývá, poněvadž též hříšní byli a pekla sobě zasloužili; nebo jaký by to byl důvod v tento smysl: Tak Bůh miloval ty, kteří věřiti měli, že Syna svého dal, aby každý ten, kdo jistě věřiti má, nezahynul?

5. Připouští-li text více než jeden výklad, na to kazatel pilně pomysliti má, aby ten výklad lidu schválil, který jest nejvlastnější a nejvzdělavatelnější.

Kazatel text tak vykládej, jak ku potřebě posluchačů nejlépe připadá. Tak verš Izaiášův, 7, 14. „Aj, panna počne a porodí syna, a nazůve jméno jeho Emmanuel," jedni o Kristu, jiní o Ezechiášovi, jiní o Izaiášovu synu rozumějí; ale kazatel okoličnosti rozváže, první výklad schválí a utvrdí.

IV. Důvodnění, demonstratio.

Demonstratio jest stvrzení toho, což se již povědělo a vysvětlilo; že ten a ne jiný slov těch smysl jest, jak se povědělo. To potvrzování bere se: 1. Z textu. 2. Z jiných podobných Písem. 3. Z katechismu. 4. Z rozumu. 5. Z příkladů. 6. Z podobenství.

1. Z textu přítomného, t. j. z jeho *okoličností*. Ku příkladu: Kazatel vykládaje verš Jan, 3, 16. že se věrou nemíní historická víra, než živá, dovodí toho z verše 3, 21., kde Kristus Pán mluví, o činění pravdy.

Když se vykládá povědění Kristovo: „Nebude-li hojnější spravedlnost vaše nežli zákonníků a farizeů, nevejdete do království nebeského." Mat. 5, 20. Že Kristus Pán nemluví o spravedlnosti evanjelické, nýbrž o zákonní, ten výklad se tvrdí:

a) Cílem textu; nebo tu Kristus před sebe vzal, zákon vykládati.

b) Z slov předcházejících; neb Kristus Pán napomíná apoštoly, aby světlem pobožnosti jiným svítili.

c) Z slov následujících; neb po částkách vykládá zákon.

2. Písma podobná citují se, aby se jedno druhým tvrdilo a vysvětlovalo, jako k stvrzení, že víra toliko ústní nespasí, citují Mat. 7, 21. „Ne každý, kdo mi říká: Pane! Pane! vejde do království nebeského, ale ten toliko, kdož činí vůli Otce mého, kterýž v nebesích jest." Jak. 2, 14. „Co prospěje bratří moji, praví-li kdo víru míti a nemá-li skutků? zdaliž jej ta víra může spasiti?" — 2 Tim. 2, 19. „Znát Pán ty, kteříž jsou jeho, a: Odstup od nepravosti každý, kdož vzývá jméno Kristovo."

Pravidla toho:

a) Citování Písem má býti z obojího Zákona, nebo Nový Zákon Starým se tvrdí a Starý Novým vysvětluje.

b) Písma mají ne mnohá, však příhodná k věci přivozována býti, sice by nebylo dovozování než matení sebe i jiných.

c) Má-li přivedené Písmo něco nesnadnosti, sluší se při něm zastaviti a vysvětliti, přidávaje: jakoby řekl.

d) Když se propovědění přivodí, formálních slov Ducha svatého sluší užívati, leč by slova tvrdá a nepochopitelná byla, jako Izaiáš 28, 24. 25.

Poviš-li ta slova, takž jakž v textu stojí, žádný neporozumí; ale poviš-li smysl, k čemu směřují, snadno srozumí.

Cituje-li se historie, slovy se tak vázati nesluší, leč kterak by emphasim, to jest: ostrost a platnost v sobě měla. Jako kdy by citoval Ezech. 37, 10. o budoucím vzkříšení, dosti bude sumu platnějších slov připomenouti a ne všeho vyříkati.

3. Dobře také a vzdělavatelně dělá, kdož katechismus cituje a jak se co s přikázáním Božím, s modlitbou, vírou křesťanskou, klíči a svátostmi srovnává, ukazuje. Jako že Bůh miloval svět, (Jan 3, 16.) potvrditi se toho může: *a*) Ze závírky přikázání Božích, že Bůh jest činící milosrdenství nad tisíci. *b*) Z článku víry prvního, kdež se nazývá Otcem; nebo ani by toho jména neměl, kdy by nemiloval. Že Syna dal, toho druhý díl snešení apoštolského potvrzuje. Že skrze víru ospravedlnění jde, též snešení apoštolské učí. Svátosti ovšem to svědčí a tvrdí. Že konec víry jest život věčný, učí tomu poslední dva článkové víry, druhá prosba v modlitbě Páně a svátosti.

4. Důvodové mohou také brániti býti z *rozumu*, an pravíme, co samo přirozené světlo ukazuje; jako kdy bych k dotvrzení milosrdenství Božího, že Bůh svět miloval, rozumu toho podával k upovážení: nepřátely své milovati, není-li těžká věc a veliká ctnost?

5. Vysvětluje i tvrdí se také *příklady*, když ukazujeme, kdo kdy podobného něco nejen učinil, nýbrž trpěl; o čemž táž pravidla jako o citování povědína býti mohou, aby ne mnozí, ale případní příkladové byli vedeni. Jako tuto, (Jan 3, 16.) že každý, kdož věří spasen bude, příklad ženy hříšnice, lotra a Pavla dosti bude.

6. *Podobenství* mají moc k potvrzování a jako k zapečetování srdcím lidským toho, co již z Božího slova přivedeno jest; jako kdy by kdo na ta slova, že Bůh Syna dal (Jan 3, 16.) připomínal typy neb figury, kterýmižto v Starém zákoně předukázáno a jako malováno bylo, že Syn Boží za lid, jeden za všecky na smrt dán bude. Tak vydán pak na smrt, aby skrze to poslušenství zaslíbené z něho požehnání všechněm čeledím země zrozeno bylo. Tak vydán *Jonáš*, aby jeden za všecky utonul. Tak každoročně kozel jeden za hříchy lidu utrpěti a druhý pryč zahnán býti musil. 3 Mojž. 16, 10. 11.

Pravidla o tom:

a) Podobenství bráti se mají z věcí známých a ku pochopení snadných. Příklad toho máme na podobenstvích, jichž proroci, Kristus a apoštolové užívali.

b) Podobenství ne mnohá býti mají.

V. Doloha, applicatio, čili v užitek obrácení.

Applikací vůbec.

Applikací jest textu vysvětleného posluchačům k užitku obrácení.

Applikací jest nejplatnější částka kázání, bez níž by kázání bylo strom bez ovoce, ořech bez jádra, zvon bez srdce, tělo bez duše. *Applicatio est anima concionis.* Užitek z Božího slova nám plynoucí (jakož v dílu druhém, XI. XII. oznámeno) pater jest:

1. Ujištění v pravdě, *usus didascalicus.*
2. Odvrácení od bludu, *usus elenchticus.*
3. Zamilování ctnosti, *usus paedeuticus.*
4. Nelibost k hříchům, *usus epanorthoticus.*
5. Potěšení v kříži, *usus paracleticus, consolatorius.*

Taková *applikací*, čili textu dokládání dvojí jest:

a) na věci a

b) na osoby.

Na věc: když bez jmenování osob veřejně o věci mluvím, ku příkladu: „Odtud vidíme, že pravé jest toto a toto učení; tuto se poráží tento blud; tuto se poznává, jak jest užitečná věc bázeň Boží. Tuto poznáváme, jak jest škodná věc, nemíti pozoru na své svědomí. Tuto

máme příklad, že jest nejplatnější potěšení, v Bohu se těšiti.“

Na osoby pak, když se hned zejména tomu, tu co náleží vyčítá, ku příkladu: „Odtud vidíme, že učení naše jest pravé, když učíme a vyznáváme a t. d. Tuto se zahanbují Ariáni a t. d. Tuto sobě slyšte, vy páni a vrchnosti! — — Tuto nechť se zahanbí ožralci a lakomci a t. d. Vemte sobě potěšení tuto, vy chudí!“ a t. d.

Pravidla:

a) *Applikací* veřejná každému kazateli a kázání jest povinná; osobní pak prozřetedlnosti potřebuje: kdo, kde, kdy, komu mluví.

b) Naučení každé aby z textu plynulo.

Potvrzování v pravdě, usus didascalicus.

Je-li který článek k spasení potřebný, aneb jestli o něm někteří pochybují, mají býti posluchači napomenuti, aby se v něm utvrdili a stálí byli.

Formule k tomu jsou tyto a jiné podobné: „Odtud vidíme... Důvod tuto máme... Utvrzuje nám Písmo toto víru naši... Mocně se tuto prokazuje... Tímto pověděním posilujeme víry své... O šťastní my, že tomuto tajemství rozumíme!... Máme tuto zač Bohu děkovati, že“ a t. d.

Výstraha od bludu, usus elenchticus.

Co pravdě odporného jest, to má kazatel oznámiti, Božím slovem vyvrátiti a od toho posluchačům výstrahu dáti.

Pravidla býti mohou tato:

a) O žádném bludu zmínky činiti netřeba, leč patrně proti přítomnému textu čelí.

b) Nýbrž ani všeho, co proti textu čelí, připomínati se nemá, než před čím posluchače vystříhati jest potřebí. Pročež bludové dávní a dalecí, o nichž posluchači nevědí, ani vyvracováni ani jmenováni býti nemají, proto že *bludy vyčítati, jest rozsívati;* poněvadž kacířství nic jiného nejsou, než hříčka mozku lidského; vypravovati je, jest myšlénkám podnět dávati. Lépe tedy pomyjí těch v koutě nechati, nežli hýbáním jimi smrad množiti.

c) Vyvrácení má býti krátké, světlé a mocné.

Formule k refutování tyto jsou: „Vidíme tedy, že bloudí ti... Bídně se mýlí... Slepí, ó slepí, kteříž této pravdy nevidí... Ale poráží se tu blud tento“...

Napomínání k dobrému, usus paedeuticus.

Napomínání jest nabízení a rozhorlování posluchačů k tomu dobrému, o němž se z textu mluvilo, totiž buď ku pobožnosti a bázni Boží, buď k lásce k bližnímu, jenž záleží v spravedlnosti a milosrdenství, aneb sdílnosti; buď k středmosti v činech vlastních. V kterémž rozhorlování: 1. Potřebnost té ctnosti schvalována býti má. 2. V čem záleží, poučováno. 3. Jak k ní přijíti a jak překážky přemoci? ukazováno a to vše krátce, světle a jadrně.

Formule k tomu jsou tyto: „Tuto i my k sobě slyšme: „Znáte-li tyto věci, blahoslavení jste, budete-li je činiti,“ dí Kristus Pán (Jan 13, 17.). O dejž to Bůh, abychom nejen posluchači, ale činitelé byli... Hle toto: „Bůh miloval“ — mluví podnes, každý z nás sobě slyš“ a t. d.

Žehrání na hřích, usus epanorthoticus.

Žehrání jest oškliveni posluchačům hříchu, o nichž se v textu mluvilo. O tom jsou pravidla:

a) Na hříchy a ne na osoby má žehrati kazatel a pamatovati na to, že sám jest také člověk a že svatý Pavel dí: „Všecko mi sluší, ale ne všecko prospívá.“ 1 Kor. 6, 12.

b) Na všelijaké hříchy tajné i zjevné má býti dotíráno, proto že mnozí jsou tajní hříšnici, čehož třebas ani sami neznají, jako nemodlivati se jest tajný hřích, ale jiných hříchů pramen.

c) Ne všickni hříchové jmenováni býti mají, nebo co o bludech řečeno, totéž i o hříších pravé jest, že mluviti o nich jest jim učiti, proto že všetečná jest mysl lidská.

d) V každém žehrání oškliven má býti hřích co nejvíce, jak mrzkostí jeho, tak i Božími pohrůžkami.

e) Každé žehrání má býti zavřino napomenutím ku pokání a zaslíbením milosti Boží a jiných užitků, z pokání jdoucích.

Formule žehrání takové býti mohou: „Kdož by sobě neošklivil mrzutého toho hříchu? Nechť se tuto zahanbí ožralci, lakomci... Nahlédniž tuto každý k sobě“...

Formule napomínání ku pokání: „Ale nehřešiti jest věc anjelská, hřešiti a nepřestávati ďábelská. Hřešiti a povstávati přihází se lidem, kteříž spasení své milují, protož... Nemůžeš však tak hluboko zabřísti, abys vybříšti nemohl, jen čiň pokání.“ Tohle slove rány dělati, rány hojiti.

Potěšování, usus paracleticus, consolatorius.

Potěšováni jest ukazování posluchačům, jak se jim text v kříži, v pokušení, i v smrti hodí. To zajisté trojí jest, k čemuž všecka potěšení směřují, aby sobě křesťané věděli, jak udatně v kříži, v pokušení a v smrti počínati.

1. Kříž jsou bídy a zármutkové všelijací, zvláště pak chudoba, nemoc, siroba, nenávist, protivenství a příkoří jakákoli.

Protož kazatel, co z textu chudým, co nemocným, co osiřalým, co protivenství snášejícím ku potěšení vzato býti může, vždycky ukazovati má.

2. Pokušení jsou kolikerá. Protož naskytá-li text něčeho, jakž by se v pokušení zůstavený člověk udatně míti měl, zamlouvati toho nesluší, poněvadž řídko pobožní bez pokušení bývají.

3. Smrt jest nejodpornější zlé přirozené, jíž se tělo nejvíce leká. Protož křesťané často vyučováni o tom býti mají, proč se nelekati smrti, ale ji dobrou myslí čekati, když přijde, podnikati mají.

Formule: „Potěšená jsou tato slova všechněm zarmouceným. — Tímto milostným zaslíbením Božím nechť se potěšují chudí. — Ó jak sladká jsou slova tato! Ach Pane Bože! jak jsou přeštědrá potěšování tvá! Přijměteż toho vy, pokušení trpící. — Učte se také, abyste potěšovati nejen jiné mohli, nýbrž i sami, přišlo-li by pokušení na vás, zachystáni byli.“

Často přicházejí příčiny, že posluchači k chválení Boha a modlitbě napomenuti a porozhorleni býti mohou; protož se toho v takovém místě pomíjeti nemá. Takto promluvě a zveliče, že nás Bůh miloval a Syna dal, říci mohu: „Ach, jakého jest hoden chválení Pán Bůh náš,

jehož milosrdenství tak převeliké jest, bychom každý den, každou hodinu, každého okamžení děkovali, nevyděkujeme se. A prosme, ať nás od nevděčnosti zachová.“ — Promluvě, že „kdo věří, spasen bude,“ říci mohu: „I záleží-li tak mnoho na té víře, klekejme každý den na kolena a říkejme: Pane! přispoř nám víry!“ Po vysvětlení toho slova: *nezahynul* — říci mohu: „Sami pak často k zahynutí se chýlíme; prosme Pána, ať na toto slovo své pamatuje a zahynouti nám nedopouští.“

VI. Závírka.

Závírka kázání, *epilogus, conclusio, peroratio*, jest posledek řeči, posluchače k tomu, aby kázání dobře užili, vedoucí. Částka tato kázání jest tak potřebná, jako *exordium* a chce uměle býti udělána, jako která jiná.

Ze závírky pozná se kazatel.

Chladná zajisté závírka chladného kazatele ukazuje. Částky její jsou: 1. Repetici. 2. Napomenutí. 3. Přání.

1. Repetici jest kratičké některým slovem hlavních a potřebnějších mluvených věcí obnovení.

2. Napomenutí jest probuzení k pilnému spamatování toho a ostříhání.

3. Přání jest žádost k Bohu, aby sám u víře, lásce a naději nás vzdělával a ku konci víry, jenž jest věčný život, pro milosrdenství své nám dopomáhal.

Závírka čím kratší, tím lepší bývá; a čím ostřejší v věcech, slovích a hlasu jest, tím milejší.

O přecházkách, transitiones.

Potud o částkách kázání. Přináleží pak také k světlosti kázání slušné spojování částek. Co by medle lidské tělo bylo, kdy by údové vespolek žilami propleteni nebyli a svázáni? Jak by se stavení v hromadě drželo, kdy by jen dříví a kamení rozsázel, a žádnými sponami, skobami, hřebíky, vápnem, jedno s druhým nespojil?

To pak spojování děje se někdy kratčeji podle gramatické konjunkcí: „poněvadž, ačkoli, tolikéž, ne méně, také, a tak, tedy, nýbrž, pročež,“ aneb obšírněji skrze *přecházky*, transitiones. Tyto pak jsou formule, který miž

posluchačům, *že od věci k věci přistupujeme*, návěští dáváme, ku příkladu:

„Až potud o první věci, následuje druhá.

Potud mluveno o církvi veřejně, následuje o oudech jejích.“

Přecházka slove *plná*, když se obé poví, i co již mluveno, i k čemu se nyní přistupuje. Užívá se pak často jen *polovičných* přecházek, když se buď toliko to, co přišlo, napoví a hned bez odpovědi jiné začne, jako: „až potud o první věci; druhá nám vypravuje, kterak“ — aneb když o tom, co přišlo mlče, o následujícím se mluví, jako: „následuje druhá věc, v níž se“ — a t. d. Přecházky se někdy *skrze otázky* dělají: „Ale řekne někdo.“ — aneb: „Tuto by mohl mysliti někdo, jak, aneb proč toto jest? — Pročež přistupme k druhé neb třetí věci, ta nás při tom zpraví.“ — —

Díl třetí.

O líbeznosti kázání.

Nejen světlé, ale i *líbezné* kázání býti musí, má-li se s chutí a užitkem poslouchati.

Ta libost jest: 1. V celém kázání. 2. V pěkných věcech. 3. V ozdobných slovích. 4. V ozdobných sentencích. 5. V příjemnosti hlasu. 6. V gestech vážných.

I. Líbeznost celého kázání.

Líbeznost celého kázání jest trojí: 1. Jistota. 2. Krátkost. 3. Proměnnost.

K líbeznosti celého kázání náleží předně jistota a ta záleží v tom, aby kazatel dobře sobě kázání připravě, dobře je sobě také v pamět vložil, a pořád směle a vesele mluvil. Mluví-li kazatel s oslýcháním a nesměloslí, nahlédaje do papíru, ovšem s nějakým zatínáním a teprv slov i věcí lapáním, nepříjemné kázání bývá učiněno. Protož kazatel sobě kázání časně přistroje, jednou i podruhé i vícekráte, je-li mdlé paměti, přeběhnouti a opakovati sobě musí. Tuto se *Horácovo* vyřknutí naplní: „Rem bene praevisam verba haud invita sequuntur.“ Dobře-li sobě přehlídneš věci, poplyne tobě sama řeč.

K líbeznosti patří za druhé krátkost a tato jest ozdoba znamenitá a k činění bedlivých posluchačů jistý prostředek; jakž praví *Horác:*

Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi faciles, teneantque fideles.

To jest:

Cokoli předkládáš, mluv krátce, by posluchač snáze
slovům srozuměl tvým a věrně je v paměti snášel.

Nebo nemožné jest lidské mysli, aby přes hodinu při jedné věci jadrně zdržána byla. Protož co se déle mluví, u vítr se mluví. Nýbrž je-li kdo v tom znám, že dlouho mluvívá, posluchači dlouhosti se bojíce, hned z počátku mysl spouštějí, tak že ne živé bývá poslouchání. Dlouhost naprosto jest zbytečná a nemůže než tesklivá býti. Mezi tím nalézají se však i takoví posluchači, kterým i prodloužené, je-li jen bystře přednešeno, kázání dlouhé nebývá.

Námitka.

Dí někdo: „Když jest mnoho věcí, škoda jich nechávati.“ Na tuto námitku odpovídám: Dobře by bylo, aby bylo mnoho věcí, ale že někdy bývá mare verborum, gutta rerum, moře slov, krůpěje věcí: protož odmísí-li kazatel zbytečnost slov, bez nichž také býti může, sotva jich tak mnoho povědíti může. Dále: Byť i užitečných věcí a naučení hojnost měl, zdaž všecko jednostejnou obšírností vésti třeba? Vyberme pro posluchače potřebnějších a případnějších, jiných krátce dotkněme. Tuto bychom o tom a tam o onom mluviti mohli, ale není času. Sice mnoho si umíniti a málo neb na běh odbývati a z částky na částku skládati, jest mali concionatoris bona nota, zlého kazatele dobré znamení. Nýbrž radí osvícení muži, kdykoli by kazatel ustávání posluchačů spatřil, aby hned přestal, byť ještě lepší věci měl a čas třeba nepřešel. Sice málo toho užívá a mohl by to lépe podruhé při čerstvosti vynaložiti, nežli tu. Nebo jako tu není žádná přívětivost, do hostů cpáti a líti všecko, což máš, i nejlepšího: tak tuto podobné jest.

K líbeznosti celého kázání patří za třetí *proměnnost a rozličnost jak věcí tak slov.* Nebo všelijak pravé jest: Varietas delectat, rozličnost dává libost. Kvítek čím více má barev, tím bývá milejší; zahrada čím více rozličných stromů a bylin, tím vzácnější; apatéka čím více rozličných léků, tím dražší; musika čím více uměle provívajících hlasů, tím líbější a jímavější; tak i tuto ne vždycky jedním hlasem vrzati, ne vždycky jednostejných formulí, přecházek a slov užívati sluší.

II. Pěknost věcí.

Trojí jest ozdoba věcí: 1. Zvláštnost, 2. Případnost, a 3. Jadrnost.

1. Zvláštnost v tom jest, aby nebylo toliko známé a již ošoustané věci, ale něco neobyčejného, aby ku podivení posluchač přivozován byl. To jak příklady mnohých řečníků, tak samým zkušením se stvrzuje. Nebo kazatelé ti, kteříž nemyslí, aby novým něčím posluchače občerstvili, nepříjemní jsou a tesklivi, proto že sobě posluchač myslí: „To bych i já uměl povědíti," a tak mu hned mysl jinam zaběhne, aneb usne. To zajisté přirozeno jest všechněm lidem, (by pak se i v tom souditi neuměli) aby věci nové a neobyčejné milovali, a mysl po nich se pásla. Mezi tím tak nové věci býti mají, aby z staré moudrosti Boží, v Písmích svatých vyjevené, vzaty byly, a k nim napomáhaly, a aby přitom byly snadné. Nebo vysoké a z pátého ponebí vzaté moudrosti nepřinášejí podivení, než raději při hloupých větší mrákotu a tesklivost, při osvícených pak smích. Netřeba pak takových nových věcí v Platonovi, Senekovi, Ezopovi hledati, (ač kde i to platí? v následujícím dílu se ukáže;) biblí svatá plná jest přepěkných povědění, historií, příkladů, podobenství, přípovídek, kterých se mistrovsky v přístupích, výkladech, závírkách užívati může.

2. Případnost v tom jest, aby cokoli kazatel mluví z textu a k textu, z posluchačů k posluchačům bylo. Nebo nemluviti v kázání slovy textu, pokud nejvýš možné, a nenarážeti vždycky na přítomné časy, jest tak orati, aby role nezoraná zůstala; jest tak mlátiti, aby obilí nevymlácené zůstalo, to jest: mlátiti zemi, stěny, hambalky, neb samu slámu, bez dosahování však klasů. Protož kazatel mluviti tak má, aby každé téměř slovo z textu bylo a k přítomnému času a místu připadalo, tak aby všecko, co se mluví, z textu plynulo, a všecko se o přítomný čas a případnosti naše otíralo. Toho pak chce-li kdo následovati, musí sobě nejdříve text prohlédaje, obzvláštní sentencí, *phrases,* a slova vyhlédnouti, na něž by i výkladem a mravným ponaučením dotírati i v celém mluvení napadati mohl.

Toho šetře kazatel, způsobí v posluchačích líbeznost, a budou se diviti, že text tak věci případný jest, když se vždycky jedno druhému, text přítomnému času, a čas textu ozývati bude.

3. Jadrnost v tom jest, aby, cokoli mluví kazatel, takové bylo, jakoby to před očima posluchačů maloval.

Čehož tu konání dvojí jest nástroj. 1. *Merismus*, *μερισμος*, a 2. *Hypotyposis*, *ὑποτυπωσις*.

Merismus, *μερισμος*, *distributio*, jest po částkách něčeho vyčítání, jako: Aby každý, kdož věří, to jest: Každý; žid, pohan, učený, neučený, urozený, neurozený, moudrý a hloupý. To velikého světla a líbeznosti přidává. Neb ačkoli, když kdo dí: „Válka jest," všecko což ve válce bývá, úhrnkem pověděl, nicméně, vyčte-li jiný po částkách, co se tu děje, jako: vylévání krve, loupeže, ohně každodenní, zpuštění zemí, mordování, zajímání přátel, dělání sirotků, zprznění paní a panen, zastavení Božích služeb, přestání práv a všelijakých dobrých řádů, svobodný průchod všelikým bezbožnostem a hanebnostem, strach odevšad: tento, ačkoli nic více nepověděl než onen, předce zdáti se bude, že všecko pověděl, onen nic. Jen tu šetřiti sluší, aby se hlavních částek neopouštělo, an se drobnější vyčítají. Ez. 24, 1. 2. 3. Ezech. 36, 4. Řím 2, 6. 7. 8. Jan 5, 28. 29.

Hypotyposis, *ὑποτυπωσις*, čili *representatio*, jest okoličností jadrné vyčítání, aby se posluchači zdálo, ne že poslouchá, ale že se dívá na věci. Tak vypsal David Boha strojícího se na bezbožné: „Bůh jest soudce spravedlivý! Bůh silný hněvá se na bezbožného každý den. Neobrátí-li se, naostřít meč svůj; ano lučiště své již natáhl, a naměřil je. Připravil sobě i zbroj smrtedlnou; střely své proti škůdcům spravedlivých přistrojil." Žalm 7, 12—14.

„Všecka hlava jest neduživá, a všecko srdce zemdlené. Od spodku nohy až do vrchu hlavy není na něm místa celého, jen rána a zsinalost a zbití zahnojené, čehož se ani nevytlačuje, ani uvazuje, ani olejem změkčuje. Země vaše zpustla, města vaše vypálena ohněm. Zemi, pravím, vaši před vámi cizozemci zžírají a v poušť obracejí, tak jakž vše kazí cizozemci. I zůstala dcera Sionská sama jako budka na vinici, jako chaloupka v zahradě tykevné, a jako město obležené." Izai. 1, 5—8.

„Vyleji vody na žízniveho, a potoky na vypráhlost. Vyleji Ducha svého na símě tvé, a požehnání své na potomky tvé. I porostou, jako mezi bylinami, jako vrbí vedle tekutých vod." Izai 44, 3. 4. — Izai. 34. Baruch 6, 3. — Kolos. 2, 14. 15.

*

III. Ozdobování slov.

Slova se okrašlují trojím způsobem:

1. Přidáváním, 2. směnováním, 3. harmonií.

Přidávání a množení slov děje se skrze *epitheta, synonyma, periphrases.*

Epitheta, jména přídavná, nejsou-li čistě k věci připadající, více řeč hyzdí, než ozdobují.

Synonyma a *epitheta* (jména *souznačná*, *přídavná)* množiti nesluší, leč kde se něco vyjadřuje, zveličuje aneb ztenčuje, jako ve vysvětlení a mravném ponaučení bývá. Protož směšný se činí, kdo v přístupu, v předloze, rozvrhu a v závirce slovný jest.

Periphrasis všudy místo má, je-li toliko k věci.

2. Směnování slov jest dvojí: prosté a květované; prosté, když místo slova jeho souznačnost (*synonymum*) aneb *periphrasi* položím, což aby se proměňovalo, šetřiti dobré jest. Sice, kdo ku příkladu Krista jináč jmenovati neumí než jedním způsobem, jako: Pán a Spasitel náš, Ježíš Kristus, a Pavla: apoštol Páně, sv. Pavel: tesklivý jest kazatel. I jsou takoví kazatelé, kteříž v jednom kázání jedno a též slovo neb *periphrasim* množstvíkráte, až uši bolejí, opětují, jako by žádných *synonymů* nebylo.

O směnování slov květovaném bylo již v dílu druhém jednáno.

3. Harmonie záleží v umělém slov proti sobě rozstavení, aby líbě zněla; tomu *rhetorové* říkají figurae dictionis, a počítají těch figur deset; ale kazatel nejčastěji může užiti čtyř, jenž jsou:

1. *Anaphora.* 2. *Epistrophe.* 3. *Climax.* 4. *Paranomasia.*

Anaphora (*relatio*) jest opakování jednoho a téhož slova v počátcích průpovědí, jako když dím: „Tak Bůh poroučí, tak láska velí, tak rozum ukazuje, tak společné vzdělání vyhledává, tak na svatých příklady máme.“

Příkladová *anaphory* z Písma svatého:

„Požehnaný budeš v městě, požehnaný i na poli. Požehnaný plod života tvého, ourody země tvé, i plod dobytka tvého, prvorozené skotů tvých, i stáda bravů tvých. Požehnaný koš tvůj, i díže tvá. Požehnaný budeš vcházeje, požehnaný i vycházeje.“ 5 Mojž. 28, 3—6. „Jak jsou mnozí nepřátelé moji, mnozí povstávají proti mně;

mnozí mluví o duši mé: Nemáť tento žádné pomoci v Bohu.“ Žalm 3, 2. 3.

„Lépe jest doufati v Hospodina, nežli naději skládati v člověku. Lépe jest doufati v Hospodina, nežli naději skládati v knížatech.“ Žalm 118, 8. 9.

„Někomu dána bývá skrze Ducha řeč moudrosti, jinému pak řeč umění podle téhož Ducha; jinému pak víra v témž duchu, jinému darové uzdravování v jednostejném Duchu; někomu pak divů činění, jinému pak proroctví, jinému pak rozeznání duchů, jinému pak rozličnost jazyků, jinému pak vykládání jazyků.“ 1 Kor. 12, 8—10.

„Bratří, kterékoli věci jsou pravé, kterékoli poctivé, kterékoli spravedlivé, kterékoli čisté, kterékoli milé, kterékoli dobropověstné, jestli která ctnost a jestli která chvála, o těch věcech přemyšlujte.“ Filip. 4, 8.

Epistrophe (*conversio*) jest téhož slova (*epiphora*) neb syllaby při konci opětování; jako: Bůh Otec nás stvořil, Syn vykoupil, Duch svatý posvětil. Co nás Bohu Otci milé činí? — Víra. Co Krista účastny? — Víra. Které jest znamení Ducha svatého v nás přebývajícího? — Víra. —

„Židé jsou? Jsem i já. Izraelští jsou? Jsem i já. Símě Abrahámovo jsou? Jsem i já. Služebníci Kristovi jsou? (Nemoudře dím) nadto já.“ 2 Kor. 11, 22. 24.

Žalm 136. naskrze, „věčné jest milosrdenství jeho“. „Kdož jest to ten král slávy? — Hospodin zástupů; ont jest král slávy.“ Žalm 24, 10.

Climax (*gradatio, scala, gradus*) jest jako po stupních jíti, když se předcházející průpovědi poslední slovo nebo oud na začátku následující průpovědi častěji opakuje, jako:

„Vyslýchati budu (dí Hospodin), vyslýchati budu nebesa, a ona vyslyší zemi. Země pak vyslyší obilí, i mest, i olej, a ty věci vyslyší Izraele.‘ Ozeáš 2, 21. 22.

„Péče o učení se jest milost, a milost jest ostříhání zákona jejího, pozor pak na zákon jest podpora neporušitedlnosti. Neporušitedlnost pak působí to, abychom byli blízko Boha. Žádost tedy moudrosti přivodí do království.“ Kniha Moudrosti 6, 18—20.

„Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh. To bylo na počátku u Boha. — V něm život byl, a život byl světlo lidí. A to světlo

v temnosti svítí, ale tmy je neobsáhly.“ Jan 1, 1. 2. 4. 5.

„Chlubíme se nadějí slávy Boží, a nejen nadějí, ale také chlubíme se souženími, vědouce, že soužení trpělivost působí, a trpělivost zkušení, zkušení pak naději, a naděje nezahanbuje; nebo láska Boží rozlita jest v srdcích našich skrze Ducha svatého, kterýž dán jest nám.“ Řím. 5, 2—5. — 1 Kor. 11, 3. — Jak. 1, 24. 25. — 2 Petr 1, 5. 6. 7.

Paronomasia, *παρονομασια*, *agnominatio*, *adsonatio*, *soniadacaquatio*, jest figura řeči, když se maličko litery v slově změní, aby si smysl změnil, jako: „Nejsou vůdcové, ale svůdcové.“

„Statek, zmatek.“ „Mladost, radost.“ Tak o vrchnosti mluvě, řici bych mohl: „Kdo neseš zbraň, braniž se, a zastávej nevinných, abys ji darmo nenosil. Pokrytci budou časem odkrytci, mají hříchy za hříčky.“

K *paronomasii* přináleží *ploce*, *πλοκη*, to jest: když se jedno a též slovo bez měnění opětuje, tak však, aby nejprv osobu, potom povahy znamenalo, jako dí sv. Pavel: „Ne každý Zid jest Židem, t. j. na srdci obřezaným.“ Tak se říci může: „Vizte křesťané, abyste byli křesťany; poddaní poddanými, kněz ať jest knězem, vrchnost vrchností, milostivý milostivým, spravedlivý spravedlivým.“

IV. Ozdoba sentencí.

Ozdobování průpovědí jest, aby ne vždycky prostě řeč šla, jako by jen jalově něco povídal, než aby se zažívala tak i jinak.

V rhetorice tomu říkáme *figurae sententiae*, a jest jich deset:

1. *Exclamatio*, zvolání.
2. *Interrogatio*, otázka.
3. *Aposiopesis*, zamlčení.
4. *Correctio*, napravení aneb odvolání.
5. *Apostrophe*, obrácení řeči jinam.
6. *Prosopopoeia*, v osobě jiného mluvení.
7. *Addubitatio*, rozpakování.
8. *Communicatio*, k soudu podání.
9. *Occupatio*, řeči předchvácení.
10. *Concessio*, puštění.

1. *Exclamatio,* ἐκφωνησις, zvolání, jest s podivením neb s žádostí něčeho propovědění, ku příkladu: „Aj, jak jest to dobré, a jak utěšené, když bratří v jednomyslnosti přebývají!“ Žalm 133, 1.

„Ó bys protrhl nebesa a sstoupil, aby se od přítomnosti tvé hory rozplynouti musily.“ Izai. 64, 1.

„Bídný já člověk! kdo mne vysvobodí z toho těla smrti?“ Řím. 7, 24.

„Ó hlubokosti bohatství i moudrosti i umění Božího! jak jsou nezpytatedlní soudové jeho, a nevystižitedlné cesty jeho!“ Řím. 11, 33.

„Ó národe nevěřící a převrácený, dokud budu s vámi! Dokudž vás snášeti budu.“ Mat. 17, 17.

2. *Interrogatio,* ἐρωτησις, otázka, jest figura, když něco zvláštního s dotázkou povídáme, ku příkladu:

„Kdož by se byl o mne zasadil proti zlostníkům? kdo by se byl za mne postavil proti těm, jenž páší nepravost?“ Žalm 94, 16.

„Kdo může vymluviti nesmírnou moc Hospodinovu a vypraviti všecku chválu jeho?“ Žalm 106, 2.

„K kterému kdy z anjelů řekl: „Syn můj jsi ty, já dnes zplodil jsem tebe?“ Žid. 1, 5.

„Nevídáš-li toho, že muž snažný v díle svém před králi stává? nestává před nepatrnými.“ Přísl. 22, 29.

„Proč se bouří národové, a lidé daremné věci přemyšlují?“ Žalm 2, 1.

3. *Aposiopesis,* ἀποσιωπησις, *reticentia,* zamlčení, když něco nedopovím. Ku příkladu:

„Umřeš pro ženu, kterouž jsi vzal, poněvadž jest vdaná za muže.“ 1 Mojž. 20, 3. Nedopovězeno totiž: nevrátíš-li ji.

„Duše má zkormoucená jest velmi; ale ty Hospodine! až dokud?“ (nedopovězeno: stírati budeš mne?) Žalm 6, 4.

Slouží tato figura obzvláště v horlivosti, když něco vroucně povědíti chceme, a potom jako upamatujíce se, utínáme, jako: „Ožralci jsou, hovada obžerná, a nechť všeho nepravím. — Vrchnost měla by, — ale přijde čas, že jiný k tomu přihlédne.“

4. *Correctio,* ἐπανορθωσις, *epanorthosis,* napravení neb odvolání, jest, když povědíce něco, zase jako odvoláváme a napravujeme, ku příkladu: „Přijde hodina, anobrž již přišla, že se rozprchnete jeden každý k svému,

a mne samého necháte; ale nejsemť sám, nebo Otec se mnou jest.“ Jan 16, 32.

„Hojněji, než oni všickni pracoval jsem; avšak ne já, ale milost Boží mně přítomná.“ 1 Kor. 15, 10.

„Živ jsem již ne já, ale živ jest ve mně Kristus.“ Gal. 2, 20.

„Neuctíti otce, hřích jest, nýbrž co dím hřích? — nešlechetnost veliká jest.“

5. *Apostrophe*, *ἀποστροφη*, *aversio*, *προσφωνησις*, obrácení řeči jinam, jest, když od posluchačů řeč odvrátě, k Bohu aneb k anjelům, neb k někomu nepřítomnému, neb k věcem bezdušným ji obrací kazatel.

Příklady: „Slyš, ó Bože náš, že jsme v pohrdání a obrať pohanění jejich na hlavu jejich, a dej je v loupež v zemi, v níž by zajati byli.“ Nehem. 4, 4.

„Taková mzda budiž dána mým protivníkům od Hospodina a mluvícím zlé věci proti duši mé. Ty pak, Hospodine, Pane, nalož se mnou laskavě pro jméno své.“ Žalm 109, 20. 21.

„Jako nádobu hrnčířskou roztříštíš je; a protož, králové! nyní usrozumějte sobě, vyučujte se soudcové zemští!“ Žalm 2, 9. 10.

„Nýbrž, ó člověče! kdo jsi ty, že odmlouváš Bohu? zdaž hrnec dí hrnčíři: proč mnes tak udělal?“ Řím. 9, 20.

„Nebojte se, zvířátka polí mých; neboť se zazelenají pastviska na poušti, a stromoví přinese ovoce své, fík, i vinný kmen vydají moc svou.“ Joel 2, 21.

6. *Prosopopoeia*, *προσωποποιεια*, *personae effectio*, mluvení v osobě jiného, když jako jinou osobu na sebe bereme, a na jejím místě mluvíme. Tak se v kapitole páté knihy Moudrosti pěknou *prosopopejí* vypisuje pozdní naříkání bezbožných.

„Takto praví Hospodin: Nebe jest má stolice, a země podnože nohou mých.“ Izai. 66, 1.

„Mne více neuzříte od této chvíle, až díte: Požehnaný, kterýž se béře ve jmenu Páně!“ Mat. 23, 39.

„Jeden každý chvátá k zisku svému po své straně, aneb říká: Pojďte, naberu vína, a opojíme se nápojem opojným, a bude nám rovně zítřejší jako dnešní den, nýbrž větší a mnohem hojnější.“ Izai. 56, 11. 12.

7. *Addubitatio*, *ἀπορια*, *διαπορησις*, rozpakování, když se rozmýšlíme, co činiti neb povědíti máme; ku pří-

kladu: „Nevím tuto, odkud začnu? co prvé říci mám? peklem-li bezbožného ku pokání strašiti, čili nebem vábiti mám?“

„Kamž bych zašel od Ducha tvého, aneb kamž bych před tváří tvou utekl?“ Žalm 139, 7.

„Dí vladař sám v sobě: Co učiním? teď pán můj odjímá ode mne vladařství; kopati nemohu, žebrati se stydím.“ Luk. 16, 3.

„Jest-li mi prospěšněji, živu býti v těle pro práci, tedy nevím, co bych vyvolil. K obému se k tomu nakloňuji, žádost maje umříti, a býti s Kristem, což by mnohem lépe bylo; ale pozůstati v těle, potřebněji jest pro vás.“ — Filip. 1, 22—24.

8. *Communicatio, ἀνακοινωσις,* k soudu podání, když se něco samým posluchačům k soudu a rozeznání podává; ku příkladu: „Nyní tedy, obyvatelé Jeruzalémští, a muži Judští, suďte medle mezi mnou a vinicí mou.“ Izai. 5, 3.

„Jestli já skrze Belzebule vymítám ďábly, synové vaši skrze koho je vymítají? Protož oni soudcové vaši budou.“ Luk. 11, 19.

„Petr a Jan odpovídajíce jim, řekli: Jest-li to spravedlivé před obličejem Božím, abychom vás více poslouchali než Boha, suďte.“ Skutk. 4, 19.

„Co chcete? s metlou-li abych přišel k vám, čili s láskou a s duchem tichosti?“ 1 Kor. 4, 21.

9. *Occupatio, προληψις, προκαταληψις,* řeči předchvácení, když posluchačů slovům neb myšlením vstříc vcházíme; ku příkladu: „Ale tuto by někdo mysliti mohl. Ale řekne někdo. Vstoupí-li kdo tuto na odpor a řekne-li“ ... Jest pak řeči předchvácení dvojí: *tajné a zjevné; occupatio tecta, et aperta.*

Tajné:

„Nemůže zmařeno býti slovo Boží; nebo ne všickni, kteříž jsou z Izraele, Izraelští jsou.“ Řím. 9, 6.

Zjevné:

„Nemyslete, že můžete říkati sami u sebe: Otce máme Abrahama; neboť pravím vám, že může Bůh z kamení tohoto vzbuditi syny Abrahamovi.“ Mat. 3, 9.

„Ale řekne někdo: Kterak vstanou mrtví? v jakém pak těle přijdou?“ 1 Kor. 15, 35.

10. *Concessio*, *συγχωρησις*, puštění, když něco odpůrci pouštíme, tak ale, aby se to na jeho hlavu obrátilo Ku příkladu:

„Ty věříš, že jest jeden Bůh; dobře činíš; i ďáblové tomu věří, avšak se třesou.“ Jak. 2, 19.

„Nechť jest tak, že jsem já vás neobtěžoval; než chytrý jsa, lstí jsem vás zjímal. Zdaliž skrze někoho z těch, kteréž jsem poslal k vám, obloupil jsem vás?“ 2 Kor. 12, 16. 17.

V. Příjemnost hlasu.

Hlaholem kazatele velmi se řeč ozdobuje, jestli že ho případně užívá, aby totiž mluvil:

1. Hlasitě, bez násilí však a bez křiku.

2. Pozorně bez huhnání, zadrhání, kašlání, stonání, trhání a dvoření jakéhokoli.

3. Případně k věci, níž neb výš, spěšněji nebo rozvláčněji, jak o čem. „Bez muziky nekaž“ — říkával jeden zvláštní muž. Muzika pak má linie, poněvadž noty vystupují neb sstupují, a noty některé jsou krátké, jiné dlouhé, jiné běžné, jiné kvadráty. Tak hlas kazatele ne po jedné linii jíti má, čehož kdy by kdo v obecném mluvení užíval, vysmán by byl. Ani jednostejně skákati není slušné aneb zase na kvadráty strhovati hlas, než jak jest věc, tak mluviti.

Emphatica, t. j. slova platná, váhu mající, pozoru a spamatování potřebující, vážně a rozvláčně se mluviti mají, věci žalostné též. Věci pak veselé, běžně, běžněji ať jdou. Po částkách pak takto pozor na to býti má:

Přístup přednášej tichým, *předlohu a vysvětlení* prostředním hlasem. *Mravné ponaučení* pak a závírka jadrněji zníti mají, než jiné částky.

VI. Vážnost gestů.

Poslední jest, však znamenitá kazatele ozdoba *gestus;* to jest příslušné hýbání těla, kteréž tomu chce, aby na kazatelnici kazatel neležel, ale stál; ne maňasem a špalkem, ani zase zápasníkem neb kejklířem byl, ale člověkem živým, nábožným, však o věcech žalostných tvář smutnou, o veselých veselou ukazoval; o nebi mluvě, vzhůru,

o pekle neb zemských věcech dolů hleděl. Tuto mnozí mnohá pravidla dávají, při applikování však jich dobře na pozoru se míti sluší.

Vůbec jest známo, že některým samo přirození jakousi libost dalo, aby cokoli činí, milé bylo, jiným pak neštěstí jakés, aby cokoli činí, bylo nepříjemné.

V mezích tedy svých každý držeti se má.

Díl čtvrtý.

O mocnosti a pronikavosti kázání.

Mocnost kázání v tom záleží, aby kázané slovo hluboce vázlo v srdcích posluchačů a jimi, kam řečník Boží naměřil, hýbalo. Kdo sic hledá, aby věci pěkně přednášel, světle a libě, tím samým nemálo mysli posluchačů dosahuje.

Zvláštní však ještě pravidla pozůstávají, jak se tím hloub k srdci pronikati může; pročež i těch kazatel šetřiti musí, nechce-li zúmyslně něčeho v ouřadě svém zanedbávati, jelikož Božím nástrojem jest, ostatek pak poroučeti Bohu.

Naměřovati pak má kazatel všemi svými kázáními, jako služebník Kristův, k tomu, aby posluchačům posloužil:

1. K plnému Boha a jeho *čisté pocty* milování.

2. K nenávidění satana a jeho klamu a svodu, i všelikého při Božích věcech mudrování, a všetečných nebezpečných oumyslů lidských.

3. K známosti vlastních hříchů a všudy se nalezající bídné nedokonalosti, a z toho k nelíbení se sobě, pýření se před Bohem, a k ustavičnému pokání.

4. K bázni Boží a pomst jeho, a skrze to k patrnému chození v povolání svém.

5. K společné lásce a milování všech bližních a konání při nich jak spravedlnosti (v neškození jim žádným vymyšleným způsobem), tak v milosrdenství, (v napomáhání jim, čím možné, a tak k lítosti a citedlnosti bíd jejich skutečně).

6. Ku potěšení v Bohu a k veselé ve všech příčinách naději milosti Boží zde i věčně. Což vše chce-li

posluchačům mocně do srdcí vkládati, tohoto sedmera pilně šetřiti musí:

I. Aby mluvil Písemně.
II. Aby mluvil vážně.
III. Aby mluvil směle, jako z místa Božího.
IV. Aby po místech k bedlivosti napomáhal.
V. Aby potřebnější věci dobře zaostřil.
VI. Aby z pravdy a vlastní citedlnosti mluvil.
VII. Aby Boha na pomoc vzýval.

I. První prostředek ku pohybování srdcí jest *mluviti Písemně.*

Předně tedy, pokudž nejvýš možné, ať myslí kazatel, aby kázání jeho vynášena byla slovy a frázemi samých Písem svatých, i příklady a historiemi týchž Písem, a to pro příčiny dvě:

a) Že tak poroučí Duch Boží. Pán Bůh posílaje Ezechiele k lidu, řekl: „Jdi, a mluv jim slovy mými.“ Ezech. 3, 4.

Ne svými, ne *Ciceronovými* nějakými slovy, než Ducha svatého slovy mluviti má, kdož z místa Božího mluviti chce. (Ut jureconsultus sine lege, sic legatus sine auctoritate loqui erubescat, multu autem magis theologus sine Scriptura.)

b) Že žádného mistrovnějšího a mocnějšího řečňování není nad řeč Ducha svatého v Písmích a býti nemůže. Nechť sobě, kdo chce, chutná *Ciceronův* neboli *Demosthenův* styl (způsob psaní), ani jejich však ani žádného člověka řeč tak hluboko a ostře jako řeč Boží nepronikne na věky. „Živá jest zajisté řeč Boží a mocná, a pronikavější nad každý meč na obě straně ostrý, a dosahuje až do rozdělení i duše, i ducha, i kloubů, i morku v kostech, a rozeznává myšlení i mínění srdce.“ Žid. 4, 12. Žádný pěknější *gramatiky*, a ozdobnější *rhetoriky*, mocnější *dialektiky* neudělá, nad Ducha svatého na věky.

Chce-li kdo sličnými lidskými frásemi a přípovídkami mluviti, řečňování to jeho v uších se bude stavovati, ale k srdci neprostoupí, proto že srdce lidské, ač se v něčem kochá, jímati se však žádnému nedá, kromě svému všemohoucímu Stvořiteli, jakož zkušeno jest.

Ale proti tomu by někdo říci mohl:

a) Slova a fráses Písma jsou tvrdá; srozumitedlněji jest posluchačům našimi zvyklými slovy mluviti.

Odpověď. 1. A čí jest vina, nejsou-li Písemná mluvení posluchačům obvyklá, nežli kazatele, kterýž má posluchačům biblí svatou jak v věcech, tak v slovích v známost uvoditi.

2. Když se Písemných mluvení případně a kde potřebí maličkým vysvětleníčkem užívá, nic nad ně světlejšího, nic mocnějšího není.

β) Říci by někdo mohl: Tak by ani povědění učitelů církve přivoditi neslušelo, ježto často pěkná jsou; nýbrž mnoho jest i mudrců pohanských pěkných povědění, též historií rozličných, které se za příčinami lidem pro poučení neb výstrahu připomínati mohou.

Odpověď. 1. Odkázáni jsme k zákonu a svědectví. (Izai. 8, 20.) Tu dosti jest povědění a historií, i příkladů předivných pravý sklad. Ten rozbírati a posluchačům ukazovati nevzdělavatedlněji jest. Co lid prostý ví, kdo byl *Cicero neb Seneka.*

2. Může se pak něco i z otců, i z pohanských knih přiváděti v dvojí příčině: *a*) Jedno, když jsou posluchači vycvičenější, věcem takovým rozumějící. *b*) Druhé, když potřebují potvrzení v pravdě anebo zahanbení, může se z otců něco užitečného připomenouti, pro ukázání naší s nimi v učení jednomyslnosti. Pakli poslouchá někdo zarytý v hříších, může se něco o ctnosti pohanské z pohanských knih připomenouti a říci: „Tohle pohané smyslili neb činili! zastyďme se my křesťané.“ Tak citovati učí sám Kristus i apoštolové. „Královna od poledne povstane k soudu s pokolením tímto a potupí je, nebo přijela od končin země, aby slyšela moudrost Šalomounovu.“ Mat. 12, 42. „Bohem živi jsme, hýbeme se, i trváme, jakož i někteří z vašich poetů pověděli, že i rodina jeho jsme.“ Skutk. 17, 28. Tit. 1, 12.

II. Druhý prostředek ku pohybování srdcí jest *mluviti vážně;* totiž: kazatel musí mluviti *vážně* a *uctivě*, proto že velikého pána poselství veliké spravuje. Nebo počíná-li sobě kdo v kázání drze a bujně, potřásá-li kadeře, vynáší-li vášně své, mluví-li duchem panským neb rychtářským, jako by na robotu rozkazoval, tuchne ihned v posluchačích nábožnost, a tím samým, co vzdělávati měl při nich, kazí: uctivost k Bohu a slovu jeho; co pak kaziti měl, vzdělává: zatvrdilost srdce a zhrdání Bohem a jeho napomínáním.

Dobře onen, když tázán byl, která by *nejpřednější ctnost* bohomluvcova byla? odpověděl: *Pokora.*

Pokorný zajisté a tichý duch Kristův vládne lidskými srdci; pýcha a drzost jen plaché lidi činí. Protož kazatel dověrnost k slovům svým při posluchačích vzdělávati musí; což zpraví, jestliže se přičiní, aby tomu posluchači rozuměli, že on při všech všudy šetří obojího pravidla, *i víry i lásky: víry* ne jiné, než přednášeje to, o čem jest neproměnitedlná a jistá vůle Boží, *lásky* ne k jinému cíli, než k jejich spasení. Tomu porozumí-li posluchač, nebude moci tak snadno vyhnouti, ale dá se jíti ku poslušenství. Co jináče vypadne, to kazatel Bohu poroučeti musí.

III. Třetí prostředek k hýbání srdci lidskými jest *mluviti směle.* Totiž kazatel musí, ne jako u lidí sobě něco jednaje, ale směle a jako z místa Božího příkazy a úsudky Boží vyhlašuje. Následovníkem zajisté má býti Krista Pána, kterýž mocně konal poselství své a učil cestě Boží, nepatře na osobu člověka. Mat. 22, 16. Čehož na apoštolích a prorocích příklad máme a to slove *parrhesia, παῤῥησια,* kteréž na prosto užívati musí, kdo dílo kazatele konati chce. Sic kdo choulostivý jest a lidských převrácených soudů neb potracení přízně se bojí, ten nechť sobě to slyší, co Jeremiášovi řekl Bůh: „Mluv k nim, cokoli já přikazuji tobě a nelekej se jich, abych tě nepotřel před oblíčejem jejich.“ Jer. 1, 17. Tak chce Bůh udatné míti posly své a ne bez příčiny. Nebo jak se mluví, tak se posluchačů slovo chytá: mocně-li, mocně; mdle-li, mdle; nebo mluví-li kazatel, jakoby sám tomu nedověřoval, nedověřuje i posluchač a jakž byl, tak zůstane. Pakli sobě kazatel mocně počíná v Bohu, podvrací tím všelikou vysokost, zpínající se proti umění Božímu a jímá všelikou mysl v poddanost Kristu, (2 Kor. 10, 5.) proto že tím povolné v povolnosti utvrzuje, neustavným rozpakování vyráží, zarputilé pak v urputnosti zahanbuje. Avšak ta smělost své meze a cíle míti musí. V oznamování lidem výstupků jejich a pohrůžek musí býti kazatel smělý, v napomínání pak a žehrání krotký a lítostivý, sumou: z místa Božího všecko poručiti musí; od osoby pak své všecko pokorně dělati a lidi skrze tichost a dobrotivost Kristovu (2 Kor. 1) prositi má, aby se smířili s Bohem (2 Kor. 5.).

Díl čtvrtý.

O mocnosti a pronikavosti kázání.

Mocnost kázání v tom záleží, aby kázané slovo hluboce vázlo v srdcích posluchačů a jimi, kam řečník Boží naměřil, hýbalo. Kdo sic hledá, aby věci pěkně přednášel, světle a líbě, tím samým nemálo mysli posluchačů dosahuje.

Zvláštní však ještě pravidla pozůstávají, jak se tím hloub k srdci pronikati může; pročež i těch kazatel šetřiti musí, nechce-li zúmyslně něčeho v ouřadě svém zanedbávati, jelikož Božím nástrojem jest, ostatek pak poroučeti Bohu.

Naměřovati pak má kazatel všemi svými kázáními, jako služebník Kristův, k tomu, aby posluchačům posloužil:

1. K plnému Boha a jeho *čisté pocty* milování.

2. K nenávidění satana a jeho klamu a svodu, i všelikého při Božích věcech mudrování, a všetečných nebezpečných oumyslů lidských.

3. K známosti vlastních hříchů a všudy se nalezající bídné nedokonalosti, a z toho k nelíbení se sobě, pýření se před Bohem, a k ustavičnému pokání.

4. K bázni Boží a pomst jeho, a skrze to k patrnému chození v povolání svém.

5. K společné lásce a milování všech bližních a konání při nich jak spravedlnosti (v neškození jim žádným vymyšleným způsobem), tak v milosrdenství, (v napomahání jim, čím možné, a tak k lítosti a citedlnosti bíd jejich skutečně).

6. Ku potěšení v Bohu a k veselé ve všech příčinách naději milosti Boží zde i věčně. Což vše chce-li

posluchačům mocně do srdcí vkládati, tohoto sedmera pilně šetřiti musí:

I. Aby mluvil Písemně.
II. Aby mluvil vážně.
III. Aby mluvil směle, jako z místa Božího.
IV. Aby po místech k bedlivosti napomáhal.
V. Aby potřebnější věci dobře zaostřil.
VI. Aby z pravdy a vlastní citedlnosti mluvil.
VII. Aby Boha na pomoc vzýval.

I. První prostředek ku pohybování srdcí jest *mluviti Písemně.*

Předně tedy, pokudž nejvýš možné, ať myslí kazatel, aby kázání jeho vynášena byla slovy a frázemi samých Písem svatých, i příklady a historiemi týchž Písem, a to pro příčiny dvě:

a) Že tak poroučí Duch Boží. Pán Bůh posílaje Ezechiele k lidu, řekl: „Jdi, a mluv jim slovy mými.“ Ezech. 3, 4.

Ne svými, ne *Ciceronovými* nějakými slovy, než Ducha svatého slovy mluviti má, kdož z místa Božího mluviti chce. (Ut jureconsultus sine lege, sic legatus sine auctoritate loqui erubescat, multu autem magis theologus sine Scriptura.)

b) Že žádného mistrovnějšího a mocnějšího řečňování není nad řeč Ducha svatého v Písmích a býti nemůže. Nechť sobě, kdo chce, chutná *Ciceronův* neboli *Demosthenův* styl (způsob psaní), ani jejich však ani žádného člověka řeč tak hluboko a ostře jako řeč Boží nepronikne na věky. „Živá jest zajisté řeč Boží a mocná, a pronikavější nad každý meč na obě straně ostrý, a dosahuje až do rozdělení i duše, i ducha, i kloubů, i morku v kostech, a rozeznává myšlení i mínění srdce.“ Žid. 4, 12. Žádný pěknější *gramatiky*, a ozdobnější *rhetoriky*, mocnější *dialektiky* neudělá, nad Ducha svatého na věky.

Chce-li kdo sličnými lidskými frásemi a přípovídkami mluviti, řečňování to jeho v uších se bude stavovati, ale k srdci neprostoupí, proto že srdce lidské, ač se v něčem kochá, jímati se však žádnému nedá, kromě svému všemohoucímu Stvořiteli, jakož zkušeno jest.

Ale proti tomu by někdo říci mohl:

α) Slova a fráses Písma jsou tvrdá; srozumitedlněji jest posluchačům našimi zvyklými slovy mluviti.

Odpověď. 1. A čí jest vina, nejsou-li Písemná mluvení posluchačům obvyklá, nežli kazatele, kterýž má posluchačům biblí svatou jak v věcech, tak v slovích v známost uvoditi.

2. Když se Písemných mluvení případně a kde potřebí maličkým vysvětleníčkem užívá, nic nad ně světlejšího, nic mocnějšího není.

β) Říci by někdo mohl: Tak by ani povědění učitelů církve přivoditi neslušelo, ježto často pěkná jsou; nýbrž mnoho jest i mudrců pohanských pěkných povědění, též historií rozličných, které se za příčinami lidem pro poučení neb výstrahu připomínati mohou.

Odpověď. 1. Odkázáni jsme k zákonu a svědectví. (Izai. 8, 20.) Tu dosti jest povědění a historií, i příkladů předivných pravý sklad. Ten rozbírati a posluchačům ukazovati nevzdělavatedlněji jest. Co lid prostý ví, kdo byl *Cicero neb Seneka.*

2. Může se pak něco i z otců, i z pohanských knih přiváděti v dvojí příčině: *a*) Jedno, když jsou posluchači vycvičenější, věcem takovým rozumějící. *b*) Druhé, když potřebují potvrzení v pravdě anebo zahanbení, může se z otců něco užitečného připomenouti, pro ukázání naší s nimi v učení jednomyslnosti. Pakli poslouchá někdo zarytý v hříších, může se něco o ctnosti pohanské z pohanských knih připomenouti a říci: „Tohle pohané smyslili neb činili! zastyďme se my křesťané.“ Tak citovati učí sám Kristus i apoštolové. „Královna od poledne povstane k soudu s pokolením tímto a potupí je, nebo přijela od končin země, aby slyšela moudrost Šalomounovu.“ Mat. 12, 42. „Bohem živi jsme, hýbeme se, i trváme, jakož i někteří z vašich poetů pověděli, že i rodina jeho jsme.“ Skutk. 17, 28. Tit. 1, 12.

II. Druhý prostředek ku pohybování srdcí jest *mluviti vážně;* totiž: kazatel musí mluviti *vážně* a *uctivě,* proto že velikého pána poselství veliké spravuje. Nebo počíná-li sobě kdo v kázání drze a bujně, potřásá-li kadeře, vynáší-li vášně své, mluví-li duchem panským neb rychtářským, jako by na robotu rozkazoval, tuchne ihned v posluchačích nábožnost, a tím samým, co vzdělávati měl při nich, kazí: uctivost k Bohu a slovu jeho; co pak kaziti měl, vzdělává: zatvrdilost srdce a zhrdání Bohem a jeho napomínáním.

Dobře onen, když tázán byl, která by *nejpřednější ctnost* bohomluvcova byla? odpověděl: *Pokora.*

Pokorný zajisté a tichý duch Kristův vládne lidskými srdci; pýcha a drzost jen plaché lidi činí. Protož kazatel dověrnost k slovům svým při posluchačích vzdělávati musí; což zpraví, jestliže se přičiní, aby tomu posluchači rozuměli, že on při všech všudy šetří obojího pravidla, *i víry i lásky: víry* ne jiné, než přednášeje to, o čem jest neproměnitedlná a jistá vůle Boží, *lásky* ne k jinému cíli, než k jejich spasení. Tomu porozumí-li posluchač, nebude moci tak snadno vyhnouti, ale dá se jíti ku poslušenství. Co jináče vypadne, to kazatel Bohu poroučeti musí.

III. Třetí prostředek k hýbání srdci lidskými jest *mluviti směle.* Totiž kazatel musí, ne jako u lidí sobě něco jednaje, ale směle a jako z místa Božího příkazy a úsudky Boží vyhlašuje. Následovníkem zajisté má býti Krista Pána, kterýž mocně konal poselství své a učil cestě Boží, nepatře na osobu člověka. Mat. 22, 16. Čehož na apoštolích a prorocích příklad máme a to slove *parrhesia*, παῤῥησια, kteréž na prosto užívati musí, kdo dílo kazatele konati chce. Sic kdo choulostivý jest a lidských převrácených soudů neb potracení přízně se bojí, ten nechť sobě to slyší, co Jeremiášovi řekl Bůh: „Mluv k nim, cokoli já přikazuji tobě a nelekej se jich, abych tě nepotřel před obličejem jejich.“ Jer. 1, 17. Tak chce Bůh udatné míti posly své a ne bez příčiny. Nebo jak se mluví, tak se posluchačů slovo chytá: mocně-li, mocně; mdle-li, mdle; nebo mluví-li kazatel, jakoby sám tomu nedověřoval, nedověřuje i posluchač a jakž byl, tak zůstane. Pakli sobě kazatel mocně počíná v Bohu, podvrací tím všelikou vysokost, zpínající se proti umění Božímu a jímá všelikou mysl v poddanost Kristu, (2 Kor. 10, 5.) proto že tím povolné v povolnosti utvrzuje, neustavným rozpakování vyráží, zarputilé pak v urputnosti zahanbuje. Avšak ta smělost své meze a cíle míti musí. V oznamování lidem výstupků jejich a pohrůžek musí býti kazatel smělý, v napomínání pak a žehrání krotký a litostivý, sumou: z místa Božího všecko poručiti musí; od osoby pak své všecko pokorně dělati a lidi skrze tichost a dobrotivost Kristovu (2 Kor. 1) prositi má, aby se smířili s Bohem (2 Kor. 5.).

IV. Čtvrtý prostředek k hýbání srdci lidskými jest *k bedlivosti napomáhati, kde potřeba.* Když kazatel na něco užitečného přijde, což by chtěl, aby buď všickni neb někteří posluchači k srdci pustili, dobře jest na tom se pozastaviti a jak k bedlivosti, tak ku zpamatování napomenouti. Nebo když se hodinu mluví, nemůže posluchač všeho ani zpamatovati, ani co potřebnějšího sobě vybrati. Nebo i pobožnému posluchači někdy mysl jinam zaběhne, že se čistého lecos přeslechne. Protož kazatel, povědom jsa, že na něco jadrného přichází, má dělati NB. Selah סֶלָה׃. To pak děje se takto:

1. *Umlknutím*, až by posluchači proberouce se, oči i uši nastavili. Protož kazatel šetřiti musí, aby ne leckdes, třebas prostřed řeči, zatna se, mlčel, jakž bývá, když neví co mluviti a tim ne pozdvihování, než skloňování hlav působí. Ale kde řeč míti má, aby šla; umlknutí pak aby místo NB. bylo posluchačům.

2. *Oznámením*, že něco pilného jest před rukama, k čemuž formule mohou býti tyto: „*Tuto znamenejte. Dejte pozor na tato slova. Rozvažte, prosím, co praví Duch svatý.*“ A přepěkného slova: „*Nakloňte uši*“ (k slyšení). Kristus užíval té formule: „Kdo má uši k slyšení, slyš.“ V Izai. 1, 2. „Slyšte nebesa.“ 5 Mojž. 3, 21. „Slyšte to všickni národové.“ 1 Král. 22, 28. „Slyšte všickni lidé.“

3. *Opětováním* po druhé i po třetí slova neb povědění, kteréž by kazatel rád posluchačům do srdce vpravil; ku příkladu:

„Bychom pak i my, neb anjel s nebe kázal vám mimo to, což jsme my vám kázali, *prokletý* buď. Jakož jsme prvé pověděli a ještě znovu pravím: Jestliže by vám kdo jiné evanjelium kázal, mimo kteréž jste přijali, *prokletý* buď.“ Galat. 1, 8. 9.

„Poněvadž naučení za naučením, naučení za naučením, zpráva za zprávou, zpráva za zprávou jich docházela, trošku odtud, trošku od onud: i bude jim slovo Hospodinovo naučení za naučením, naučení za naučením, zpráva za zprávou, zpráva za zprávou, trošku odtud, trošku od onud, k tomu aby šli, a padajíce nazpět, setříni byli a zapleteni jsouce, aby polapeni byli.“ Izai. 28, 10. 13.

„Nepřátelé tvoji, Hospodine! nepřátelé tvoji zahynou.“ Žalm 92, 10.

„Duše naše jako ptáče znikla osidla ptáčníků, nebo osidlo se ztrhalo, i vynikli jsme.“ Žalm 124, 7.

4. *Schvalováním slov posluchačům tímto neb jiným způsobem:* „Tato slova napište sobě na srdce! Povědění toto dobře sobě pamatujte, k hodině pokušení neb smrti. Povědění toto s sebou vezměte domů a učte jemu dnes dítky své, i čeládku svou. Složte to prosím na poklad a opětujte je sobě několikráte.“

V. Pátý prostředek k hýbání srdcí jest: *zaostřovati, kde potřeba.* Zaostřování obzvláštně se k tomu vztahuje, když kazatel příklad nějaký, co se s kým sběhlo, připomíná, buď že z přítomného textu jest, neb od jinud, aby užíval hypotyposi, apostrophe, prosopopoeiae. Nebo čím více k přítomné věci proniká, tím více k tomu, co odtud vyvésti strojí, srdcí nahýbá. O hypotyposi, ὑποτυπωσις, při třetím dílu povědíno, že jest živé malování něčeho, co se dálo. Kdo tedy podobného co činil neb trpěl, před oči jej posluchačům jako živého stavěti sluší a potom říci: „Tohle tehdáž činil neb mluvil Bůh, neb tento a tento, nyní totéž mně, tobě a jiným praví: Ty jsi ten David, Manasses, tebe také trestati bude, nepřestaneš-li toho.“ To též skrze apostrophen, ἀποστροφη, býti může: „Pouč nás, milý svatý Davide! Pouč nás, Jobe, příkladem svým, cos ty v úzkostech činil? — Ty ses odevzdal Bohu a jemus poručil cesty své.“ — Též může býti per prosopopoeiam, προσωποποεια: „Jak, kdy by nyní živ byl Abraham, David, Petr, Job: co by řekl? jistě trestal by tvrdost naši. Já jsem se v pokušení takto choval, řekl by Abraham; já takto, řekl by David; Job: A ač jsem padl, však jsem hned zase povstal.“

Šumou, všudy může živý kazatel prosopopoeiam dělati a osobám i věcem řeč v ústa vložiti, jakoby samy tu stojíce, kázaly, napomínaly, vystříhaly, prosily, těšily; přivlastňuje: Bohu Otci, Kristu, Davidovi, Absolonovi, Jidášovi, hluchému neb slepému uzdravenému: „Mne, mne za příklad mějte, ó smrtelní lidé, co se stalo se mnou, téhož na sebe čekejte!“ Též stromům, kamením, vodám, jako: „Tento strom (Mat. 21.) vystříhá nás příkladem svým, chceme-li prokletí ujíti, abychom bez ovoce nikdy nebývali, neb kdo ví, kdy Pán přijde, aby přihlédl a ovoce požádal.“ Tak od hříchu vystříhaje kazatel, aby se jich ani v skrytě žádný nedopouštěl, mohl by říci:

„Půda pod námi, stěny okolo nás praví: ‚Nehřeš člověče! vidíme'. Suk ze dřeva praví: Já na pomstu volati budu'. Užitečná jest také věc, aby sobě kazatel z Písem shledal řeči lidí kořících se, prosících od Boha milosti, děkujících a též v osobách jejich aby užíval. Ku příkladu: když k modlitbám přistupuješ, říkej s Abrahamem: „Prach jsem a popel, avšak se pokouším s Pánem svým mluviti.“ Stíhá-li tě svědomí tvé, neříkej s Kainem: „Větší jest nepravost má, než aby mi odpuštěna býti mohla,“ 1 Mojž. 4, 13., ale s publikánem: „Bože! buď milostiv mně hříšnému!“ Luk. 18, 13. Chtěl-li bys někomu k trpělivosti v kříži posloužiti, rci: „Hospodin jest milostiv, nechť učiní, co se vidí jemu.“ Ku vděčnosti napomínaje, rci: „Nuže, pozdvihněme s Davidem hlasu i srdce a rceme: ‚Ej, duše má, oslavuj Pána svého.'“

VI. Šestý prostředek k hýbání srdcí jest: *Z pravdy a z vlastní citedlnosti* mluviti. Platné a nevyhnutelné toto jest, k čemu kdo jiných nakloniti chce, že sám prvé v tom býti musí, tak aby z pravdy a vlastní citedlnosti mluvil. Chce-li nakloniti k milování Boha, aby prvé láskou k němu sám zažehán byl; pakli k osklivení hříchu některého, lakomství, opilství, ošemetnosti, aby sám v sobě prvé a u sebe dobře jej zosklivený měl. Chce-li kazatel rozveseliti, sám musí vesel býti; pakli rozkvíliti, sám bolest míti musí. To zajisté přirozeno jest, že kdo něčím hnouti chce, sebou prvé hnouti musí; kdo někoho něčemu chce naučiti, jemu to více příklady, než slovy ukazovati musí. Tak Kristus Pán sám začal nejprv činiti, potom jiné učiti (Skut. 1, 1.) a svatý Pavel Tita napomínal, aby sebe samého ve všem dával za příklad. Tit. 2, 7. Protož *Nazianzenus* dobře řekl, že kněz, nečině tak, jakž učí, levou rukou staví a pravou boří. Nebo zkušené jest, že kněz více příkladem než slovy vzdělává. Protož není-li kazatel sám v sobě živý a rozhorlený, živé a horlivé věci jak bude mluviti? Nebo co komu není v srdci a z srdce, nemůže než neplatné býti, a byť i jakkoli křiklavě řečňovati chtěl ba i řečňoval, nevidí-li se toho v pravdě při něm: nebude se to nic posluchačů chytati, nýbrž k horšímu to poslouží, totiž, aby kazatele za člověka lehkého poznávali, a k zhrdání řečmi Božími příčinu sobě brali. Protož toho považiti má kazatel, chce-li mocně kázati, aby příkladný byl ve všem a bez úhony; chce-li kázáním

posluchače rozhorliti, aby sám nejprv horlivostí srdce naplnil; chce-li těšiti, aby potěšení plný byl; chce-li k zármutku vésti, aby sám v srdci bolest měl; chce-li na hříchy žehrati, aby se sám sobě nejprv nelíbil, k čemuž cesta tato jediná jest, aby kázati se stroje, sám sobě nejprvé kázal a k čemu jiným posloužiti chce, sobě nejprv posloužil, tak od srdce k srdci slovo Boží snadno procházeti bude.

VII. Sedmý prostředek pohybování srdcí jest *Boha na pomoc vzývati.* Lidských srdcí slovo tím hlouběji jímá, když se kazatel k Bohu obrací, od něho mluvenému slovu moci a požehnání žádaje; — to pak bývá

1. Hned při počátku řeči.

2. Po *proposici*, buď vždycky, jakž někteří kazatelé mají obyčej, anebo toliko, když nesnadný článek k vykládání přichází, aneb se věc, na níž mnoho záleží, přednášeti má; tu se žádost neb vzývání Boha platně přidává.

Formule k tomu tyto a těm podobné jsou: „Pán Bůh, kjehož slávě tyto věci se mluviti budou, nastrojiž srdce, uši i jazyk náš, abychom i mluviti i přijímati to mohli, což se k jeho slávě a nám k spasení mluviti bude.“

O lásce kázati maje, říci mohu: „Bůh, kterýž láska jest, vylí nyní svou lásku v srdce naše, abychom jí zazženi jsouce, láskou naplněná srdce odsud domů odnésti mohli!“

3. V *applikaci* leckdes, jako při naučení: „Dej Bůh, abychom při této pravdě stáli byli do smrti!“ Při výstraze: „Pán Bůh rač dáti, abychom se tohoto i jiných hříchů vystříhati mohli!“

Při napomínání: „Dejž, Bože, abychom tomu mohli zadost činiti.“ Příkladové toho v prorockých a apoštolských kázáních jsou hojní.

4. V závírce buď obyčejně: „K čemuž nám dopomáhej.“ Nebo: „Já jsem kázal, ty, ó Duchu svatý! zapečeť slova svá v srdcích všech nás!“ Amen.

Jak máme napomínati mocně?

Posud jsem jednal o prostředcích veřejných k hýbání srdcí. Jak máme již obzvláštně napomenutí, trestání a potěšení formovati, aby k srdci pronikala?

*

Napomenutí z Božího slova děje se křesťanům:

A) K milování Boha nade všecko.

B) K dokazování milosrdenství k bližnímu.

C) Ku pokání.

D) Ku stálosti v dobrém.

A) K milování Boha dohánějí lidi tři věci: *a)* Krása jeho. *b)* Spříznění, kteréž s ním máme. *c)* Dobrodiní jeho. *a)* Co pěkné, to přirozeně k sobě táhne srdce. Již pak nic ušlechtilejšího, krásnějšího, blahoslavenějšího, divnějšího nad Boha býti nemůže. Nebo cokoli dobroty, krásy, líbeznosti v tvořích jest, to vše jen stín toho, co jest v Bohu. *b)* Zatím přirozené jest, abychom přátely své krevní milovali. Bůh jest nejbližší přítel, v němž živi jsme, hýbeme se i v bytu trváme; bližší jest nás než my sami sebe; jest Otec náš přemilý, právem stvoření i znovu zrození. *c)* Přirozené jest také, abychom toho, kdo nám dobře činí a na kom nám záleží, milovali. Žádný pak více nečiní nad Boha toho a z něho nám plynou i přirození darové: život, krása, síla; i nabytí umění, moudrost a šťastný v čemkoli prospěch, i tělesní: pokrm, nápoj, oděv, pokoj a bezpečné bydlení; duchovní: slovo Boží, známost pravdy, svoboda v náboženství, víra, nový rod, i minulá i přítomná i budoucí dobrodiní, kteráž kde potřebí vyčítati a zveličovati se mají, aby srdce lidská v milování Božím rozněcována byla.

B) K milosrdenství a lítosti k bližním slouží se lidem předně: zveličováním bídy lidské zvláště osoby některé, za druhé: ukazováním, že bídný ten jest náš přítel a bratr, a z též krve pošlý, touž krví vykoupený, v též u Boha, ne větší-li vážnosti; za třetí: *hypotyposi* Krista jeho před očima malovati, jakoby sám tu stoje, almužny a slitování oudu svému žádal, odplatu hojně zde i věčně slibuje.

C) Ku pokání lidi dohánějí tyto věci:

1. Jadrné ukazování, jací bychom býti měli a jací jsme, jaká to před očima Božíma ošklivost, per similia.

2. Ukazování hříchu tíže.

3. Ukazování hněvu Božího proti hříchům a to per exempla.

4. Ukazování dobroty Boží, kteráž nám pokání a milosti své přeje. A tu se hypotyposes dělati mají. Jak

jest laskavý Bůh Otec, jak Kristus. — Jak proroci, jak apoštolé ku pokání zovou.

5. Předstírání pohrůžek nekajícím a tu hypotyposis: jak nekajícím v den soudný bude.

D) Ku stálosti v dobrém a bázni Boží děje se napomenutí mocně:

1. Hypotyposí muk Kristových, kteréž vystáti musil, nás z marného obcování vykoupiti chtěje.

2. Hypotyposí vševědoucnosti Božské, kteráž se na všecko dívá jasně. Žalm 139.

3. Že Ducha svatého v sobě máme, jehož rmoutiti nesluší, nebo jest to nebezpečné. Příklad Davidův. Žalm 51.

4. Bůh s sebou žertovati nedá. Žalm 6. Hřeší-li kdo po přijaté milosti dobrovolně, běda mu. Přísloví 1. Žid. 6. 10.

Jak máme trestati mocně?

Trestání a žehrání aby hluboce vázlo, toto dvé působí: Zveličování hříchů a co z nich pochází. 2. Hypotyposí pokut, které přijdou, nenapraví-li se člověk.

Aby pak trestání při posluchačích, ne zjitření a zdráždění, jakž bývá, (nebo nedůtklivý jest vřed neduhů lidských) ale zahanbení a napravení přinášelo, tyto věci k tomu napomáhají:

1. Aby kazatel ne na osoby, než na hříchy žehral. Nebo zjevně zahanbovánu býti, těžká věc jest a téměř nesnesitedlná; poněvadž se zdá, že kazatel jen vášeň a choutku provodí. Protož se to tak okročovati má, aby sám ten, koho se dotýče, v svědomí se ubodnouti mohl. Pěkný této prozřetedlnosti máme na Kristu příklad.

2. Aby kazatel na hříchy žehral, ne na společné lidské nedostatky a poklésky. Činí to někteří, že leco posluchačům odrhují a o větší věci třebas nic neříkají. A o těch Kristus řekl: že komáry cedí a velbloudy požírají.

3. Aby kazatel žehral, ale neštípal, t. j. užíval ne nějakých jizlivých, než pokorných, prositebných, tužebných slov. Může říci: „Ach, moji posluchači! nečiňtež toho; Bůh hledí a hněvá se, litujte sami sebe, nedrážděte proti

sobě hněvu Božího, nestavějte za hřbet těchto pohrůžek Božích.“ — Lítost svou kazatel nad tím provede, že toho zastávati nemůže. „Já na to nevím, co říci; změniti toho nemohu, ani dáti někomu jiného srdce: než co Bůh někdy řekne? A prosím vás pro slávu Boží, pro spasení naše, pomněte co za tím stojí!“

4. Obměkčuje také domluvu, jestli kazatel sám sebe vpojímá. „Zahanběme se tuto, kdož jsme takoví!“ — Tak Chrysostomus: „Já tuto na sebe sám naříkám, sám sebe soudím, sám sebe tresci; kdo slyší, nechť hledí, co o sobě sám také smysliti má.“

5. Jestliže kazatel v osobě nepřítomného na hříchy žehře, jakož na Kainovu zoufalost, Jidášovu nevěru, Petrovu drzost.

6. Jestliže kazatel ne v osobě své, než v osobě Kristově neb apoštolově neb prorokově žehře. „Ne já to pravím, ale Pán. Nechť slyší, kteří sobě v tom povědomi jsou, ne mne, ale Písmo.“

7. Jestliže kazatel slušnou, střednou omluvu činí, proč to mluvil. „Já bych nesměl toho hříchu ztěžovati a tak často odrhati, kdy by mne nenutila má povinnost, přísný rozkaz Boží, příklad proroka a apoštola a nebezpečenství spasení našeho. Pomůže-li to komu ku pokání, pochválím Pána Boha, pakli nic, já očistím duši svou.“

8. *Communicatio* také napomáhá. „Suďte sami, není-li to ošklivý hřích, zvyk; suďte, sluší-li k tomu mlčeti.“

9. Ovšem pak, přidává-li kazatel osvědčování k posluchačům lásky, aby rozuměli, že to ne z hněvu a vášně, než z horlivého jich milování činí. 2 Kor. 4.

Jak máme potěšovati mocně?

Potěšování bídných mocné jest, jestliže kazatel:

1. Štědrost a jistotu slibů Božích (v jaké kdy příčině jest) dobře v mysl vkládá.

2. Jestliže příklady jiných svatých, kteří podobné věci trpěli, pilně před oči staví.

3. Jestliže hypotypotice následujícího potěšení a slávy, kteráž pobožných v nebi očekává, velikost ukazuje, anobrž že i zde rozvlažení po těžkostech milé jest.

4. Že bezbožní také mají svá trápení, za nimiž ještě jiná horší trápení stojí. A protož že lépe jest tuto trpěti, kdež i potěšení (aspoň vnitřní) předce proměšuje, i všecko to v nevypravitedlnou radost proměniti se musí. To všecko k textu a potřebě posluchačů *specifikovati* sluší a buď na nemoc, chudobu, sirobu, protivenství od lidí neb potěšení neb smrt táhnouti se musí a bez užitku nebude.

Jak máme mocně zavírati?

Mocně se zavírá kázání, když kazatel:

1. Znenadála, jako by učal, přestane, a to třeba v největší horlivosti.
2. Ušlechtile něco, čehož prvé v traktací slyšáno není, pro stvrzení všeho, summovně vynese, buď povědění nějaké, neb příklad neb podobenství.
3. Když horlivě k modlitbám napomene.
4. Ale nejvíc, když se uměle a vroucně Pánu Bohu pomodlí, i tu hned s lidem Boha, aby co ve jménu jeho vsáto a vštípeno jest, zalíval a požehnání dával, poníženě a pokorně s plnou důvěrností požádá.

Modlitba služebníka církevního.

Ježíši Kriste, kníže pastýřů, biskupe náš svrchovaný! kterýž jsi mne nehodného v počet služebníků a pastýřů také pojíti ráčil, oveček svých krví tvou vykoupených částečku k spasení mně svěřiv. Tys, Pane, Petra, beránky své jemu svěřiti maje, třikráte, miloval-li by tebe, se tázal, načež i já s Petrem se ohlašuji: Miluji tebe, Pane Ježíši! ty víš, že miluji, hotov jsa pro tebe a ovečky tvé nejen práci vynakládati, ale i duši vydati. Víš, Pane, vnitřnosti mé, zkus srdce mého, přepal ledví má a poznej, žeť jsem já služebník tvůj, činiti všecko, co míti chceš, žádostivý. A není-li v čem úmyslu dosti buď sprostného neb celého neb horlivého, i to při mně naprav, doplň, rozněť pro milosrdenství své. Však jsem tvůj, Pane Ježíši! a tvé dílo dělám, tvůj také zůstati a tvé dílo prospěšně dělati žádám. Než bez tebe, Pane Ježíši! nic nemohu, jakož's ty sám vysvědčil a já to poznávám.

Protož neopouštěj díla svého, pokorně prosím, kteréž při mně, ve mně a skrze mne dělati začal's. Dej mi věrným býti v domě tvém a bedlivým i snažným v práci své, abych ostál bez zahanbení, když přijdeš a počtu požádáš. Rád chci dělati všecko, můj Pane Ježíši! cokolis poručil a poroučíš, ale mdloby své a nestatečnosti se lekám. Nebo mám já strážným býti lidu tvého, sám člověk dřímavý a zraku proti tak mnohým nepřátelům duchovním příliš mdlého jsa? Mám býti pastýřem ovcí tvých, sám pastvy a stráže ustavičně potřebuje? Mám býti vůdcem a učitelem dítek tvých, sám dítě jsa? Mám býti světlem světa, já, kterýž v sobě sám tak mnoho mrákot vidím a cítím? Mám býti solí před porušením jiné hojící, já sám porušený člověk? Mám býti sloupem železným v domě tvém a zdí měděnou v místě tvém, já hlína, prach a popel? Ach! smiluj se, Pane Ježíši, nestačímť já těmto věcem, sám ty to ve mně a skrze mne dělej, jestliže dělati mám, jinak nic nebude; před nebem i zemí se osvědčuji. Avšak věrný's ty, kterýž osvědčil, že moc tvá v nemoci lidské se dokonává; toť mne těší. Protož mám-li býti sloupem, podpírej mne, abych neklesl; mám-li býti solí, i sol mne ohněm kříže a ostrostí jakýchkoli, nedbám; cvič mne sobě, jak sám chceš, jen abych zmohl a umřel ve mně, a skrze mne v jiných, nákaze hříchů. Mám-li býti svící jasně hořící v domě tvém, dodávej mi sám světla rozumnosti a přilívej oleje darů Ducha svého. Mám-li býti vůdcem a učitelem dítek tvých, sám ty mne za ruku veď a poučuj vždycky, abych v ničem nezbloudil a jiných v blud neuvedl. Mám-li býti strážným lidu tvého, střez ty mne sám napřed, abych zmařen nebyl pro milosrdenství tvé. Mám-li naposledy ovce tvé pásti, sám ty pastev života dodávej. Nebo jestli ty ruky své otvírati a pastev dobrých a pramenů vod živých nám ukazovati nebudeš: kdež bych já to bral, odkud to opatřil? Budiž tedy ty sám všechněm nám všecko, aby tebe samého byla u všech a ze všeho čest; z tebe, skrze tebe a k tobě ať plyne všecka plnost darů potřebných, kteréž pro nás v tobě složil Otec.

Ó moudrosti věčná! vyučuj nás! ó světlo věčné! osvěcuj nás. Ó Ježíši, věčný Boží Synu, církve hlavo, Pane a Bože můj! Vykupiteli můj! biskupe můj! veď, řiď, zpravuj chtěním dobrým, i moci daruj. Konej i do-

konej započaté při mně milosrdenství; pas i spas mne s lidem tvým na věky.

Přijmi, Jezu Kriste! pokorná vzdychání poníženého sluhy svého a nepohrdej tím, kdož se žádá líbiti tobě a mnohé získati tobě a napomoci, jako mdlá nádoba, slávě tvé. Ó přijmi mysl, oblib žádost, potvrď chtění, požehnej věrnému usilování a rci na to v svatém svém nebi: Amen!

Přídavek.

Particulae numerandi.

Nejprv. Zatím. K tomu. Nad to. Přes to. Dále. Až naposledy.

Formulae transitionum.

Až potud o prvním.

Abychom k tomu, což nejpřednějšího jest, přistoupili.

Již zatím jiná věc k rozjímání nám se podává i v těchto slovích.

Již samých slov poslyšme. Jakž toho i to potvrzuje.

Zatím dále nás vyučuje. Zatím podává.

Nyní, což zatemněleji napřed pověděl, světle vyjadřuje.

Obzvláštně pak tuto posouditi sluší.

Ale dále nás vede apoštol.

Mezi tím musíme se i při tomto zastaviti.

Když jsme porozuměli z toho. — Zatím považme.

Ale ó bychom k tomu, což za druhý článek položeno jest, přistoupili.

Čemuž abychom lépe vyrozuměli, vizme, co dále v textu následuje.

Což pak to, což jinde apoštol.

Formulae transitionum in applicationes, per quas ex improviso ad applicationem veniatur.

Tuto máme příčinu, abychom nahlédli sami k sobě.

Ale zasedněme s sebou na počet, jak se podle toho chováme.

Oplakání hodna jest nevděčnost lidská této milosti Boží.

Což tedy říci o těch, ježto

Toto pak nejen pro ony řečeno jest, ale i pro nás.

Ty jsi tedy ten David, ten Job tebe Pán Bůh bude trestati aneb milovati, jestliže tak chovati se budeš.

Když vidíme cizí neštěstí, hleďme se

Tuto hleď potěšení, kdož potěšení potřebuješ.

Přesladká jsou slova tato, kdybychom uměli jich užívati.

Na toto Boží zaslíbení můžeme se bezpečně spolehati.

Jestliže tak tomu jest, jakž jinak není, kudyž tedy my na to přicházíme, abychom tak špatnou důvěrnost k jeho otcovství měli? Příčina.

Ale nyní svět, aby lichva hříchem byla, nechce.

Ještě teď, hle, hlas Boží. Ezech. 18, 13.

Formulae adhibendae in occupationibus.

Mohl by však někdo ne bez příčiny se ptáti.

Ale tuto jest otázka.

Mohlo by tu nějaké pochybování na mysl přijíti.

Což tedy díme k tomu?

Že pak někteří mní

Nechť tuto žádný na ta myšlení nepřichází.

Jestliže pak se komu zdá, že to neb jiné proti tomuto učení čelí, že odporné jest to povědění — že se nesrovnává s tím, což jinde Kristus dí, že tento smysl poráží.

Aniž to námi hýbati má, že apoštol jinde dí.

Si confutatio falsi subjungatur veri dogmatis confirmationi, sic:

Odtud se poráží blud těch, kteříž ...

Vidí se, jak těžce bloudí —

Jak se s pravdou nesrovnává, což Antikrist.

Ne nesnadně již každý souditi může, jak daleko od pravdy se uchyluje, což ...

Vystříhejmež se tedy bludů.

Pročež přebídně se mýlí, kteříž ...

Nedejte se, nejmilejší, přemluviti.

Formulae consolandi.

Potěšujme se tuto.

Ku potěšení slouží —

Jak rozkošného potěšení nám podává tento text.

Není ukrácena ruka Hospodinova. Izai. 59, 1.

Přijmiž každý a připusť k srdci toto potěšení, aby doufanlivě s Davidem říci mohl: Hospodin můj pomocník. Žalm 118, 6.

Může tedy každý z nás říci s Davidem: Bych i v stínu smrti chodil, nebudu se báti. Žal. 23.

Nevypouštějme z mysli povědění Kristova: „Blahoslavení chudí.“

Kohož jeho břemeno a kříž hněte, obrať se k Bohu s Davidem. Řím 8, 34. 39.

Formulae objurgandi.

Prosím vás, nejmilejší! proč se křesťany nazýváme? Prosím, pomněte na pohrůžky Boží!

Formulae exhortandi.

Na sebe to obraťme, nejmilejší! co praví Pán.

Ale toto nejen na Židy musíme obraceti; i k nám se vztahuje; nám mluví prorok: „Přestaňte zle činiti a učte se dobře činiti!“

Rozvrh obsahu:

Napomenutí služebníkům církve 1
Obsah kazatelského umění 5
I. O hojnosti řeči a věcí 8
1. O hojnosti řeči 8
2. O hojnosti věcí 10
O strojení se ku kázaní 11
O postille skutků Božích a posluchačů 12
O zpytování textu 12
O výkladech a postillách cizích 20
O analysi 21
II. O spořádanosti kázaní 30
Co v kázaní přednášeti a od čeho se zdržeti . . . 30
O vybírání z textu jadrnosti 31
O vyvozování naučení 36
O dovozování 48
O amplifikování čili rozvádění 53
O vysvětlování věcí zatemnělých 56
O dvojí disposici 64
O hlavních kázaní částkách 67
1. Exordium 68
2. Předloha a rozvrh 69
3. Smyslu vysvětlení 71
4. Důvodnění 72
5. Applikací 74
6. Závírka 78
O přecházkách 78
III. O líbeznosti kázaní 80
1. Líbeznost celého kázaní 80
2. Pěknost věcí 81
3. Ozdobování slov 84
4. Ozdoba sentencí 86
5. Příjemnost hlasu 90
6. Vážnost gestů 90
IV. O mocnosti a pronikavosti kázaní 92
1. Mluviti Písemně 93
2. Mluviti vážně 94
3. Mluviti směle 95
4. Napomáhati k bedlivosti 96
5. Potřebnější věci dobře zaostřiti 97
6. Z pravdy a vlastní citelnosti mluviti 98
7. Boha na pomoc vzývati 99
Pravidla obzvláštní o napomínání, trestání a potěšování 99
Modlitba služebníka církevního 103

3558-13-4
22-15

UNIVERSITY OF CHICAGO
18 445 062

BV 4249 Comenius, Johann
.C95C7 Amos, 1592-1670.
v.1 Jana Amosa
Komenského
Sebrana díla
kazatelska.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO
18 445 062